

Rejtő Jenő

Az utolsó szó jogán

Válogatta és sajtó alá rendezte Dr. Révai Gyula

P. Howard, akit Rejtő Jenőnek hívtak

Amíg élt, az irodalom peremén élt, habár közben már olyan népszerű volt, hogy olvasói türelmetlenül vártak egy-egy új Howard-könyv megjelenésére. Amikor meghalt, a társadalom kivetettje és a hatalom üldözöttje volt, testi elmúlása csak formájában különbözött a szabályszerű halálra ítéltetéstől és kivégeztetéstől. Amikor, a howardinál is howardibb képtelenségű borzalmak múltán, az emberszabású élet újra elkezdődött, egy jó évtizedig a hivatalos könyvkiadás számos félreértése közé tartozott, hogy ponyvaszerzőnek tartotta, és nem adta ki műveit, miközben a csöndes és nem kevésbé félreértő tiltakozás a nagy klasszikusok közé sorolta: egy-egy elrongyolt példányáért százasokat adtak, kötetei díszbe kötve sorakoztak rajongóinak polcain. Tíz év után - éppen tíz évvel ezelőtt - megtört a jég, újra megjelent az első Howard, majd követte a többi. Rejtő Jenő neve és hagyatéka kezdi elfoglalni indokolt helyét a lebecsülés és a túlbecsülés között, és, íme, sor került posztumusz műveinek kiadására is. Ezzel nagyjából teljessé válik az olvasóközönség előtt írói munkássága, és alighanem itt az ideje, hogy már megfelelő távlatból, némiképpen irodalomtörténeti érvény igényével megkíséreljük felvázolni írói arcképét, és meghatározni helyét a magyar irodalom protokolljában.

Élete harmincnolc esztendőre sem terjed: 1905. március 29-én született Budapesten, és 1943. január 1-én ölte meg az éhségre és testi elgyötörtségre következő fagyhalál, egy Jevdokovo nevű faluban. Rövid hetekkel később következett a történelemben a voronyezsi áttörés és a fasizmus tűzvonalba hajtott áldozatainak tömeghalála. De még ezután is több mint két esztendőnek kellett elmúlnia, százezrek pusztulásával és országok romlásával teljes két esztendőnek, amíg összeomlott a szörnyűségek hatalmi szervezete, és végre véget ért az Európára zuhant iszonyatok korszaka. Mindezt Rejtő Jenő már nem érte meg. Kortársa volt az iszonyat kibontakozásának, felismerte, és a maga sajátos humorával igyekezett a rémület fölé emelkedni; kora szorongásos életérzésének különös tanúja volt, ahogy kinevelte és kineveltette az embertelenséget. Hanem amikor teljes apokalipszisével tárult ki a szenvedés és halál kora, amelyhez képest idillnek bizonyult a Csontbrigád minden megpróbáltatása - akkor a tanú, aki nem volt többé P. Howard, az álangol álponyvaszerző, hanem újra Rejtő Jenő, az agyonkínzott pesti kisember, nem tanúskodhatott többé: a korai áldozatok egyike lett.

Magánélete nemegyszer olyan kalandos volt, mint egy Howard-regény valamelyik mellékfigurájáé. Kispolgári otthonból indult. Sovány, ideges, sok minden iránt érdeklődő fiú volt: művészalkat. Családja tudomásul is vette, hogy nem szabványegyéniség: nem vették rossz néven, hogy jó esze ellenére sem érzi jól magát a középiskolában. S habár ez abban az időben polgári körökben eléggé visszariasztó volt, nem álltak útjában, amikor a színészi pályát választotta. Sikeresen el is végezte Rákosi Szidi népszerű színiiskoláját. Hamarosan kiderült azonban, hogy habár művész alkatú egyéniség, de nem éppen színészi tehetség. Egy ideig statiszta volt, de ennek is túl csetlő-botló. S amikor egy ízben mint néma sebesülthordozó a színpadon leejtette a sebesültet játszó Törzs Jenőt, be is fejeződött hazai színpadi pályafutása. A színházhoz mégis hű maradt. Salamon Béla, ez a nagy komikus az elsők közé tartozott, akik felismerték benne az író. Mert már abban az időben is írt: egy-egy novellája, karcolata itt-ott megjelent. Kabarétréfáit is használni lehetett. Salamon jóvoltából háziszínművész lett a Teréz-körúti Színpadnál - ez volt a húszas-harmincas évek legjobb magyar kabaréja. Az írói készülődés évei voltak ezek. A fiatal író tele volt tervekkel, főleg drámai művekről ábrándozott, és szűknek

érezte maga körül a világot. Szüksége volt az élményekre és a nagyobb világ megismerésére. Huszonnégy éves korában, pénz nélkül, nekivágott a világnak. Irány: Bécs. Onnét tovább: Berlin, Stockholm, Párizs, Marseille, egy kukkantásra Észak-Afrika. Mintegy két évig csavargott a világban, és nemegyszer olyan groteszk kalandokba keveredett, amelyek alapanyagát adták a későbbi howardizmusnak.

Az igazság természetesen az, hogy nem a kalandok groteszk volta formálja a képzeletet groteszkké, hanem azoknak lesz bizarr formájú kalandja, akiknek gondolkodásformájában eleve megvan a dolgok karikatúra látása. Szürke látásmódú ember a legkülönösebb történetben sem veszi észre a dolgok fonákját; groteszk képzeletű ember viszont a szokványos mögött is meglátja a furcsát, és maga irányítja bizarrság felé a körülötte történőket. Hiszen mással is megtörtént, hogy Párizsban adós maradt a lakbérrel, és méltán tartott tőle, hogy főbérlője kilakoltatja. Ahhoz azonban howardi humor kellett, hogy a főbérlő családja körében elhintesse a gyanút: a titokzatos, látszólag pénztelen albérlő valójában száműzött uralkodó, aki trónja visszaszerzésén munkálkodik, és úgy játssza ki leskelődő ellenségeit, hogy lakbérfizetésre képtelen, nyomorgó, magyar fiatalembernek álcázza magát. Sikerült is ezzel a hiedellemmel további hitelt szereznie, és a magukat megtisztelve érző francia kispolgárok még inkognitóját is tiszteletben tartották, mintegy részesítve magukat az idegen trónkövetelő titokzatos politikájában. - Berlinben viszont fizetés nélküli gyakornok volt Reinhardt mellett. Ott is a színház vonzotta: a rendezés varázslatát akarta megtanulni. S minthogy közben meg kellett élnie, sikerült lócsutakoló munkát szereznie a lóversenytéren. Hamburgban hamisított francia parfümököt árult, éjszakai lokálokban. Amikor lebukott, és mert nem volt engedélye az éjszakai árusításhoz, néhány napot fogdában töltött, továbbment... Svédországba, ahol heringhalászattal próbálkozott. Ahhoz sem volt jogosítványa, kitoloncolták, s minthogy magyar útlevelében francia vízum volt, tehát visszairányították Franciaországba. Párizsban most már édességet árult a Montparnasse lebujaiban, míg el nem jött a tavasz. Akkor elszegődött egy vándorcirkuszhoz, ahol afféle segédmunkás teendőket végzett; így került el Marseille-be. Ott potyautasként fellopódzott egy Afrikába induló hajóra, és mogyorózsákok közt utazott Oránig. Nem töltött hosszú időt Afrikában, de beleszagolt az Idegenlégió világának levegőjébe. És ott már úgy érezhette, hogy éppen eleget látott. Most azután újra szerencsét próbálhat otthon. Talán össze is gyűlt egy kevéske pénz azokból a riportokból, amelyeket különböző tájakról küldözgetett a Pesti Naplónak és az Újság-nak.

Ez a kétesztendő kalandozás adta élményalapját a későbbi Howard-regényeknek. A társadalmon kívül élők oldaláról, vagyis alulról látta a társadalmat. De nem a munkásság harcra kész tudatosságát ismerte meg, nem is a paraszti nyomor igáját, hanem a bűnös munkakerülés és a kétségbeesett munkanélküliség, a csavargók és a szerencsevadászok olykor bohém reménytelenségét. Erről az oldalról a fentebb élők egész világa vagy mesevilág, vagy álomvilág, vagy vadászterület. Ezen az oldalon nem érvényesek a fentebb élők erkölcsi normái, annál kevésbé, mert ami a társadalmon kívül rekedteknek napi betevő falatot vagy elherdálni való zsákmányt jelent, azt a társadalmon belüli - pontosabban: a társadalom fentjén élők szerinti - megítélés morálisan bűnnek, jogilag bűncselekménynek minősíti. Ennek fordított tükörképeként: ami a hivatalos értékelésben bűn, az a peremen élők közt erény; ami a hivatalok írott kódexeiben bűncselekmény, az az íratlan vagánykódexben virtus. S nem véletlenül kíváncsított ide az alighanem a vulgáris latinság vagans és vagabundus szavaiból lezármazott magyar vagány szó. Rejtő úti élményei vagányélmények voltak: a társadalmon kívül - alatta, peremvidéken - élő otthontalanok, csavargók, világvándorok, szerencse-vadászok, életforma szerinti bűnözők, hivatásos tarhások életérzését ismerte meg. Nem kis részben ezekből az elemekből rekrutálódott a XX. század sajátos gyarmati zsoldosserege, a francia Idegenlégió is. Nem véletlen, hogy a polgári világ kalandvágyóit, akiknek a polgári erkölcs már nem adott

életeszményt, ha nem is vonzotta, de izgatta az Idegenlégió. S ez magyarázza a légiós ponyva műfajának létét és népszerűségét is. A vagányélet erkölcsi anarchiája egyben tiltakozásként eszményesedett a kispolgári kicsinyességekkel szemben. Az a szűk látókörű és lapos erkölcsű világ, ahonnan Rejtő Jenő is származott, romantikusan borzongatót érzett a vagányság látszólagos szabadságában. Ez teszi érthetővé például azt is, hogy a harmincas években modern vagánnyá hamisított villoni költészetnek miért volt olyan hirtelen fellángolt divatja Budapesten.

A Howard-regények rendkívüli népszerűsége ugyanabból az életérzésből táplálkozott, amely ugyanabban az időben pesti kortársá alakította Villont és a középkor végi párizsi alvilágát. Hasonlóképpen varázsolta Rejtő az afrikai légiósokat, a távoli kikötők elszánt szerencsevadászait, az egzotikus világ társadalmon kívüli egzisztenciáit pesti linkségek pesti szójátékokat mondó hőseivé. Az élmények alkalmasak voltak, hogy elvegyülve a kispolgári neveltetés merőben más tartalmú élményeivel és az itthoni kispolgári vágyakkal, egy alapjában és minden lényeges megnyilvánulásában groteszk világot rajzoljanak az olvasó elé. A groteszk a komikus változata: nevetést keltő ereje - mint minden komikumé - a logikai hibán, illetve a logikai hiba felismerésén alapul. Csakhogy míg a helyzet- vagy a jellemkomikum a logika nevében utasítja el az ésszerűtlent, addig a groteszk vállalja az ésszerűtlent, és a logikát veti el, mivelhogy az abszurditás életérzéséből fakad.

Az abszurd fogalma Rejtő műveivel kapcsolatban ugyanúgy nem kerülhető meg, mint századunk nemegy nagy hatású, vagy legalábbis divatos írója életművének elemzésénél. A latin absurdum szótári jelentései: össze nem illő, képtelen, oktalan, idétlen stb. Esztétikai értelemben a képtelen szó közelíti meg leginkább a fogalmat. De a képtelen önmagában csak azt jelentené, hogy olyan megfogalmazott tény, amelynek érzékelhető kép nem felel meg. Ez pedig csupán felszíne az abszurd életérzésnek, amely oly jellemző két uralkodó világnézet közti átmeneti korszakokra. Ez az abszurd életérzés a kapcsolat elvesztése a tudat megszokott rendszerei és a külvilág tényei között. A modern abszurdumélmény olyan életérzést jelent, amely szerint a tárgyi, való világ felfoghatatlan, vagy amennyiben felfogható, úgy elfogadhatatlan a tudat számára. Megfordítva így is fogalmazható: a tudat alkalmatlan arra, hogy megértse a világot, s amennyit felfog belőle, azt el kell utasítania. Amikor a történelemben felhalmozódik az embertelenség, amikor szörnyűségektől kell szorongani, amikor sokáig igaznak vélt formulák érvénytelenekké váltak, s az új igazságokhoz még nem eléggé fejlett az elme - jóhiszemű gondolkodók is belezuhanhatnak az abszurditás élményébe. Persze, az objektív világ valójában nem lehet abszurd, hiszen van, és ami van, az okok következménye és okozatok kiindulása: beletartozik a létbe, mint az a tudat, amely előbb-utóbb felfoghatja ezt a létet. De amit felfoghat, nem bizonyos, hogy fel is fogja. Ha a tudat fejlődése elmarad a körülötte levő világ állapotától, akkor a kapcsolatban támadt zavar abszurdum formájában jelentkezik mint élmény.

Aki a mi századunkban nem képes áttekinteni a társadalmi erők nagyon is bonyolult konfliktusait, az könnyen elveszti a kapcsolatot saját tudata és a körülötte hullámzó valóság között, és értelmetlennek látja a világ jelenségeit. A veszélyeztető erők elleni felkészülés és megelőzés helyett lelkét elfogja az érthetetlen ismeretlenségtől való szorongás. Maeterlinck-től Kafkán keresztül a modern abszurdokig jellemző ez a modern világirodalom egyik nagy hatású - és divatos - vonulata. Minthogy ez az abszurdumélmény többé nem tud érvényesnek tudott erkölcsi rendszerbe se kapaszkodni, tehát az emberi konfliktusokban nem érzékelheti a tragikumot. Hiszen a tragikum mindig erkölcsi tartalmú, és katarziséban túlmutat önmagán. A túlmutatás, a perspektíva pedig merőben idegen az abszurdélménytől. Ilyen formában a konfliktusok vagy a megoldhatatlanság, vagy a komikum töltésével jelenhetnek meg. De láttuk, hogy az abszurditásnak megfelelő komikum a groteszk. Az ismeretlen erőktől szorongó ember tehát a jelenségek groteszk ábrázolásával igyekszik kinevetni az őt rettegő világot, és felül-

emelkedni saját rettegésén. És ha igazán jó humora van - olykor felül is emelkedik, sőt, valamiképpen szembe is tud fordulni a rémségekkel.

Rejtő Jenőnek eleve jó humora volt, hiszen nem véletlen, hogy amikor íróként megindult, a kabarétréfában találta meg korai műfaját. Az a sajátos pesti humor nevelte, amelyben elkeveredik a cinizmus, az öngúny, a csattanóra élezett vicc, a felismert hibák némiképpen megbocsátó kifizurázása, és egy életszerető törekvés a valóság sötét és súlyos óráinak könnyebb elviselésére. Nyilván az egész magyar történelem és a budapesti magyarság etnikai kikeveredése húzódik a pesti humor mögött. Többek közt hathatott rá a régebbi iskolai humor is, a maga képtelenségeivel. Hiszen a diák is a vagáns elemek, a társadalom peremén élők közé tartozik, innét az érzéke a groteszkségek iránt. De a diákhumor nem pesszimista, és nem pesszimista humor alapjaiban a pesti sem. És kifejezetten derűs szemléletű az a feudális-patriarkális eredetű, végül Jókaiba és Mikszáthba torkolló anekdota, amely nemzeti előzménye a pesti humornak. A hazatérő Rejtő, vagányélményeinek groteszksége formájában könnyen volt beleilleszthető a hazai pesti humorba, amelynek első igazi irodalmi megszólaltatója a századfordulón - amikor Budapest igazi nagyvárossá nőtt, és megtalálta saját hangját - Rákosi Viktor volt, Sipulusz név alatt írt groteszk humoreszkjeivel. Sipulusz Gutmann nevű csörgőkígyója, aki gyíknak képzei magát, mert szerénységre nevelték, egyenesági elődje annak a howardi madárnak, amely oly modern, hogy tollai - töltőtollak. Rejtő ifjúkorában Sipulusz igen népszerű olvasmány volt. A kabarék humora is hozzátartozott a budapesti polgári és kispolgári élethez. És a humoros irodalom világirodalmi méretű klasszikusra talált Karinthyban. Karinthy műveiben már nagyon is felismerhető az embertelenségekkel szemben álló humanista abszurdumélménye. (Ha tüzetesen vizsgáljuk, kiderül, hogy Karinthyban, sok egyéb mellett, úgyszólván az egész Ionesco-féle abszurd humor benne van.) A XX. században már az első világháborútól kezdve kísért ez az abszurdélmény: túl sok volt itt a szörnyűség. De Karinthy egy pillanatra sem adta fel a hitet, a végül is mindent megértő, és az embertelenséget végül is legyőző értelemben. Rejtő sokat tanult a vagányélmények látszólagos értelmetlenségéből is, de nem kevesebbet Karinthy értelemkultuszától. És végül itt volt Heltai Jenő, akinek hatása talán a legközvetlenebb volt a Howard-történetekre. Azt a regénytípust, amelyet mi olyan jellegzetesen howardinak érzünk, Rejtő előtt - csak éppen tipikus pesti környezetben - Heltai írta meg. Ez a Jaguár. A Jaguár cselekménye, alakjai, szójátékai feltűnően howardosak, csak éppen egy mozzanat hiányzik belőle: nem paródiája egyetlen ponyvaműfajnak sem. Míg Rejtő az élményei és olvasmányai alapján kikevert regénytípust egyben a ponyvaműfajok paródiájává tudta tenni.

Mikor 1930-ban hazaérkezett, alkalmá volt a saját hang megtalálására, de előbb még a régi szerelemmel, a színházzal próbálkozott. És végre nem is sikertelenül. Operettek kezdett írni. Épkézláb cselekményű, humoros librettóit most már szívesen fogadták a színházak. Az Aki mer, az nyer 150-szer ment: Honthy Hanna és Törzs Jenő játszották a főszerepeket. Az Úrilány szobát keres - Zilahy Irénnel a főszerepben - hasonlóképpen sikeres volt. Vidéki színházak is játszották jól zenésíthető, könnyű darabjait. Élete könnyebbre fordulhatott volna, ha nem él könnyelműen, és nem ragadja el újra meg újra az értelmetlen kártyaszzenvedély. A kártyaasztal követelődzött, egyre több pénzre volt szüksége, hogy kielégítse érzékeny idegzetének szüntelen feszültségigényét... És akkor jött Müller úr.

Müller úr ismert alakja a harmincas évek irodalmi életének. Ponyvakiadó volt. Könyvüzletének és kiadóvállalatának a neve Nova volt. Kiadott jó könyveket is, de fő üzlete a különböző műfajú ponyvairodalom maradt mindvégig. Müller úrtól könnyű volt pénzt kapni, de csakis kéziratra. Finom üzleti érzéssel érezte meg, milyen kéziratból milyen üzletet lehet csinálni. Megvette az igazi irodalmat is - kevés pengőért, és kiadta kis példányszámban az igényes olvasóknak. A silány, de érdekes kéziratokért többet adott, mert ezeket nagy példányszámban

adta ki, és sokat keresett rajtuk. Általában minden író rábeszélte, hogy írjon detektívregényt vagy légiós regényt, vagy rémregényt. Ha nem akarja a saját nevére, annál jobb. Majd valami angol néven fog megjelenni. Detektívregény különben is csak akkor hiteles, ha angol írta. Esetleg francia. Rejtő is előbb franciának adta ki magát, és Laveri álnéven írt. Ponyvaregényt akart írni Müller úrnak, így találta meg a saját műfaját: a ponyva paródiáját, és vele együtt azt az angol nevet, amelyet hamarosan népszerűvé tett. P. Howard lett belőle.

A légiós regények a két világháború között népszerűségben felülmúlták a detektívregényeket is. Ez a regénytípus, még kevésbé silány példáiban is, sokkal alacsonyabb rendű, mint a detektívregény. A detektívregény, amelynek egyébként a világirodalomban olyan klasszikusai voltak, mint Edgar Poe, Chesterton vagy Conan Doyle, s mindmáig olyan remekírója van, mint pl. Simenon - még ezeknél sokkal silányabb színvonalán is mindig az értelem pártján van, megbélyegzi a társadalomellenességet, szempontja a humanizmus, és dicsőíti a logikát, amely végül mindig diadalmaskodik a bűn fölött. A légiós regények azonban dicsőítik a gyarmatosítót, eszménnyé teszik az erőszakot és az emberölést, alacsonyabb rendűnek ábrázolják a bennszülötteket, felszabadítóan hatnak a szadista ösztönökre. Történetileg egyenes folytatásai voltak a múlt század indiánokat halomra ölő vadnyugati ponyvájának. A Kék csillag és a hasonló légiós regények nálunk is felettébb divatosak voltak. Hazai szerzők is szívesen írtak Müller úr pengőijért, francia vagy angol álnéven, légiós ponyvákat. Ilyenre vállalkozott Rejtő Jenő is. És megírta a légiós regények paródiáit, amelyek túléltek a légiós regényeket, mint ahogy annak idején Cervantes a Don Quijoté-val úgy írta meg a maga kora ponyvaregénytípusának, a lovagregénynek paródiáját, hogy túlélte vele az egész lovagregény-irodalmat. A párhuzam, természetesen, igen távoli: Cervantes a világirodalom egyik legnagyobb regényírója, halhatatlan klasszikus, nagyságrendben Rejtő a közelébe sem ér. Rejtő csupán igen jó humorista, akinek megvan a maga kiérdemelt helye a magyar irodalom történetében. De amiként Cervantesről is azt hitték kortársai, hogy egy újabb lovagregényt írt a sok addigi lovagregényhez, és időnek kellett elmúlniuk, amíg világos lett, hogy Don Quijote agyonverte az egész lovagregényt - azonképpen Rejtőről is sokan elég sokáig azt hitték, hogy ő is egy a sok légiósregény-író közt, amíg ki nem derült, hogy aki egyszer elolvasta például A láthatatlan légiót, az többé nem tudja komolyan venni a valódi légiós regényeket.

A Howard-regények módszere az, hogy a közismert légiósregény-mozzanatokat viszi abszurdumig. Képtelen alakok kerülnek valószínűtlen helyzetekbe. Frivol szójátékok és váratlanul furcsa nevek rakétázása közt peregnék azok a hátborzongató események, amelyeket a légió katonái átélnek. Az erőszakosságok és gátlástalanságok olyan túlzottak, hogy burleszknek hatnak. Az események úgy peregnék, hogy az olvasó a fejét kapkodja. És közben a nagyon pongyola - olykor már művi úton pongyola - stílus végérvényes pesti linkséggé, nagyot mondó hantává teszi az egész elmesélt borzalmat. A történelemben minél jobban közeledett az általános szörnyűség - fasizmus, tömeggyilkosságok, a háború bizonyossága -, annál abszurdabbá vált a howardi világ, annál groteszkebbek az alakok és események... és annál megbélyegzettebb minden embertelenség. A légiós regények persziflázásától néha kirándult a detektívregény felé is. A Vesztegzár a Grand Hotelban bűnügyparódia, amelyben sok hűhó után kiderül, hogy nem is volt szükség a vesztegzárra, nincs is pestises beteg a hotelban. De bármilyen mulatságos regény is ez, bármennyi igazi howardos képtelenséggel találkozunk benne, mégsem ez az ő igazi műfaja, hiszen Rejtő ugyanúgy az értelem pártján, és az embertelenségekkel szemben áll, mint a jó detektívregények. A Vesztegzár a Grand Hotelban tehát nem teszi hitelképtelenné a műfajt, mint ahogy légiós regényei leleplezik és megbélyegzik az egész légiós regénytípust.

Ezekkel a regényekkel hamarosan nagy olvasóközönséget szerzett. Ha a hivatalos irodalom életében nem is tekintette irodalmon belüli írónak, egyre többen voltak az igazi olvasók között is, akik izgatottan várták az új Howard-regény megjelenését. Közben ő maga is egy kissé úgy élt, mintha maga írta volna magát. Ideges, sovány arca, szikár alakja jól ismert volt a Japán Kávéházban. Ez a kávéház ott állt az Andrássy út és Liszt Ferenc tér sarkán, sok író törzshelye volt. Ma, stílszerűen, könyvesbolt van a helyén. Nem messze, a másik oldalon működött a Nova, Müller úr könyvkiadója. Rejtő a Japánban ült. Amit írt, azért szemközt a kiadó azonnal fizetett, ő pedig berendezkedett kéziratvalutára. Ha megitta feketéjét, vagy megette tízóraiját, akkor hívta a főpincért, és annyi sort tépett le kéziratából, amennyiért szemben Müller úr fedezte a cehet. Ha a szabónál varratott, néhány oldallal fizetett. Pincér, szabó, trafikos és egyéb hitelező tudta, hogy ez jó valuta: be kell vinni azonnal a Novához, ahol úgy fizetnek, mintha csekket váltanának be a bankban. A Nova pedig az egymás után érkező kéziratrészekből összerakta a készülő új Howard-regényt.

Rejtő ontotta az ötleteket. De a műgondhoz nem is volt sok érzéke, és az egyre nagyobb tempójú munka közben nem is ért volna rá. Ezért mindegyik könyvéből hiányzik a végső simítás. Ötletei sokkal többet érnek, mint az ötletek összeszerkesztése. Regényeinek egyes bekezdései külön-külön többet adnak, mint a regények egésze. Az egész életmű abszurd ötletek, groteszk humor, bizarr alakok és helyzetek áradása. Nincs könyve, amelyben valami nagyon jó, valami irodalmilag igazán értékes ne volna; unalmas oldalakra pedig sehol sem bukkanhatunk nála. Kitűnő mulattató, nagyon jó humorista, tiszteletre méltó humanista, aki szembenéz kora rémségeivel, és szemükbe nevet. Nem érti a borzalmakat - ezért nem érintette meg a szocializmus humanizmusa, és ezért nem érti, hogy a szörnyűség elválaszthatatlan a szörnyeteggé nőtt kapitalizmustól. De érteni akart, és mindig az emberségesség oldalán áll. Egy hajszál választotta el attól, hogy előbb-utóbb megírja a remekművet. De nem írta meg. Ehhez nem volt eléggé művész, és nem volt eléggé gondolkodó. Karinthy költészete és filozófiája, Heltai írómesterségbeli tudása hiányzott belőle. Holott éppen ezek - Karinthy és Heltai - voltak az elsők az igaziak közül, akik felismerték benne a nagy tehetséget, ők pártolták, biztatták, segítették. Sokat köszönhetett nekik, hogy megtalálta saját hangját, saját műfaját.

Ha a történelem több időt ad neki, talán a remekművet is megtalálta volna. Hiszen a végső években gondolkodása egyre mélyült, egyre filozofikusabbá vált. Amikor közeledni érezte az elkerülhetetlen pusztulást, Az utolsó szó jogán címmel maga előtt is tisztázni akarta saját világnézetét. Különös töredék ez az elmélkedéstorzó. Az olvasó nem is mindig tud egyetérteni vele. Már az sem érthető, miért néz olyan ellenséges indulattal éppen arra a H. G. Wellsre, akinek humanizmusától valójában egyáltalán nem állt távol. Azt sem lehet kiolvasni, hová is jutott volna el, ha végiggondolhatja, amit tisztázni akart maga előtt. De bárhová is jut, egy ilyen számvetés világosabbá tette volna önmaga előtt irodalmi céljait...

A fasizmus képében létet öltött borzalom azonban véget vetett mindennek. Létezett akkor egy gyilkos, uszító hetilap: Egyedül vagyunk volt a címe. Egy ízben egész oldalas cikk jelent meg ott Rejtő Jenőről, aki még mindig él, és még mindig ír. Az embertelenség felismerte benne kérlelhetetlen ellenségét. Nemsokára meg is kapta az azonnalra szóló behívót, és más tízezrekkel együtt őt is meleg ruha nélkül terelték ki a hómezők dermesztő hidegére. Akkor, 1942 decemberében és 1943 januárjában, Európa keletjén nemegyszer mínusz negyven fok alá szállt a hőmérő, néha megközelítette az ötven fokot is.

Idegei sem bírták. Az éhség is halálra gyöngítette. És mint tudjuk: 1943 újévének napján fagyott meg.

Művei tíz év óta jelennek meg újra. Azóta százezres példányokban fogynak a Howard-könyvek, sokat lefordítottak különböző idegen nyelvekre, regényeit filmre, rádióra, televízióra írják át. A siker újra elérte. De ez most már nemcsak méltó népszerűség az olvasóközönség körében, hanem belépés az irodalomtörténetbe is. Ma már tudjuk, hogy melyek az írói erényei, és mik az írói hiányosságai. Posztumusz műveinek ez a kötete teljessé teszi képét, nem csupán az olvasók, hanem a kritikusok és irodalomtörténészek előtt is. Többé nincs akadály, hogy maradandó helye legyen a magyar humoros irodalom történetében.

Hegedüs Géza

A detektív, a cowboy és a légió

1.

Martin, az új pincér megrezzenő térdekkel fülelt egy mű-pálmafa mögül, amely a tejivó lagymatag légkörében, sárgult hegyű kardlevelekkel bóbiskolt.

Egek!

Két vendég csendes beszélgetését leste.

A fekete bajuszos, aki rózsaszín nyakkendőjét keskeny átmérője után kaphatta emlékebe, egy kalap vagy selyemruha szalagjai közül, félszemét laposra húzta, és komoran így szólt:

- Warinsnak estére meg kell halni!

- Rendben van - felelte a másik. Ez kék csíkos inget viselt, egyetlen mogyoró nagyságú kávéfolttal a jobb oldalán. A kávéfolt kicsiny volt, csaknem divatos.

- Warins halála csak egy jól irányzott szűrés dolga.

- És a pisztoly, az kutya?

- Nem kutya, de hangfogó kell rá. Ez bonyolulttá teszi az ügyet. Maradjunk csak egy pompás, jól irányzott tördöfésnél.

A pincér már ment volna, hogy intézkedjék, de térdei olyan sűrű tremolóban rezegtek, hogy erőt kellett merítenie. És amíg merített, addig a két gyilkos tovább beszélt.

- Hát legyen tör! Esetleg görbe késsel a fejét levágni. Mi?... Nem rossz. De akkor délután kell Warinst megölni, mielőtt Maud megérkezik. Lehet, hogy itt mégis pisztoly lesz az igazi.

- És hová lehet elrejteni az áldozatot?

- Ez igaz! Hiába töröm a fejemet dél óta, nem jut eszembe alkalmas hely a Warins teteme számára.

- Ha most megbeszéljük, akkor én levágom, mint a pinty...

A pincérnek nem sikerült erőt merítenie, hát azon erőtlenül, ahogy térdei még a legsűrűbb tremolóban bizonytalankodtak, elindult. A tükrös pénztárban ülő, ősz tulajdonoshoz sietett.

Ezt Hoggardnak hívták, és hajdan ügetőtréner volt. Egy Barbara nevű telivér kanca fejbe rúgta, és ekkor felhagyott a sporttal. Gyógyulóban, lábadozása idején megismerkedett egy Lilian nevű ápolónővel. Barbara rúgása behegedt. Hoggard nőül vette az ápolónőt, és Lilian hozományából berendezték a tejcsarnokot. Mivel Hoggard a kórházi ápolásnak köszönhette szerencsáját, nem akart hálátlan lenni, és a tejcsarnokot Barbara Tejbárnak nevezte.

A kancáról csak ennyit.

Most kissé felhúzta szeméről bojtos gyapjúsapkájának szélét, mert Martin, az új pincér, falfehér arcszínben, fogvacogva megállt előtte.

- No, Martin - kérdezte közlékenységre biztató jóindulattal -, kevés a vendég, mi?

- Uram - rebegte Martin -, a rendőrséget kell hívni.

- Már gondoltam rá. De azok nem járnak rendszeresen tejcsarnokba. Tűzoltó még előbb szóba jöhet. Talán van ismeretsége a rendőrségen?

Mivel a válasz nem érdekelte, pipára gyújtott, és egy oldalpillantással megszámolta, hogy elég lesz-e átmenetileg a márványlapra előkészített cukoradagok száma.

- Főnök úr... két vendég... ott... a pálmánál arról beszélt... hogy meg kell ölni valami Warinst.

A tulajdonos tűnődve szipáskolt kurta pipájából.

- Nem rossz - mondta azután -, így nincs semmi zavar, amikor Maud megérkezik. De hová rejtik a tetemet?

Martin hátralépett. És csuklott.

- Nem értem... Önnek ebben része van?

- De mennyire. Harmincöt százalék. Azonban, ha még csak Warins problémájánál tartanak, akkor maga is benne van, mert abból ma már nem lesz regény, és felíratják a két kávé.

- Hát regény?... Szóval, regényt írnak?

- Természetesen.

- De az a bajszos kifejezetten azt mondta, hogy este levág valakit!

- A kiadót. Jegyezze meg, hogy este mindig levágnak valakit. Vagy engem, vagy a kiadót. Engem sűrűbben. Mivel ebbe a tejcsarnokba csupa kalandregényíró jár, elhiheti, ha állítom: több regénynek vagyok az áldozata, mint a Scotland Yard kimutatásában szereplő gyanús tetemek összesen.

Ezzel megelégedetten lenyomogatta kisujja körmével pipájában a parazsat, és úgy érezte, hogy divatjamúlt céhrendszer hagyományait ápolta, amikor kioktatta új pincérlegényét.

- És gondolja, főnök úr - kérdezte talán még több aggódással, mint az imént -, hogy felíratják a kávéjukat?

- Ezt fogadhatja nálam, pedig az üggetőn csak tréner voltam, és az nem köthet fogadást. Viszont - morfondírozott Hoggard -, ha Warinst még idejében leszúrnák...

- Úgy látom, előnyben részesítik a zajtalan pisztolyt.

- A szóban forgó pisztoly neve - oktatta az új pincért Hoggard, mint a rég letűnt céhrendszer türelmes maradi híve - hangfogós. A „zajtalan” kifejezés settenkedő egyének, esetleg különleges írógépgyártmányok hallgatagságát fejezi ki. De semmiképpen sem vonatkozhat pisztolyra.

- Viszont írógéppel nem lehet ölni.

- A megrúgott, ősz Hoggard gögös gúnnyal mosolygott e tájékozatlanságon.

- Jegyezze meg, kedves Martin, ölni mindennel lehet. Kivéve talán a kést, pisztolyt, mérget és hasonló alkalmatosságot, amelyekért a kiadók manapság már alig fizetnek. Itt legutóbb megöltek egy dél-amerikai bankárt, a *Rejtélyes sörnyitő* segítségével úgy, hogy ujjlenyomat sem maradt a szerencsétlenből. Az egyik főszerkesztő, akit ön kihallgatott, I. G. Patkins, az ausztráliai Lady Pockot egy olyan találmánnyal tette el láb alól, amely az embert egyetlen másodperc alatt vegyi képletére bontja. Ha jól emlékszem, ebből a hölgyből nem maradt más, mint H_2-Dx_4 és S_3+O_7 . Mindössze ennyi. És ez sem válaszolt. C. R. Lewinnek elseje táján sürgős volt, hogy lakásadónője érdekében néhány áldozat fejtörést adjon a Scotland Yardnak. Ekkor hirtelen egy joghurt mellett megölte a Hétujjú Gordont. Hogyan? A regénye címében

szereplő *Preparált szipka* alkalmazásával olyképpen, hogy a szipka végébe ciánkálit applikált az ékszerész, és a revütáncosnő addig idegesítette Hétujjú Gordont, míg ez átharapta dühében a borostyánt, és a veszélyes méreg huszonnégy órán belül végzett vele...

- Úgy tudom, hogy a cián az nyomban öl...

- De C. R. Lewin nem, mert az áldozat vallomása fontossággal bírt lakásadónőjével fennálló függő elszámolása szempontjából. Egy teljes ívet tett ki a vallomás, és csak azután lett kész az ötíves regény. De öltekk itt már körömráspollyal, képkerettel, a *Három piros kalaptű*-vel úgy, hogy ezek végül egy keresztretjtvény megoldását adták. És öltekk már regénnyel is, mert egy szerkesztő halálra unta magát olvasás közben. Ezért ön sohase mondja, kedves Martin - intette pincérét magasra emelt pipaszárával, a céhszerű hagyományokhoz méltó, bölcs összefoglalások hangján rezümálva -, hogy mivel lehet, és mivel nem lehet ölni, mert talán éppen *A zajtalan írógép titka* lesz L G. Patkins legközelebbi regényében a bűntény megoldása.

Martin felvonta szemöldökét, és idegesen körülnézett:

- Bocsánat, de az írógép az én ötletem volt. Kénytelen leszek a mondott esetben I. G. Patkins urat plágiumért perelni. Nevetséges! Az ember már egy ötletet sem mesélhet el nyugodtan.

- Vendégeim, hála a sorsnak, nem szorulnak a maga ötleteire. Elég bolondságot írnak ökk maguktól is. De ha van ötlete, ne sajnálja tőlük. Itt nem babra megy a játék. Itt kávéról van szó. Ha nincs ötletük, annak maga adja meg az árát. Ha van, ökk adják meg. És a kávé ára emelkedik. Rendkívül fontos az, hogy Warins tetemét idejében elrejtssék, mert hat óra után a kiadóhivatalban nem váltják be a szerkesztőségi utalványokat.

- Szerintem - szólt könnyedén Martin - a kémény az, ami elsősorban alkalmas Warins elrejtésére. Maudról fel sem tehető, hogy megérkezése után nyomban a kéményben keresse Warinst.

- Nono - intette Hoggard a túlzott optimizmustól Martint. - Ez a Maud okos és kemény teremtes, továbbá a végsőkig elszánt, mert családi ékszerei forognak kockán. De lehet, hogy használható az ötlet... Halló, uraim! - Odaszólt L G. Patkinsékhoz. - Mi volna a kéménnyel?

- Megjegyzem, ezért nekem részesedés jár - mondta izgatottan Martin.

- Nem jó! - kiáltotta vissza I. G. Patkins. - Tél van. Fűtik a kastélyt. A kandallóból kitóduló füst mindent elárul.

Martin egy igaztalanul mellőzött egyéniség keserű mosolyával elfordult, és asztalkendőjét meglengette a biliárd posztója felett, de csak annyira, hogy a legyek éppen hűsöljenek kissé, azonban ijedtségre ne legyen okuk. A biliárdasztal különben büfé volt, ahol organtinnal letakart torták és hideg húsfélék csábították Mr. Hoggard vendégeit meggondolatlan költekezésre.

Martin nem állt oda az igazát bizonyítani.

A kémény igenis jó, mert ha füstöl a kandalló, arra gondolnak, hogy nedves a fa. Semmi esetre sem bontják szét a Warins-kastély tetején az évszázados kéményt. Különösen Maud nem tesz ilyet, érkezése napján.

De mit vitatkozzék ezekkel?

Elvárhatja tőlük, hogy mást is elismerjenek?

Hát majd megmutatja nekik! Majd ő is ír egy regényt. Nagy vicc! És igenis a kéménybe rejti el Barrunsot, aki egy Mabel nevű leány családi ékszereit jogtalanul magánál tartja, mert ez átadta neki az orosz forradalom idején, és menekülés közben nem volt idő arra, hogy írást kérjen.

Remek!

Miért nem füstöl a kémény! Írta: G. P. Martin.

Nem jó. Akkor mást: *A kastélykémény titka*. Igen!

...Ez legalább nem olyan elcsépett. És mondjuk, a lánynak nemcsak a családi ékszereit tartja magánál ez a Barruns, hanem az unokaöccsét is, aki nyomorék. Később zsarolja Mabelt, és egy politikai okirat ellopásánál alkalmazza.

- Martin! Egy Mazagran!

- Igenis!

...Most még kiszolgálja őket. De amikor kétszázezerbe nyomják a könyvét, észre sem veszi a sok ponyváíró. Mert az övé nem lesz füzet! Az írás lesz! Értékes gondolat is akad majd benne! Akkor eljön ide egy nap, és csodát látnak!

- Itt a Mazagran, vigye.

...És nemcsak a nyomorék öccsét tartja magánál, hanem kényszeríti a nőt, hogy egy revüben táncoljon, és közben szuggerálja. Amíg szuggerálja, addig a nő kitűnően táncol, de világhíréhez szükséges Warins magnetikus hatása.

- Tessék, a Mazagran!

- Nem tudja véletlenül, hogy mennyi ideig tart egy légionárius kiképzése?

- Két hónap, teljes felszereléssel! - felelte Martin nyomban. És eszébe jutott, hogy a leány bátyja beáll a légióba, mert ő az oka a bajnak és a családi ékszerek eltűnésének.

- A kémény akkor lenne jó - szólt oda Patkins -, ha a detektív éppen a kastélyban tartózkodna, és így a kandalló füstölése nyomra vezet.

- És ha Warins megérné a detektív érkezését? - tűnődött Martin.

- A gondolat nem rossz - szólt H. W. Morisson, és egy fejrántással helyreleendítette szemébe hulló haj tincset -, de miért jön a detektív, ha Warinst nem gyilkolták meg?

- Lehet a rokonuk - felelte Martin, logikai kézitusával védve ötletét.

- Nem! - I. G. Patkins hajthatatlan volt. - Warinsnak meg kell halni! Nyomtalanul eltűnik! Estig!

És idegesen megnézte karóráját.

- Legyen poggyász? - kérdezte H. W. Morisson.

- Wickfield kis állomás, feltűnik a nehéz bőrönd a poggyásraktárban.

- Hát maradjon Warins ez egyszer életben! - csicszergett váratlanul egy tavasziasan üde hang a helyiségen át. - Tán jó útra tér, és kiengedi karmaiból MacBoltont, aki a terveket őrzi.

Nany volt. Sötét ruhájában, fehér kötőjében, narancsszínű szőkecséjében, olyan kedves, kislányos mosollyal, amilyen kenyereslány arcán szinte kizárólag tejcsarnokban viríthat manapság.

Ő sajnálta Warinst.

Nany mindenkit sajnált. Ha tőle függ, még a *Titokzatos Mr. Morton* is életben marad.

Pedig hát ez képtelenség volt. De még Warinsszal is megjárta a leány, mert a tulajdonos hátrahagyta gyapjúsapkáját, és ráripakodott:

- Maga ne biztassa őket! Fél négy van! Csak tegyék el Warinst láb alól, mert itt nincs több hitel!

És visszahúzta szemeire a sapkát, mint nyugovóra térő főbérő, ha lebocsátja lakása ablakán a függőnyt. Azután elszenderedett. A gyapjúsapka eredetileg Barbara rúgásának nyomát óvta, mert ez a patkó alakú forradás esős napokon vagy ingerültség esetén szaggatott. Azonban idők jártával egy benyíló szobát helyettesített, ha Hoggard úr a kötött holmi peremét félárbocra eresztette orra hegyéig, és elvonult mögötte a külvilágtól.

Nany szívére vette a korholást, és búsán továbbsétált. Két karján andalogva hordta a tálcát, és sajnálta Warinst. De sajnálta azt a fekete hajú, égő szemű, sovány férfit is, aki egy homályos sarokban írt már vagy tíz perce.

Bánata van. Ez látszik rajta. Csak úgy írogat. Nem gyorsan és céltudatosan, mint a többi.

Végignézett a szerkesztőkön.

Ő szerette a „fiúkat”, és csak betűik szerint, bizalmaskodva K. B.-nek, L. Z.-nek vagy Mr. R. I.-nek nevezte őket. Mert itt mindegyik viselt legalább két kezdőbetűt, hogy világhíre jutása esetén nevét ne bitorolhassák, vagy nehogy elcseréljék egy kezdő névrokonával. Volt itt például H. G. Shaw és G. B. Wells is. Nany szerette, hogy ezek a fiúk mindig izgatottak, mindig írnak, mindig rablókról és bűnözőkről, és közben szorgalmasak, becsületesek. Elsején rendszeren fizetnek, és többé-kevésbé hozzátartozókat is támogatnak keresetükből.

Több szerkesztő is szerelmet vallott már neki a vendégek közül, de Nany minden álma egy könyvelő volt, akivel valahol a környéken élnének házaseletet, és egy kisautón bejárnának a fővárosba, a filmszínházakat látogatni.

- Nany! - szólalt meg az egyik vendég - adjon elsejéig még egy vajjas tésztát.

Ez nem volt becsületes ember. Mindig van kivétel, aki a szabályt erősíti. Már a neve sem állt jól.

D. Curt-Máder!

Nevének hangzása alkalmas volt arra, hogy a nagy Courts-Mahlerrel összetévevesszék. Ezért szűk családi körben és a tejcsarnokban „Névhámosnak” nevezték. A szélhámos és a névmásoló elnevezésének összevonásával képezték az új szót, kizárólag D. Curt-Máder megjelölésére.

- Elsején megfizetem! - biztatta könnyelműségre Nanyt, mint valami Mefisztó. De Gretchen itt már rutinié volt:

- Maga nem adja meg! - felelte tagadóan és állítóan. Megtagadta a hitelt, és állította, hogy a szerkesztő jellemtelen.

...Négy órára járt.

Ilyenkor kialakul a tőzsde. Adnak és vesznek. Témát, címet, társat keresnek és cserélgetnek.

Mire Martin villanyt gyújtott, kialakult az irányzat: légióban különös kereslet van! De tartja magát a cowboy is. Detektív lanyha.

- Társulok légióhoz! Ez a fő cikk.

Új vállalat alakult, amelyik kizárólag légionárius regényeket nyomtat! Sárga Kék elnevezéssel és színnel! Vesz négyívest... vesz tizenkét ívest... húszíveset... Másodközlésben is!... Harmadközlésben!... Elfogadáskor csekket ad!

- Fél regényhez készpénzzel társulok!

- Én adok légióötletet! - kiáltja Z. H. Bartholomy.
- Nekem most kell szállítani egy cowboyt, és van egy félig kész légióm!
- Stop! - mondja másvalaki. - Egy cowboyt visszakaptam a bukott Nevada kiadótól.
- Indián nélkül!
- Félvérrel. De a címet megtartom!
- Stop! Itt a félig kész légió!
- Halló! - kiáltja L. S. Robin. - Jó befejezéssel társulhat valaki a *Számum fenegyerekei*-hez.
- Benne!

És a tulajdonos csendben alszik, kötött sapkájának privát lakosztályszerű ellenzője mögött. És a Névhamost sem érdekli az ügy. Ő szerelmi történeteket ír. Szerencsés masamódokról, tengerpartokról, álruhás lordokról...

Specialista.

Ilyentájt érkezik Happy Max, aki kizárólag befejezésekkel kereskedik, fix áron, fél dollárjával számítva egy-egy bűnügy kibogozását, vagy az *Ellopott személyvonat* megoldását, mivel újabban hatalmas ingatlanok és roppant géperejű járművek eltulajdonítását bizonyos előszeretettel vásárolják a kiadók.

Szinte egyidőben vele befut a nélkülözhetetlen ember!

Senki sem szereti. Mint általában a nélkülözhetetlen embereket. Nincsenek betűi. Csúfneve van. Az Egyszerű Plack vagy: a Vörös Plack. Igazi nevét nem tudják.

Sokan kétségbe vonták, hogy volt neki valaha.

Az Egyszerű Plack úgynevezett középfordulatokat szállít. A középfordulat igen fontos. Itt a regény. Kész a fele. A végére van már jó csattanó, és megtörtént a nagy fordulat is. De itt még kell legalább egy vagy két ív a terjedelemhez, ami nem unalmas. A regény vége előtt. Fontos!

Általában nehéz ügy.

Erre való az Egyszerű Plack. Feladják neki a témát odáig, ahol elakadt, és ő mosolyogva, csodálkozva, olykor tárt karral így kiált:

- De hisz ez egyszerű!

És ajánl valamit, ami éppen fordítottja mindannak, ami a legtágabb értelemben vett kalandregény-logikával elképzelhető. Pont az ellenkezőjét mondja.

Hogy minek?

Mindegy. A fő, hogy az ellenkezője legyen.

Azonban ne vágjunk elébe az eseményeknek. Az események ugyanis általában olyankor kezdődnek itt, amikor megérkezik az Egyszerű (vagy Vörös) Plack.

2.

Az Egyszerű Plack haja teljesen vörös volt. Olyan égővörös, hogy ha sötét este váratlan lámpafény csillant meg rajta, félelmetesen hatott távolról, mint valami közelgő fáklyásmenet.

Továbbá kövér volt, és ettől gyerekarca kerekedett. Ez a gyerekarca állandóan mosolygott vagy harsányan kacagott. Alkalmazkodóképességében a hízélgés szórakozott és könnyed rutinjának olyan gépies lelkiállapotában élt, hogy nem hallott, nem látott, csak helyeselt, kacagott, csodálkozott és dicsért. Még akkor is, midőn a tulajdonos megemlítette, nedves időben, Barbarára emlékeztető szaggyagatását. E panaszt nyomban elnyelte Egyszerű Plack kedélyének üres szalmát cséplő traktora:

- Á?!... Igazán?! Nagyon jó!... Látja, ez nagyon jó!... Ne is folytassa!... Ezért szeretem magát... Hogy van Mrs. Hoggard?

Ezt kérdezte. Egy özvegy kávéstól!

És továbbment kacagva, és újságolta, hogy az öreg is hallja, milyen kedves fiú ez a Hoggard, milyen jókat mond, és milyen kár, hogy nem lett író.

Ezt mindenkinek mondta. Saját találmánya volt. A cipészét ezzel szerelte le egy főtárgyaláson. Nem tudott hová lenni a csodálkozástól, amikor Mr. Burke becsületszavára állította, hogy soha életében nem volt író.

Azután liheg, legyezi magát egy zsebkendővel, és odaül I. G.-hez vagy W. H.-hoz, és legyezésre alkalmazott zsebkendőjét a gallérja mellé gyűri, mint aki hegedűszólóra készül. Majd könnyed iróniával, az előlegezett rossz kritika hangján, ezt kérdi:

- Na, mit ír?

Ő már mielőtt leült, az arcáról látta, hogy az illető megakadt. Ez látszik. Sokat néz a kerek faliórára, néha megrendül a szemöldöke, de az irón csak áll a papíron, permanensen és hiába.

- Az ördög tudja! - kiáltja D. B. Igaldys, és odacsapja az írót. - Itt elakadtam a történetben. Tudja, úgy kezdődik, hogy a légió toborzó irodájában...

- Várjon. Ha tudom a történet elejét, az csak zavar. Kezdje mindjárt ott, amikor a kilencvenedik oldalon az őrmester kelet felé mutat, és azt mondja: „Gardez vous! Fiúk! A pokolba is! Ma megmentjük a légió becsületét! Anavant!”

- Nahát, éppen itt tartok. - Felvette a teleírt lapot. Azzal sem törődött, hogy az Egyszerű Plack maga elé húzta a kávéját, és kavargatta. Olvasott. - „Fiúk - és az őrmester az oázisra mutatott - , ma vagy eljutunk oda...”

- Ezek eljutnak! - mondta idegesen az Egyszerű Plack, és a süteményt is maga elé húzta. - Nem kétséges. Ezt az egész dolgot hagyja ki. És hagyja ki azt is, hogy a menetoszlop végig kitar az oázisig. Inkább ott kezdje a leckét, ahol a sejk hordáit kvázi egyenlővé tették a földdel.

D. B. Igaldys megadta magát, és másutt kezdte az olvasást.

- „Végre lepihentek. Mindenfelől sebesültek nyöszörgése hangzott, és az őrmester, előírás szerint, torlaszt épített az oázis köré, kövekből...”

- Az csak akkor kell, ha szabad sivatagban táboroznak...

- Nem igaz. Az mindig kell, ha nincsenek erődben.

- Ez jó. Szóval, ha kivonulnak az erődből Marseille környékére, akkor felszedik az útburkoló kockákat, és falat építenek. Na mindegy...

Legyintett, beleharapott a süteménybe, és itta a kávé. D. B. Igaldys az órára nézett, nyelt, sóhajtott s folytatta.

- „A távolban elhaló harci dübörgés. Elcsendesedett minden, és a sejk hordái szinte egyenlővé lettek a földdel. Azután mindenkit...”

- Befedett a sivatag állandóan röpdöső pora. Ezeket elengedhetné nekem. A röpdösést.

- Nem ezt akartam olvasni. Szó sincs röpködésről. A szállongó por fedte be őket. Röpdösni a madarak szoktak.

- Ha befejezte a természetrajzórát, térjünk a tárgyra, mert más dolgom is van még. Szóval, itt „esik” a regény?

- Úgy van - ismerte be megtörtén. - A végére van már hatásos rész: amikor leleplezik a leleplezést, és kiderül, hogy a leány fivére ártatlan meghurcolás áldozata volt. De addig két ív...

- Nagyon egyszerű! Egész bizonyos, hogy van a légióban egy mellékvonalban szereplő fiú, akinek nem tudják a nevét, nem tudják, milyen nemzetiségű, hol született és minek. Szomorú, és senkivel sem bizalmas.

- Véletlenül van ilyen.

- Ez kész szerencse. Maga épp a harcnál tart. Tehát a harcban megsebesül, és meggyónja egy barátjának a halálos pillanat közeledtével, hogy mi a neve, a nemzetisége, hol született és minek. Azután visszahanyatlik...

- És meghal.

- Meggyógyul.

- Örült!

- Attól még meggyógyulhat.

- Maga örült! Mi értelme van...

- Ne meséljen! - szólt rá fölényesen, és rágyújtott D. B. Igaldys cigarettájára. - Ez pont két ívet ad. És feszültség is van benne! Képzelve el: meggyógyul a haldokló, ott menetel a Szahara poklában, a sietve futkározó porfátylak alatt, és valaki tudja a titkát! Érti? Amit azért mondott el, mert azt hitte, meghal. Most a legnagyobb gondban fő a feje, mert életben maradt, és nem vitte a sírba, hogy elárulta a titkot...

D. B. Igaldys két másodperc alatt még azt is látja az ötlet anyagában, amihez az Egyszerű Placknak nincs érzéke, mert ez egy ostoba, hízott fráter.

- Azért mégis szemtelenség - mondja most idegesen -, hogy így egyszerűen odatelepedik valakinek az asztalához, amikor látja, hogy ír...

- Rendben van! - mondja elégedetten az Egyszerű Plack, zsebre dugja a kezét, és amikor feláll, övön felül húzza a nadrágját, hogy feltűnik a helyiségben mindkét lábikrája, messze fedetlenül.

Most átmegy *A csilingelő gyilkos* szerzőjéhez, aki áldozatának csengetéssel jelzi, hogy ütött az utolsó órája. Kitűnő minden, de a közepén itt az a rész... ahol a nagyhercegnő elutazott... és az irattáska ott van a kő alatt, az atomrombolás titkával...

- Tudja, ide kell valami, amíg Melville visszatér Skóciából, hogy leszámoljon a kapitánnyal.

- Nagyon egyszerű! - kiáltja lelkesen a Vörös Plack. - Talán akad egy rész a regényben, amikor a főfelügyelő teát főz a Scotland Yardon, és a nyomozás holtpontra jutott?

- Véletlenül van egy ilyen rész.

- Ez nagy szerencse. Mert akkor valaki jelenti, hogy meglett a táska, amibe a csatahajó tervét rejtették! És így semmi akadálya, hogy vízre bocsássák az atomromboló naszádot.

- Micsoda hülyeségeket beszél!?! Az atomrombolás egy elmélet. A mai technika csúcsa.

- Legyen! - feleli bölcsen az Egyszerű Plack. - Oly mindegy, hogy helyesen mondjuk-e azt, amit egyikünk sem tud. Mégis ajánlom az atomrombolót, mert jól hangzik. Szóval, óriási szenzáció! Cseng a telefon, serceg a rádió, dübörög a rotációs: Megkerült a narancsszínű táska, vagy olyan színű, amilyet írt.

- Véletlenül narancsszínűt írtam. Na de a táska nem kerülhet meg, csak a végén, amikor Melville leszámol a kapitánnyal.

- Az igaz. De megkerülhet egy hamis táska, amivel tévútra vezetik a rendőrséget. Mondjuk, a kapitány tette, aki a nagyhercegnő utazásából joggal következtet arra, hogy Melville leszámolásra készül!

Közben megevett egy fél tejfeles túrót, és nyúl a sütemény felé, de *A csilingelő gyilkos* szerzője elhúzza a tálát.

- Maga napról napra erőszakosabb lesz, Plack. Legyen szíves, és hagyjon írni.

...És megismétlődik az eset a *Nevada Farkasa* írójánál is. Szintén igen egyszerű a fordulat. Mert véletlenül szerepel a regényben egy öreg, becsületes seriff, akinek a tekintélyét meghurcolták a rablók.

Kész szerencse.

Mert ekkor Mexikó felől érkezik egy ismeretlen cowboy. A seriff egyszer csak megpillantja őt, és pedig abból az alkalomból, amikor ez a vadregényes egyén negyven-ötven embert bántalmaz. Kész szerencse, hogy véletlenül ez is előfordul a regényben.

Nahát, akkor elő a coltokkal! A jó negyvenötös colttal, a mindenségit... És az idegent közvetlen közletről fejbe lövik, egyszer, kétszer, ötször, hatszor, szóval, huzamosabb ideig agyonlövik. De ez a félelmetes jövevény idegenszerű mosollyal megnedvesíti az ajkait, mint valami kellemes leopárd, és így szól: „Nem fog a golyó!”

Természetes!

Mert éjszaka megelőzte önmagát, előrelovagolva táborhelyéről, a halálos ellenségének a pisztolyát vaktöltésekkel látta el. Azután visszatért, és hajnalban úgy jött, mint aki érkezik...

Ez is egy ív.

Ez is egy kávé, fél zsemelével és a refrénszerű, befejező gorombasággal.

Az Egyszerű Plack, mintha megköszönték volna a szívességét, nyájasan bólogat:

- A fő, hogy megvan a fordulat. Hát csak sietni vele.

Általában valahogy így történik ez. De nem mindig. Például ma is szélcsend van. Úgy látszik, nincs fennakadás fordulatokban. A helyiség valamennyi szerkesztője buzgón ír. Időnként az órára néz valamelyik, s még buzgóbban folytatja. Megáll, csak másodpercekre, a rágás szenvedélyének hódolva, ám mentolos ízű gumi helyett irónja keserű gyökerén rágódik, a felső nagy örlő és a jobb alsó, kis örlő közbejöttével. Azután, az így nyert lendülettel, ismét a papír fölé dőlve róják a sorokat. Egyre szorosabbra fonják a hálót néhány tettes körül, mind nagyobb kényszerűdések közepette roskadoznak a légionáriusok, és egyre elképesztőbb gyakorlattal

rántják elő a coltot, midőn a nagy üldözés végén Hobbo Hill nem bírja idegekkel a hajsztát, és szembefordul a Virginiai Kölyökkel, hogy kezdődjék a végső küzdelem.

A küzdelemnek hatig végződnie kell, mivel a kiadóhivatal zárása után a szerkesztőség utalványait aznap nem váltja be.

Viszont, mi legyen ezzel az Egyszerű Plackkal? Itt áll, és nincs egy jel, amelyből arra következtessen, hogy szükség van rá. Nem... Ez ijesztő...

Körülnéz.

És feltűnik neki az égő szemű, fekete hajú ifjú, aki nem tekinget a faliórára, nem rágja az írót, mindössze néhány szál papír van előtte, és a nagy részét immár beírta.

Ez kezdő!

Ábrándos lelki életet folytat a témával. Olyasfajtajú tájékozatlan amatőrnek látszik, aki vázlatot készít. Aki nincs tisztában a regényírás eukleidészi geometriájával, és a mese részletei egyre színeesebb epizódok feltárásához vonzzák.

Ez az Eukleidész, megjegyzem, nem volt kalandregényíró, vagy ha igen, Hoggard úr tejcsarnokában még nem látták. Itt a Névhámos említette ezt a szerkesztőt, amikor a regény részleteivel kapcsolatos vonzó elkalandozásoktól óvta kollégáit.

- A regényírás eukleidészi elve a vonzó és érdekes epizódok mellőzésében érvényesül. Mondjuk, hogy én a Sunday Evening Post szerkesztőségében szándékozom pénzt szerezni egy kisregénnyel. Vegyünk két pontot - magyarázta szomorúan, mert sajnos, maximum két ilyen minden kiterjedést nélkülöző pont volt az, amit ő ebben a szerkesztőségben még felvehetett a történetek után. - Az egyik pont az, hogy nincs pénzem, a másik pont a befejezetlen regény. E két pont összekötése életem fő célja. A legrövidebb út közöttük az egyenes. Megmaradni a vonalnál! Semmi epizód, semmi felesleges lendület, semmi jellemábrázolás, mellyel hiúságunk türelmetlenül kopogtat vászon- és félbőrkötéses művek Olümposzának kapuján! Expozíció, nagy fordulat, érdekes poén és kibonyolítás! Lehetőleg kevés szóval, mindössze a törött monokli útján, amelyet a detektív előhúz a mellényzsebéből. A pénztelenség és a benyújtás két pontja között legrövidebb út a regényben az egyenes vonal.

Többen is voltak, akik nem értették a Névhámos fejtegetését, de osztatlan helyeslést és tetszést váltott ki. Hiába! Látszik, hogy orvos volt. I. G. Patkins azon az ellenőrző módon helyeselt, amely nyilvánvalóvá teszi, hogy ő maga is tudja mindazt, amiről szó esik. Az egyetlen szerkesztő volt a társaságban, aki személyesen ismerte Z. M. Eukleidészt, a különleges bűnügyi rejtvény-regényírót.

- Ő írta az *Arany oktaéder átmérői* című regényt, amihez kottamellékletet is adtak - magyarázta a gyengébbeknek.

Mr. Plackot azonban nem érdekelte az írás. Ő pénzt akart keresni, jól táplálkozni, és az ilyen ember nem ér rá írni.

De ma baljós szélcsend ült a tejvón. És mégis! Egyszerű Plack előérzete azt súgta, hogy: Lesz valami!

És lett! De egészen váratlan valami!

Az ősz Hoggard lórúgását, az időjárás viszontagságai után, az Egyszerű Plack megjelenése irritálta a legnagyobb mértékben.

És hogy, hogy nem?... Úgy látszott, mintha intene a molett fiatalembernek. Ha így volt, azt bizonyára nyomban megbánta, mert a vörös rezonőr egy harsány „Á!... Az én kedves Hoggard

mesterem!” - süvöltéssel vette tudomásul az intését, és általános idegesség támadt a helyiségben. Egyszerű Plack azután odament a tulajdonoshoz.

- Hoggard mester! A legnagyobb örömöm ebben a tejivóban, ha magát láthatom! A maga egész lényében van valami... tudja, van valami a maga lényében...

Mr. Hoggard már régen tudta, hogy van valami a lényében. Ezt a mondatot ugyan a jókedvű vörös fiatalember sohasem fejezte be, de annyiszor ismételte, hogy Hoggardnak hinnie kellett az állítást: csakugyan lehet valami az ő lényében. Egyszer el is határozta, hogy gorombán és kereken az elé az alternatíva elé állítja Egyszerű Plackot, hogy vagy megmondja, mi van az ő lényében, vagy kidobja.

De valahogy félt nyilatkozatot provokálni erre vonatkozólag. Különösen, amióta a helyiség irodalmi vendégei, még régebben, kézről kézre adtak egy papírlapot, amelyen körkérdés volt, és mindenkinek felelni kellett rá írásban. Csak hetek múlva tudta meg a tulajdonos, hogy H. G. Sekszpir a *Gránátalmaszínű regények*-ből a következő kérdést cirkuláltatta kollégái között:

ÍRJA FEL IDE, HOGY ÖN SZERINT MI LEHET
MR. HOGGARD LÉNYÉBEN?

Illő jutalmul egy megfejtőt sorsolunk ki!

A válaszokat Mr. Hoggard sohasem tudta meg. Mélységes emberismerete megóvta attól, hogy túlságos eréllyel igyekezzék tájékozódni a beérkező feleletekről.

Így állt a helyzet, illetve, így állt a vidám, gömbölyű Vörös Plack, zsebre dugott kézzel és csodálatosan feszülő nadrágban, a tulajdonos előtt.

- Nézze, ha ordít, akkor nem tárgyalunk - kezdte a bűnügyi regények megrúgott, zord patrónusa. - Viszont, komoly üzletről van szó. Itt kereshet... - tűnődve szortyogtatta a pipáját, mint aki nem akar a sötétbe ugrani tékozló ígérekkel - igen... itt kereshet könnyen... négy túrós süteményt... De csak, ha nem ordít!

- Miről van szó? - suttogta a vörös olyan lágyan, mint az alkonyi szellő Ibéria legszebb öblei mentén. - Mivel szolgálhatok? - zizegte odaadó nekidőléssel a pénztár pereme felett, mintha Júlia erkélyénél állna, és szerelmét bizonygatná az öreg Hoggardnak. A tulajdonos sűrű pöfékeléssel szólt:

- Nekem van egy vidéki rokonom...

- Hála Istennek! Megteszem!

- Azt se tudja, hogy miről van szó.

- Miről lehet szó? Kalauzolom, ha akarja, feleségül veszem a lányát, betársítom a tejivóba, esetleg megölöm a zenélő autogénvágóval, pedig ezzel feláldozom a legzseniálisabb ötletemet.

- Most térjünk a tárgyra...

- Nagyon helyes: beszéljünk a túróslepényekről! - súgta mohón, és olyan hangon, mint valami letört operaénekes, aki a sokféle kezeléstől teljesen berekedt.

- Hohó! Egy morzsányi előleget sem adok! Először maga szállít!

- Milyen helységben él a vidéki rokon?

- A vidéki rokon itt van a tejivóban.

- Értem. Tolni kell. Hová? - súgta készségesen vagy inkább elszántan, mint valami rettenthetlen összeesküvő egy sötét erdőben.

- Vidéki rokonom nem béna. Jelenleg még nincs semmi baja, de szeretném, ha később regényeket írna. Rábeszéltem, hogy utazzék a fővárosba, ne bajlódjon a tanítóskodással, megírtam neki, hogy itt a szerkesztő urak könnyen és jól keresnek, ő is lehet egy I. G. Bartholomy, kinőheti magát egy W. H. Puskenovicsnak...

- Vagy megemlíthet engem is...

- Úgy van. Szóval, megírtam neki, hogy különösebb ész és tehetség nélkül többet lehet keresni, mint a tanítóskodással.

- Milyen igaza van - feleli kapásból, mivel elmereng a kenyereslány bokájának nézésében. És követi a bokát, és folytatja az áradozást. - Maga nagyon okos ember, Mr. Hoggard, elannyira, hogy csodálom...

- Sejtheti tehát, hogy miről van szó. Ha megtanítja ezt a rokonomat kalandregényt írni, fizetek magának természetben négy kávét és ugyanannyi túrós süteményt.

- Ennyi az egész?

- Nem nagy munka?

- A négy túrósról beszéltem. Kevés! Uram, ez hat túróért is fejedelmi teljesítmény részemről.

- Rendben van. Ott ül a rokon, menjen, tanítsa meg ilyen regényeket írni, és ha ma este még elad egyet, rendes áron, nem sajnálom magától a hat túróst sem.

- Erre az ajánlatra csak a kérdéssel felelhetek: mondja, Mr. Hoggard, hány ló rúgta fejbe önt annak idején?

- Egy. De ez, hál Istennek, úgy gyógyult, hogy sohasem írtam regényt. Vitának nincs értelme. Ha maga nem vállalja, keresek más oktatót. Hat túróssal úri módon fizetem. Most négy óra van, maga tíz perc alatt megtanítja őt az egészre, kicsit segít neki, és hatkor ott lehet a regény akármelyik színesnél. Maga majd elintézi, hogy azonnal olvassák.

- Igen - felelte kidüllesztett mellel -, engem jól ismernek a szakmában.

- Azért mégis lehet, hogy eladja - biztatta Hoggard -, mert maga a hat túrós miatt nagyon erőszakos lesz.

Ezután homlokára húzta sapkáját, mintegy audiencia után visszavonulva a kancelláriába, és hátrasüppedt a foszló bőr karosszékekben.

Ugyanis kétségtelen volt, hogy a visszautasítás, Egyszerű Plack jellemét véve alapul, nem komoly, és a vidéki tanító oktatását mégis elvállalja. Hogy kicsoda a rokon a helyiségben, arra nézve nem kellett bővebb felvilágosítást adni, mert a vörösnek mesterdetektív szimatja volt. Bármelyik szerkesztő arckifejezéséből, hat lépésnyiről megállapította, hogy az illető cowboy-regényt ír, detektívet, vagy India ősvadonjaiba vezeti el az olvasót, egy elveszett vőlegény nyomában. Ezt csálhatatlan jelekből konstataulta. Más volt az eset, ha valaki a szomszéd asztal alá gondolkozott, és más, ha a plafonra töprengett. Az Egyszerű Plack nyelvújító összevonása volt az ilyen kifejezés: ige és helyhatározó segítségével. Hosszan belégondolkozni a kávéba, vagy: sétagondolkodás, szemmel a süteményes tálca nyomába stb. E leírások általában a szerkesztőket írás közben jellemezték, ha rövid szünetet tartottak, hogy megtalálják az utolsó láncszemet, mely a tettes torkára forr. Vagy kitaláljanak egy szót, mely oázis lehet: Gidra, Palmira, Wadumár stb. És tűnődésre adott alkalmat, amikor az volt a kérdés, hogy ki adta le a lövést, ha valamennyien negyvenötös coltot viseltek, és a seriff egy pillantással a gyilkos golyóra, így szól: „Well! 6,95-ös Mauser, Istenemre!”

Szóval, amikor az érdekes fordulat már megvan, és az író még éppolyan kevésbé tudja, mint majd annak idején az olvasó, kinek lehetett itt egy 6,95-ös Mauserja? Vagy miért volt a hercegnő étkezőkocsija üres, mire befutott Kronstadtba? Esetleg: hogy találhatta meg Dickson a kályhában Erick levelét, amikor két nap előtt Evelyn postára adta?

Fogas kérdések az olvasónak, izgalom, az írónak nagy fejtörés, és esetleg azt is mondja halkan: „A fene azt a nyakéket!”

Egyszerű Plack hat lépésről megmondja, hogy itt egy oázisról van szó, amott egy ujjlenyomatról, imitt egy kombinációszárról, emitt egy seriff.

Csak a Névhámosnál jött egyszer zavarba. Névhámos, a szerelmi regények írója, a hajába gondolkodott. Ez így történt: jobb kezével széles, nyugodt mozdulatokkal vakarta a haját, és a baljával gondolkozott. Ezt Plack állította, mivel a bal kezét nézte az enyhe fejbőrmasszázs közben.

Egy alkalommal azonban összehúzott bal szemmel a mennyezet jobb sarkába bámult!

Ez kizárta tette a Vörös Plack számára, hogy Névhámos arról a bizonyos grófról írjon, aki saját sofőrjének álneve alatt elvisz a Riviérára egy varrólányt, és belekeverednek a nagyfejedelemség botrányába!

És Plack hirtelen rákiáltott:

- Sztratoszféra!

A Névhámos önkéntelenül és védekezően behajította kéziratát:

- Maga olvasott a hátam mögött?

- Nem! Maga a mennyezetre nézett! A maga grófja a Riviéráról a sztratoszférába megy! A masamód mint potyautas elbújik a navigátor poggyászában!

- Nahát, nem találta el! Maga nem egy mindentudó! Amikor felszáll a sztratoszféragömb, a masamód az utolsó pillanatban ráugrik, úgyhogy muszáj bebocsátani a gondolába.

Plack legyintett:

- Velence vagy Riviéra, nem nagy különbség.

Szóval, jelenleg kiváló szimatjával az oktatásra váró tanítót kellett megkeresnie. Két embert látott mindössze olyant, aki nem szerkesztő. Az egyiket már előbb felfedezte: az az égő szemű, fekete ifjú volt, akiről megállapította az imént, hogy bizonyára új ember, aki most szenved át a lelki Rubikont, midőn az írók elsőszülött idealizmusukat, nagy témáikat, világnézetüket és álláspontjukat áldozatul mutatják be a gyakorlati élet szürke istene előtt. Ez a feketehajú tanító nem lehet.

Mellette ül, illetve dül, R. I. Pugacsev. Teljesen részeg, könyökével a fal felé borulva, elaludt. És előtte... Igen! Ez nem kevesebb! Két ív beírt kézirat, amit félbehagyott, és az is bizonyos, hogy a *Sánta detektív* regényének kézírata.

Félig mögötte ül valaki...

Haj! Megvagy!

Ez tanító! Ez olyan tanító, hogy tanítani kéne az iskolában. Ez az ember foglalkozásának östípusa!

Ő az!

Pro primo: kemény kezelőt visel! Pro szekundo: két ujjal ádámcsutkája alá igazítja a gallérját, és ha volna némi kétség: ez a gallér mosható, de viselhetetlen kaucsuk!

Tanító!

Kissé sovány, hosszú egyén, öltözte viseltes, de ápolt. Válla, könyöke, feje szögletes. Csupa szöglet.

Lehet, hogy mértant tanít!

Most maga elé tartja a kéziratát, és önnön pedantériája iránti mélységes meglepődéssel nézi. Ez a meglepődöttség nem a tartalom elfogult tisztelete, hanem az írásbeli mű jeles külalakjának szól.

Ez nyilvánvaló az arckifejezéséből! És abból is, hogy szemüvege van, de ennek ellenére emelt fővel, messze maga elé nyújtva nézi a papírt. Lehetne olyan szemüvege is, hogy nem kéne küzdeni a távolbalátással, de ő már több éve nem tudta rászánni magát, hogy új szemüveget vegyen. Új szemüveget venni, ezt még ökonomikus gondolkozása elviselte volna. De ott állni egy teljesen ép, elsőrangú, régi szemüveggel, amit eldobni Isten ellen való véték, elajándékozni bűnös tékozlás, ez az, amiért a szögletes úr tanító! Ez az, amiért, ha Egyszerű Plack szemüveges embert lát, aki igen távoli distanccal újságot olvas, pláne kéziratot, melynek külalakja jeles, habozás nélkül kiált: ez tanító!

Igen, ez az, aki vidékről jött regényt írni, és ez az, vitathatatlanul, mert ha fejbe rúgta volna egy ló, úgy pontosan olyan lenne, mint az ősz Hoggard! Vörös Plack néhány gyors félfordulattal nyugodt elhelyezkedést biztosít magának a nadrágjában, és máris odalép:

- Uram, maga az én kezem alatt csodákat fog művelni!

A pedagógus meghökkent:

- Nevem David Wolfland.

- Majd ezen is segítünk! Van egy remek nevem dugaszban, évek óta. Már is az öné. W. H. Armstrong! Isteni! Mi?!

...Ezzel maga elé húzza David Wolfland és W. H. Armstrong kávéját. De ezek a vidékiek valóságos pokrócok. Három csontos, nagy ujj visszahúzza a kávé. Szép kis jellem! Az ilyen csak hordjon sárcipőt!

- Bocsánat! - szól a pedagógus mint tanítvány - ez az én kávé.

- Igen? Hasonlít az enyémre... No, mindegy. Egy kávé nem múlik. Sietnünk kell, négy óra van. És hatra önnek be kell fejezni egy remekművet, útbaigazításom alapján. Azt hiszem, Mr. Hoggard beszélt rólam?

- Igen, ezért nem is lepett meg a viselkedése. Hát, kérem, én nagyon örülök, azt hiszem, ha egy kicsit gondolkozunk és beszélünk...

- Sajnos, erre most nincs idő. Most írni kell. A gondolkodás csak felesleges időpocsékolás volna. Ha megengedi, kiiszom a kávéját és megfizetem, így a kávé sevész el, és végeztünk is valamit, mert ön addig felolvassa, amit alkotott. Tehetséges írásnak látszik...

A határozott gesztus, mellyel Egyszerű Plack maga elé húzta a kávé, és fait accompli elé állítva a tanítót, azon nyomban felszívta a fölt, elsöpörte a vidéki kezelő ellenállását. A mandzsetta gyenge karakter, ha kemény is. Törik, de nem hajlik. És a szögletes tanító sokban emlékeztetett egy gömbölyű szegélyű, ódon, de tiszta kezelőre.

Ezt a tanulságot szűrte le a kávéból Plack, midőn felszippantotta a fölet. És a tanító, hallván, hogy olvasásra biztatják, nyomban felragyogott a szeme. Most már semmi mással nem törődött.

Közös vonás lett ez itt mindenkiben, amint betette lábát a helyiségbe.

Két szép dolog van a világon:

Két órán keresztül felolvasni! Saját műveit! Megrészedni önnön hangjától. Megmámorosodni a rendelkezésre álló fülektől! És a tanító máris vette kéziratát, nyelt egy kéjeset, előbb ádámcsutkáját, majd szemüvegét megfelelően rögzítve, bevezetésül így szólt:

- Ez inkább szintézis... Illetve, pontosan: egy rövid elemzés, írtam úgynevezett tantervet!
- Sajnos - felelte habzsolás közben az Egyszerű Plack -, kiadóinknál manapság úgy tantervekben, mint elemzésekben a kereslet erősen hanyatlott. De azért csak olvassa...
- Kéziratomban mintegy húszleveskocka-kivonat formájában adja a kalandregények úgynevezett alapelemeit. Vagy száz regényt olvastam át, és az alábbiakban foglaltam össze tapasztalataimat - és olvasni kezdett:

- *A fogalmak tisztázása: Légió: Vidám, vakmerő, durva és menetelő katonai alakulat. Regényalakok: elállatiasodott, kegyetlen és durva gyilkosok. Elemberekesedett, kegyetlen és durva állatok, akikben van szív, nem ismerik a félelmet és - naivak. Mellékalakok: Arab zsoldban kémkedő garázdák. Hős: Fiatalos külsejű, tréfás, de legyőzhetetlen egyének. Gondtalan ifjak vagy lefokozott tisztok. Ajánlatos kezdet: Kocsma vagy kávéház, ahol egy mind ez ideig legyőzhetetlen, valószínűtlenül hatalmas katona garázdálkodik. Valószínűtlenül karcsú és csinos légionista, igen udvariasan, félig agyonveri, majd visszaül a helyére, és illatosítja magát. Nemes ügyért néhány légionárius veszélyes vállalkozásba fog, súlyos kockázatok árán minden sikerül, és céljukat elérve, becsületrendet kapnak, továbbá készpénzt. Helyenként ajánlatos egy lefokozott tisztet rehabilitálni. Sűrű kiszólások: Nom du nom, garde, piszkos csirkefogó stb. Szahara: rendkívül meleg terep. Időnként a számom mindent elsöpör. Célja, hogy a menetoszlop szenvedjen benne. Menetoszlop: Felismerhető vánszorgásáról, állandóan hiányos vízáradásokról. Útközben sokan kidőlnek, és mire a csapat eléri a kijelölt oázist, a menetoszlop már egyetlen emberből sem áll.*

Plack eddig melyen elgondolkozva evett, és a probléma foglalkoztatta: hogyan lehetne hatig megírni egy regényt. A hirtelen szünetre azonban felfigyelt:

- Nagyon tehetséges, csak húzni kell az elejéből. És a tempó igen fontos. De úgy nagyjából jól hangzik.
- Mint tanár, meglehetősen stílusérzékkel bírok.
- Arról hamar leszokik majd. Senki sem jön a világra mint regényíró. Az emberek előbb a világra jönnek, és csak aztán írnak. És csak később kezdenek pénzt keresni. - Most nagyot horkant a közelben a részeg álomba merült R. I. Pugacsev, és Plack odanézett. Hoppla! Szeme villogva tapadt a félbehagyott két ívre, amely a részeg előtt fekszik. Szinte gazdátlanul.
- Miután negyed öt van, nehéz lesz hatra befejezni - mondja a tanár.
- Nem érdekel, hogy négy vagy öt van! A túrók, az hat! Ezt tessék tömören megjegyezni! És most fogjunk hozzá! Detektívregényt fogunk írni! Igen! Remek! És hatra megleszünk! Az eleje már kész! Két ív! Arról szól, hogy egy nagy értékű ékszer eltűnt...
- Nyakék - biztatta a tanító, akinek lázasan csillogott a szeme.

- Bravó! Szóval, tisztában van az egyetlen fő törvényével a kalandregénynek: az olvasó gyűlöli a reformokat! A detektív pipázzon, a bűnös legyen cinikus, és az ékszer legyen nyakék. És főleg, az író ne akarjon okosabb lenni. Ne írjon prémboás hölgyet, aki titokzatos, mert a titokzatos hölgy az szürke ruhás, és lehajtott fejjel siet. Láta volna, mennyire megbukott egy regény, amikor valaki okosabb akart lenni önmagánál, és nyakék helyett egy platina harisnyakötő tűnt el szerinte. Ezen bukott meg. Itt nyakék kell! Egy milliókat érő nyakék a cári ékszerek közül. Olcsó és nem ráz. Egyszerű és biztos! Szóval, most elmondom nagyjában, ami már készen van - és átpislogott a gyanútlan R. L. Pugacsev kéziratára -, amit nem kell megírni.

- Miért nem kell?

- Mert megvan!

- Ki írta?

- Maga... Ne tessék úgy nézni! Maga írta és kész! Illetve, kész, tehát maga írta! Most fogjon hozzá, és két ívvel végezzen. Ez harminckét oldal. Addig csak kevés történt. A nagy detektív egy éjszaka arra lett figyelmes, hogy váratlan megbízatást kap. Azonnal felkelti segédjét, Watsonkint vagy Blatsont, és közli vele, hogy alapos a gyanúja. A megbízás összefügg egy hölggel, aki apróhirdetés útján közölte a detektívvel, hogy megzsarolták. És ez külön másfél ív!

- Hogyhogy?

- A zsarolás!

És lehunyta szemmel, drámaian, mint aki féltett kincsétől válik meg, az Egyszerű Plack előhúzott egy piszkos papírt a zsebéből. Ezt nem akarta feláldozni a tanítónak. Ez a legújabb találmánya volt, biztos csalétek minden írónál, aki szeretne hatra elkészülni, s nincs elég anyaga. De végre is a lopott két íven kívül belátta, hogy ezt is hozzá kell tenni a regényhez, különben nem lesz meg.

- Vegye! Ne is lássam! Egy darab szív, amit most odaadtam. Egy darab kalács, egy fél pohár kávéval és több, mint öt cigaretta...

A tanító mély tisztelettel vette át a papírt, amelyen ez állt, iromba betűkkel:

NINCS KEGYELEM! EMBEREIM FIGYELIK, HOGY ÉRTESÍTI-E A RENDŐRSÉGET. HA E SOROK ÁT ADÓJÁVAL HARMINCEZER DOLLÁRT KÜLD, ÚGY MEGMENTI HOZZÁTARTOZÓIT! ELLENESETBEN T. CSALÁDTAGJAITÓL MÁRIS ELTEKINT-HET! BANDÁM NEM ISMER IRGALMAT! HA BÁRMIT MEGKÍSÉREL, ÚGY FELTÉT-LENÜL JAJ LESZ ÖNÖKNEK.

MARADTUNK VÉRFAGYASZTÓ TISZTELETTEL:
A HALÁLFEJESEK!

A szöveg olyan hézagokkal, olyan nagy betűkkel volt írva, hogy egy teljes oldalt betöltött. Időnként utasítás a nyomda számára, hogy: „ide halálfejes klisé jön!” Azután utasításként szerepelt, hogy a nyomdásznyelven „durchschuss”-nak nevezett sorközoeket lehetőleg sűrűn alkalmazzák. Minden ritkított, nagybetűs sor közé hárm-at-négyet!

A tanár megilletődötten nézte a kezébe adott papírt, és kissé csodálkozott, amiért a szövegnek olyan különleges értéket tulajdonít a vörös. Közben Plack egyetlen, gyors, de biztos mozdulattal az alvó Pugacsev asztaláról ellopta a két ív detektívregényt!

Ez legalább tisztességes formája a helyiségben előforduló lopásoknak. Ő, kérem, őszinte! Ő nem álszenteskedik, ő nem plagizál! Plagizálni megvetendő cselekedet.

Ha ő lop, akkor nyíltan és becsületesen lop!

Nem úgy, hogy átfésüli a más regényét, egy erődöt oázisnak nevez, és egy seriffet kanadai csendőrnek. Ő nem ismeri az alattomoságot. Nincs a vérében!

És zsebre tette észrevétlenül Pugacsev kéziratát.

Ehhez most már csak az kell, hogy a Pugacsev regényében szereplő detektívet az elvetemült rablók harminckétszer megzsarolják, egy oldal terjedelemben, ritkítva, csupa nagy betű, halálfejes klisé stb. Harminckét zsarolás az két ív.

Ez volt az ő remek patentje.

Ha sürgős a kézirat befejezése, akkor egyetlen, öt sorból álló, halálfejes zsarolólevelet kell írni, tizenhatszor vagy harminckétszer. De miért ne akadhatna olyan elvetemedett cinkos, aki negyvennyolcszor zsarol? Az három ív, úgyszólván potyán.

Öt óra tájt ez a trükk aranyat ért volna!

Lehet hogy ma még elsüti egyszer. Most csak az kell, hogy a tanító is megírjon két ívet a regényből, akkor a lopottal és a gyorsan elkészíthető harminckét zsarolólevéllel kész a hatíves regény. Ahány oldallal lemarad ez a távolbalátó mamlasz, annyi zsarolást még elbír a detektív, mielőtt lecsapna a bűnösökre. Egy hatíves regényben elegendő hely akad ahhoz, hogy közbeszúrja az előre elkészített zsarolóleveleket, egyenként. Hogy azonos a szöveg, ez csak növeli a feszültséget.

Találmányát elnevezte az „Áramvonalas oldal”-nak.

Később, amikor közkinccsé vált a tejcsarnokban, „Dzsóker Levél”-nek hívták, mert minden detektívregényhez mindenkor közbeszúrható, és helyettesít egy oldalt.

- Hát áldoznak ilyesmire a kiadók? - kérdezte a vidéki tanító - megcsináltatják a halálfejes rajzokhoz szükséges kliséket?

- Az mindig van! - megtapogatta a zsebeit. - Tegnap nálam is itt volt egy. Halálfej és fekete kéz minden regényszerkesztőségben igen nagy mennyiségben található. A fekete kéz még az ajtóablákra is alkalmas. A főbejárat, a számfejtőség vagy a pénztár jelzésére. Ezenfelül mindenféle regényben előfordul valami névtelen levelet író, cinikus bandita, ilyen jelzéssel.

- Szóval, nekem mit kell írni?

- Mindenfélét, de gyorsan. Addig én elkészítem a megfelelő számú zsarolólevelet. Maga meg olyasmit írjon, hogy a levél nyomán eljutnak egy trafikhoz, amely mögött egy magányos kastély áll. És titokzatos verkliszó hallatszik az elhagyott melléképület felől. A verklis helyett egy zsarolólevelet találnak a néma házban. Esetleg a kastély tavában a megbízó öccsének hulláját ismerik fel, de lehet a hulla egy szekrényben is. A detektív nem szól semmit, de nyomon van...

- És ki a tettes?

- Várjon! Én még nem vagyok nyomon... Megvan! Egy zsarolólevél nyomán eljut a detektív Li-Vung csapszékebe, és talál egy hatágú kulcsot, ez a regény címe: *A hatágú kulcs*. Ezt a dél-kínai titkos szövetséget már legendának hitték, de most kiderül, hogy újra folytatja zsaroló tevékenységét a „Sárga Veszedelem” alapjára, amely egy szekta. A detektívet foglyul ejtik, de a házat megszállja közben a rendőrség, úgyhogy az általános zűrzavarban a detektív elmenekül

egy vasajtón át, amit a hatágú kulcs nyit. Kiderül, hogy ez titkos átjáró volt a kastélyban, és miután három zsarolólevelet találnak a cinteremben, nem kétséges a megoldás: a megbízó saját öccse Li-Vung cinkosa volt, és ez okból fojtották bele a tóba. A verklis hordta szét a leveleket, és mikor Li-Vung hűvös mosollyal a villamosszékre lép...

- A vérpadra lép. A villamosszékre ülnek.

- Hát akkor ne írjon semmit. Ez komplikálná a mesét. Mondjuk: Li-Vung, mielőtt kezére tehetnék a bilincset, önkezeléssel véget vet a főfelügyelőnek, és leugrik a csapszék hatodik emeletéről, a mélybe...

- Értem.

- Nem baj, ha leírja, majd elég zavaros lesz. Ne felejtse el, hogy Watmonson, a detektív barátja, feleségül veszi a grófnő társalkodónőjét, és magukhoz veszi az árvát...

- Miféle árvát?

- Ezt se tudja nélkülem kitalálni? - förmedt rá a Vörös Plack. - Egy árva ötlete sincs? Fogjon hozzá! Ez a fontos! A két ívért, amit Hoggarddal nem kötöttem ki, majd maga fizet.

- Nono - szólt óvatosan az oktató -, mit kell fizetnem?

- A saját kávéját! Nem tudom, vidéken hogy vannak ezzel, de itt, külön két ív nélkül is, minden vendég ki szokta fizetni a saját kávéját. Fogjon hozzá!

A tanár, beletörődve sorsába, írni kezdett.

Egyszerű Plack ismét felállt zsebre dugott kézzel, és körülnézett. Még nem kezdte el a harminckét zsarolólevél gyártását. Egyrészt baj lehet a két ívvel. Az igaz, hogy Pugacsev álma mély. No de az ördög nem alszik. Ha Pugacsev felébred, úgy a helyiséget élénken foglalkoztatja majd az „eltűnt kézirat rejtélye”. Mit csinál ilyenkor egy mesterdetektív? Pugacsev előtt még ott hevert számos üres kéziratpapír.

A megoldás egyszerű. A zseniális tettes bűnét elleplezi, és ha nyomtatásban megjelenik az ellopott két ív, akkor legfeljebb a tanító kap ettől a Pugacsevtől két pofont. A Vörös Plack azért nem riad vissza. Vállalja ezt a kockázatot.

Elföldi kissé testével az asztalt, öngyújtója kattan, az alvó előtt heverő üres kéziratlapok lángra lobbannak.

A láng felcsap, és átfogja a papírcsomót.

- Hejhó! Vízet! - kiáltja Plack, az égő kéziratoldalak az alvó elől a földre dobja, és izgalomban ráönti Z. R. Wutkins limonádéját. Ilyen izgalomban az ember nem tudja, mit tesz. És ezt a Z. R. Wutkinst különben is utálja.

Pillanatnyi zűrzavar, a fölriadt Pugacsev ámultan néz kéziratának hamvaira, és valaki besüvölt a kavarodásba:

- Mindig mondtam, hogy Pugacsev egy lángész! De Hoggard úr, mint egy álmában megzavart oroszlán, két öklére dőlve, felhatalmasodik a kasszánál:

- Nekem a Pugacsev úr ide részegen többé ne tegye be a lábát! Ezt százszor megmondtam! Itt nekem tüzet csinál! Alszik, ezt én nem tűrhetem!

- Mi baja van? - kérdi Pugacsev álmosan, és feléje megy. Hoggard tudja jól, hogy ez egy rabiátus szerkesztő. A felriadt oroszlán egy oktávval lejjebb folytatja:

- Ez itt tejcsarnok, kérem! Itt írni szokás, és nem aludni!

- Köszönöm - feleli szemtelenül és rezignáltan Pugacsev. - Eddig azt hittem, hogy ez egy rendező pályaudvar, ahol kávézni szoktak, és nem írni. Fizetek!

Az Egyszerű Plack ismét körülnéz. Ez az ő pampája, prérije, örök vadászmezője, ahol csillogó szemei szüntelenül kutatnak. A zsarolólevéllel még ráér vagy félóráig. Addig ezt az ötletet esetleg eladhatná még valakinek. Nem rossz. Ha egyszer megtudják, már úgysen cikk többé. De most! Hirtelenében rásózhatná még valakire.

Pugacsev ásítva távozik. Hoggard gyapjúsapkája mögül látja, és miután kilépett, energikusan szól:

- Mégiscsak túrhetetlen!

Ezzel visszahúzza a sapkát, és hátradől a bőrtámlára. Egyszerű Plack viszont, a tanító esetéből kiindulva, ismét újoncra vágyik. A csillogó fekete hajú, sápadt fiatalembert nézi. Úgy látszik, leírta az utolsó kéziratoldalát. De nem! Még egy oldalt előkapirgál a zsebéből, föléje hajlik, sóhajt és ír.

Ki ez?

Nem vitás, hogy Nanynak tetszik. Ha úgy vesszük, ez a kenyereslány részéről bizonyos fokig inkorrekt eljárás a törzsvendégekkel szemben. Ez a fiú pótolhatja egy kátyúba jutott szerkesztőt. Mert sehol némi kátyú. Jó napjuk van ma a kalandregényíróknak. Azazhogy mégsem. A tanító int! A tanító.

Hogy az a!... Odasiet:

- Miért nem ír?

- Bocsanat, mester, miért megy a megbízó éjszaka fel a detektívhez, és miért nem nappal?

- Ez később majd a detektívnek is feltűnik. És gúnyosan kérdezi segédjét, hogy mi a véleménye erről. Watmons azt mondja, hogy azért jött fel az illető éjszaka, mert sürgős volt neki az ügy. A detektív erre csak kacag.

- És mit felel?

- Nem szól semmit, hanem azt feleli: „Gondolja? Majd meglátja, hogy egy ilyen apró körülmény milyen fontos lehet.”

- És mi volt az oka?

- Az majd kiderül a végén. És ha nem, ki gondol a regény végén, annyi megoldott rejtély között, pont erre az egyre? Maradjon ez örökre az olvasó titka.

És otthagya a tanítót. Ismét a feketehajúval foglalkozik gondolatban.

Meg kell tudni valamit róla. Elhatározta, hogy felderítő járőrbe megy, mint bizonyos különleges kiképzett sivatagi járőrök, melyeknek skarlát köpenyük van, ponyár nevű tört hordanak és rettenthetetlenek. Nevük még ma sincsen tisztázva. Egyik író szerint szahariánok, mások szpáhinak mondják, sőt, L. H. Walt Whitman azt állítja, hogy a ponyár nem tör, hanem görbecsre töltött karabély, kisebb, mint a Lebel-puska, de nagyobb, mint egy negyvenötös colt. Plack erre azt mondta, hogy az okfejtés itt coltpontra jutott.

Közbeszólásáért megfenyítették.

Most tehát elindult, hogy felderítsen valamit a feketehajúról. És mint egyetlen kövér menetoszlop, Nanyhoz sietett.

- Kemény volt a túró s sütemény ma - kezdte látszólag közömbösen, mint ama mesterdetektív. - Nincs mindennap friss?

- És ha van? Négy éve jár ide, még nem vásárolt süteményt.

Egyszerű Plack nem tört meg a fejére olvasott statisztikai kimutatás súlya alatt.

- Nem mint vásárló, hanem mint fogyasztó nyilvánítottam véleményt... Mondja, Nany, nem ismeri azt a fekete hajú fiatalembert?

- Sajnos... - felelte Nany, és sóhajtott. Tetszett neki a fiatalember, holott bizonyára nem könyvelő, akivel bejárhat a környékről kisautóval mozikat látogatni. Nem lehetetlen, hogy a környéken lakik, de még a legkisebb autó tulajdonosának sem hinné az ember. Míg ezt gondolta, elfeledkezett Egyszerű Plackról, és egyik tenyerén magasra tartva a tálcát, átment a helyiségen, mert Hoggard megütött a tenyerével egy csengőt a pénztárfülke márványlapján, és ez azt jelentette, hogy meleg pogácsát küldtek a konyhából.

Egyszerű Plack, ahogy a vezetékneve is mutatja, minden külön formaság mellőzésével a fekete hajú asztalához telepedett.

- Jó napot. Mit ír?

Az idegen ráemelte nagy, fényes szemét, szomorúan:

- Búcsúlevél...

- Jó cím. Csak még egy szó kell hozzá. Mondjuk, az *Öldöklő búcsúlevél*. És a végén kiderülne, hogy a detektív felesége a tettes. Nem ilyen búcsúlevél?

- Ez a búcsúlevél halálos.

- Nem rossz. A *halálos búcsúlevél*. És miről szól?

- Valaki öngyilkosságra készül - magyarázta a fiatalember. - Eljön az ideje, utolsó levelét írja...

- Most jön a fordulat.

A feketehajú rábólintott:

- Úgy van. Odaül egy kövér, vörös hajú mamlasz, és az illető nem képes befejezni a levelét, amíg...

- ...amíg a rendőrség jön! - folytatta lelkesen, és az ismeretlen kávésbögréjét kissé nyújtott nyakkal megtekintette, de üres volt már. - Az ifjúnak nincs ideje öngyilkosságra, de a búcsúlevelében már vállalta, hogy ő a tettes, és véletlenül az ujjlenyomata is egyezik. Most valaki zsarolóleveleket ír, mert az öngyilkos életben maradt! Ez a bonyodalom.

- Meghal - rázta a fejét a csillogó szemű fiatalember. - Igaz, hogy pofozkodik előzőleg, de meghal.

- És hová rejtik?

- A kéménybe - szólt közbe Martin, aki éppen ott ácsorgott. - Elsőrangú ötlet. De itt mindent lenéznek, ami a másé.

- Ezt nem mondhatja a szerkesztőkre - jegyezte meg indokoltan Z. H. Bartholomy a másik asztalnál. - Inkább alig van az urak között egy is, aki sajátját írja.

Senki sem sértődött meg, mivel az „egy is” közbeszúrást kivétel nélkül valamennyi magára vonatkoztatta.

- Különben a kéményt - mondta az Egyszerű Plack - G. L. Robinnak én adtam át tavaly, egy ötvenezer fontos letét befejezéséhez. A kéményt tehát nem maga találta fel.

- Ilyesmiben nincs új a nap alatt - felelte epésen Martin -, kivéve talán a *Néma írógép* című művet.

- Hát én mondok magának újat! - kiáltotta dühösen a vörös. - Tavaly eltettem láb alól egy portugál özvegyet, és bonbonnière-ben vitték Lisszabonból Pekingbe. A titokzatos hamvakat a „Forradásos” ellopta a krematórium szertárából.

- Jó! - szólt még epésebben Martin - akkor én kitalálom, hogy Warinst elhamvasztják, és mire Maud megérkezik, valaki zsebre vágja egy fiolában.

- Ez nem is rossz! - jegyezte meg halkán I. G. Patkins a másik asztalnál. - Dr. Dettlingtonnál lehetnek fiolák...

A fekete szemű ifjú szelíden, de igen komoly, határozott hangsúllyal így szólt:

- Megkérhetném az urakat, hogy elhordják magukat az asztalom környékéről?

- Miért ne? - felelte az Egyszerű Plack, és odaült Z. H. Bartholomyhoz, talán itt elsüti még egyszer a zsarolólevél ötletét.

Ez az író hosszan gondolkozott már néhány perce. A *zenélő halál* című rejtélyt bogozta, a *Teddy Carlton munkában* néven közismert sorozatából. Pedig úgy érezte, hogy ezzel elforgácsolja magát. Fél év előtt szakított *Teddy Carlton munkában* néven közismert sorozatával. Komoly cowboyregényeket, népies kiadványokban megjelenő, mélyen szántó földművesekről írt, és egy-két igazán eredeti bűnügyi regényt. Azonban a *Suttogó végzet*-et és az *Öldöklő karom*-ot (főművei voltak!) az utolsó centig elvitte két futam. Az *Éneklő csákány* folytatásos magazinregényét egy garzonlakásba fektette, de a legnagyobb csapás volt, hogy *Miss Milstone rejtélyes esete* ráment teljesen egy szőke hölgy társaságára, és ez az eset valóban egészen rejtélyes volt, mert Z. H. Bartholomy hajnalban egy külvárosi tér gyermek-fürdőmedencéjében ébredt, a rendőr közbelépésére, mert ez nem tűrhette, hogy a kicsinyek odahordják az íróra, teljes egészében, a gyűrűhinta alatt felhalmozott fűrészport.

- No, hol akadt meg? - kérdi Plack.

- Az alapötlet nem jó - feleli Bartholomy. - Elindítom újra ezt a Teddy Carlton.

- Jó detektív. Nem zseni, de buzgó és alapos. Nem hagyja figyelmen kívül a legkisebb részletet sem, és ott csap le a tettesre, ahol ez a legkevésbé szeretné.

- Befogná a száját? Hatra kell a regény - szólt rá Bartholomy. - Az volt az alapötlet, hogy ha Teddy Carlton elindítom, akkor Morrison ismét folyósít húsz dollárt, és kifizetem a motorkerékpárt. Ma kiderült, hogy kalózszerényeket favorizál most a Morrison, és azt kívánja, hogy Teddy Carlton vitorlázzon egy ügyben a Sárga-tengerre.

- Na és? Mi az egy Teddy Carltonnak? A vitorlázást elsajátítani két vikend műve, és a jó öreg Bronsonnal nekivágnak a veszélynek, mert nem ismerik a félelmet.

- De mi történhet egy detektívvel a hajón? A rejtélynek ugyanis Kuala Lumpurban kell játszódni, mert Morrisonnak tetszik ez a név.

- Igazán egyszerű! A hajón el akarják tenni láb alól a detektívet, mert sejtik, hogy Kuala Lumpurban megy, hogy megoldja Morrison rejtélyes húszdollárosát. A detektív azonban elhárít minden fenyegetést.

- Nem rossz. Épp egy ív. De, sajnos, nem ismerem a hajóskifejezéseket... Megvan! Miss Berton, mondjuk, egy csokor mérgezett tüskéjű virágot küld...

- Úgy van! Minden tüskén bennszülött méreg, de a detektív gumikesztyűvel veszi át a gyönyörű csokor szélrózsát...

A fekete hajú fiatalember a szomszédban búsan felsóhajtott. Az élet már nem fájt neki. De fájt ez a sok-sok ostobaság. Viszont a vendégek nem tehettek róla, hogy itt egy-egy gyilkosság élethalál-kérdés volt.

- Viszont, hogy írom ezt meg hat óráig?

- Megírja!

- De hogy?

- Nagyon egyszerű - felelte a vöröshajú. - A detektívet állandóan fenyegeti a titokzatos Miss B., aki természetesen a Berton nevű nővel azonos. Ezen az oldalon mindég csak öt sor van, csupa nagy betű és ritkítva. De jöhet rá halálfej is.

Így adta el újra a patentját.

- Nem rossz.

- Na látja! Hát időnként a hajó egyik igen gazdag utasa halálfejes levelet kap. Amennyiben e levél átadójának nem küld, nem ad harmincezer dollárt, úgy feleségtől és gyermekétől jobb, ha eltekint!... Ez mind ritkítva, és csupa óriás betű.

- Ezt már mondta!

- Nem győzöm hangsúlyozni. A levél közepén plakátbetűkkel ez áll:

NINCS KEGYELEM!

Most a halálfejes klisé, amit maga belerajzol, és ez következik:

EMBEREIM FIGYELIK, HOGY ÉRTESÍTI-E A RENDŐRSÉGET.

- Értem. Egy teljes oldal mindössze néhány szó. De ez csak egy csepp.

- Tizenhat ilyen oldalt elkészítek most négy perc alatt! Az egy ív. Mert ezt az embert tizenhatszor fenyegetik ugyanígy, tizenhatszor követelnek harmincezer dollárt, míg végül a milliomos magába roskad, és Teddy Carltonhoz fordul. A rejtély megoldódik: ugyanez a tettes, aki miatt Miss Bertonnak gyanúba kell kevernie magát a Kuala Lumpur-i titokzatos láma miatt. Mondjuk, a bűnszövetkezet jele néhány skorpió és egy görbe kés.

- Fizetni... - szólt végképp elcsigázottan a fiatalember. A skorpiót még bírta valahogy, de a görbe kés megadta türelmének a kegyelemdőfést.

Váratlanul egy hang szólalt meg mögötte.

- Nem szégyelli magát?

Nany állt ott a tálcával, és a válla felett elolvasta a levél befejezését.

...Vegye tudomásul, Uram, hogy e tejsarnokban, amikor búcsúzom az életemtől, azzal a tudattal teszem, hogy nem Evelyn az oka halálomnak, hanem ön! Igenis ön!

Arthur Johnson

3.

A fiú felnézett. Nany arca, fiatalságával és szőke ségével, mint a napsütés ragyogott felette, és ezt a ragyogást még fokozta könnyel lepett, két nagy, világos szeme.

- Nem szégyenli magát? Öngyilkos akar lenni?!

- Szó sincs róla! - felelte a fiatalember, és felerőltette volna vidámmá hangját, de kezdeti lendületéből letört a mondat fátyolos suttogássá. - Ez az én vidám regényem... A titokzatos titok titka.

- Nekem akar regényről hazudni? Ha ez a levél kibogozás lenne, akkor idézőjelben írta volna, ami kezdetben lent, végül pedig fent két vesszőből áll. - És mint a bűnper főügyésze, ha az alibit tisztázó kérdést szegezi a vádlott tagadásának: „Hol volt ön hatodikán délután négy és hat óra között?!” úgy mondta, tetemrehívó hangon, mutatóujjával a papírt verdesve: - Hol itten az idézőjel?

A fiatalember, megtörve a keresztkérdések súlya alatt, csüggedt beismeréssel szólt:

- Adjon, kérem, egy almás lepényt.

- Nem fogja ezt vásárlással mellékvágányra terelni! Hiába kér itt lepényt.

- Hát nem bánom, adjon egy tortát - legyintett szomorúan az ifjú, mert áldozatokra is képes volt nyugalma érdekében, különösen így, életének vége felé, fél hatkor, a Barbara tejsarnokban.

A másik asztalnál racionalizált üzemimunkaszerűen készült a regény. Z. H. Bartholomy sebesen írt, és a hajó legalább százötven csomós iramban szelte a tajtékzó habokat, míg messziről feltűnt Kuala Lumpur, ez a zajos, keleti kikötőváros, fényeivel. Mellette, kollégája harmadik cigarettáját fogyasztva, az Egyszerű Plack már a zsarolóleveleket gyártotta. A tanítóét is, egyben Bartholomyével (minden szó csupa nagy betű és ritkítva, közöttük legalább öt üres sor vagy jelzése egy klisének).

- Mondja, kérem - kérlelte közben remegő hangon Nany a feketehajút -, miért szánta magát erre a legvégsőre?

A fiú lassan rágyújtott egy cigarettára, azután sóhajtott. A bánattól? Vagy beletörődött, hogy e közlékeny alkalmazott a bizalmába férközzék? Ki tudná?

Ismét sóhajtott, azután levette a kemény, cukros fedőlapot, amely hivatva volt a torta lágy részeit óvni, és szakkörökben grilláznak nevezik.

Ezt megette.

Nem kívánta az ínye, és nem ízlett akkor sem, amikor már rágta. Mégis elfogyasztotta, mert ez a fiatalember ritkán cselekedett kedve szerint, általában körülményei és környezete tömegvonzásának engedelmeskedett.

Tisztában volt ezzel, és szomorúan ette a kemény fedőlapot, melyet a szakkörökben grilláznak neveznek.

- Miért akarja magát megölni? - folytatta szívósan és agresszíven Nany.

- Hogy megszűnjek létezni.

- Ó, maga humoros kalandor!

Nany fantáziája e helyiség szókincsében nőtt fel, és ettől most már nem szabadulhatott soha.

- Én nem vagyok kalandor! - tiltakozott riadtan az ifjú, mert külső kabátzsebében Swinburne költeményeit hordta.

- Nem sértő szándékból mondtam.

- Látom, hogy elszomorítja a más baja, és ez szép vonás. Elmondom hát, hogy miért van vége mindennek. Nevem Johnson.

- Milyen a betűje?

- Tessék?

- Hogy milyen Johnson? I. D. vagy A. B.?

- Nincs betűm. Johnson a nevem, és szeretek egy leányt.

- Ó, ez nagyon szép... - súgta meghatottan Nany, mert valamikor a Bronz Jércében árusított süteményt, és ide a Rózsaszín szerelmi regények írói jártak, sápadtak mind, és többnyire vegetáriánusok, akik szerették a kesztyű és a sétatálca viseletet, joghurt árnyalatú, vizenyősen világoskék szemük mindig szomorú volt, és vagyonos vagy nemesi ágon született urakról írtak. Ezek azután rangjukon alul házasodtak a regény befejeztével.

Innen hozta örökre magával mélységes tiszteletét csalódott vagy szerencsétlen szerelmek iránt Nany.

- Nem szereti önt az a leány?

- Nagyon szeret. De szegény vagyok.

- Komolyan? - kérdezte hitetlenkedve, mintha ő maga nem tartozna most is a sárga trottorcipője árával. - Nagyon szegény?

- Teljesen. Amint hallotta, nekem még betűm sincs.

Ismét sóhajtott. Mert betűi igazán lehetnének.

- Mennyit keres maga hetenként?

- Nem lehet azt így megállapítani... Most, a nyári hónapokban, csökken a jövedelem.

- Télen mennyi a heti keresete?

- Semmi - felelte, és vállat vont. - Heti jövedelem nincs. Havonként tizenöt dollár, ami biztos.

- Hát miféle mesterség az, amiből mindössze ennyi a keresete?

- Költő vagyok.

És lehorgasztotta a fejét. Bűn vagy szegény? Vagy ostobaság?

- A leány kezét megkérte egy tehetős úr... - szólt azután halkán a fiatalember.

- Márki?

- Nem.

- Mesterdetektív.

- Géplakatos. De saját szabadalma van. Terepszínű kompakt. Divatos cikknek ígérkezik. Evelyn nem akarja a szakítást, de belenyugodott. Evelyn szeret, de nincs értelme.

Egy láthatatlan gombócot lenyelt a torkából, és kissé rekedtesre színeződött a hangja. Nyilvánvaló volt, hogy ez az ember sírni szeretne.

- És nem próbált semmit?... - kérdezte a leány, ugyancsak keserűt nyelve, és a szomszéd asztalnál Egyszerű Plack elkészült a zsaroló felszólításaival. Ezeket külön rakták. Itt véget ért a regény. Teddy Carlton közben, a Két Szürke Toll alapján, lecsapott a tettesre, amikor ez a legkellemetlenebb volt Jeff Harringtonnak.

- Látja... - mondta közben Nanynak Johnson, és kimutatott a ködös ablaküvegen. - Ott szemben az a hatalmas palota a Harold Magazin épülete. Ott írok egy-egy költeményt néha, és elbírálom a beküldött verseket. Igen sok költeményt írnak az előfizetők, mivel barátaik unszolják őket. Ha valaha is előfizető lettem volna, vagy volnának barátaim, akik unszolnak, érteném szomorú sorsomat...

- Na és?

- Milton, a főszerkesztő, hatalmas vagyon ura. Nála jártam házasságom ügyében. Javítást kértem. Vagy legalább valami készpénzt. Könyvkereskedést kezdenénk... Mit felelt? Sok-sok szegény ember dolgozik a vállalatnál, és mindegyik előállhatna a kérdéssel, hogy miért éppen Johnson? És ahhoz Rockefeller vagyona is kevés, hogy valamennyi szegény emberen segítsen...

Nany csüggedten nézett a kivilágított palotára, a ködös üvegen át. A nedves aszfalton görbe esti fények ragyogtak, és sűrű dudálással megindult a növekvő járműforgalom.

- Ide figyeljen... Próbáljon neki írni egy szép, okos levelet. De komoly okosat, hogy megismerje, amit tanult maga, amit elképzelt és amit szeretne, írjon a szüleiről, és hogy milyen vidéken volt gyermekkorában, meg milyen okos könyveket olvasott. Egy olyan nagy-nagy, megható levelet, amitől felfedezik!

A lány hangjában annyi lelkesedés csengett, annyi hit világított a szemében, hogy a fiatalembert magával ragadta.

Miért ne?

Talán felfigyel rá a főszerkesztő. Talán, ha leírja, hogy foglalkozott klasszika-filológiával, lefordította Chateaubriand-t, és gyalog bejárta az országot...

- És én átviszem! - folytatta a biztatást a leány, mert látta, hogy befolyásolhatja Johnst. - Én szerencsés vagyok! Kétszer nyertem sorsjegyen ebben a hónapban.

- Rendben van!

Johnson, aki olyan szegény volt, hogy két külön betűvel sem rendelkezett, elszántan összetépte búcsúlevelét.

- Adjon egy kéziratpapírt!

Maga sem tudta, hogy miért bízott ebben a lányban és ebben az ötletben.

- Igenis...

Hirtelen és szolgálatkészen, hogy ne lankadjon Johnson ambíciója, odalépett a munka végső lázában százhusz kilométeres sebességgel robogó írónja fölött görnyedt Bartholomyhez, és szó nélkül elvett egy kéziratpapírt.

Bartholomy aznap szó nélkül elvett a tálcáról egy szendvicset. Ez lehetett e szavak nélküli kapcsolat magyarázata.

Ő most megoldotta éppen a hajón talált Mérgezett Rózsák rejtélyét is, a megszarolt Masson esetét és mindazt, amit Teddy Carlton így, félkönyökével a kandallóra támaszkodva, a letartóztatást követő napon elmesélt a társaságnak, amikor valamennyien együtt teáztak az öreg Lord Beverly Folckeston Hille-i kastélyában. Kész a regény.

...Clarence azután kibékült Jerryvel, és Morgon is oltárhoz vezethette végén Miss Windet.

A vén Tom Carter megtarthatta az Arany Szemüveget, és ott élt a kertészlakban, most már zavartalanul, a Bussex grófságban.

No és Jimmy, a vidám énekes, visszakerült a Ritz Bárba, ahol azontúl is úgy szerették, mint a botrányos este előtt, amikor a robbanás váratlanul megzavarta Tensington egyszerű lakóinak életét.

...Egy reggelen a Rawson Glowner-i fogház udvarára kivezették Morlandot, és ez a minden idők legelszántabb, egyben legzseniálisabb rablógyilkosa, akiből, ki tudja, mi válhatott volna, ha más irányban érvényesíti ragyogó képességeit, befejezte bűnös életét. Hidegen, elszántan és mosolyogva nézett szembe a halállal, utolsó pillanatig cigarettázva, míg egy szippantással kilehelte lelkét.

Ezzel a Sárga Tenger Rejtélyének Vége.

Bartholomy villámgyorsan felragadta irományait, és rohant. Az Egyszerű Plack az utolsó zsarolóleveleket most már egyedül gyártotta.

Nany odaadta a kéziratpapírt a fiúnak, aki közben a ceruzáját hegyezte.

- Próba, szerencse!

A fekete hajú Johnson írt, és Nany sietett a pénztárhoz, mert Mr. Hoggard rácsöngetett.

- Miért hagyta maga Bartholomy urat elmenni?

- Hat órára beviszi Teddy Carlont, viszont, ha most elmagyarázza, hogy miért nem fizet, akkor lekési a kiadóhivatalt... Elfogyott a túrós sütemény.

Hoggard ráütött kétszer a csengőre, és Martin kénytelen volt befejezni I. G. Patkinsszal folytatott vitáját egy kémény és egy utazóbőrönd között mutatkozó jelentős különbözetről, a kémény javára, amelyet nem szükséges légmentesen záró gumiszalaggal ellátni a peremén.

De mit vitatkozik ilyenekkel? Egyik sem ért hozzá.

- Martin! Telefonáljon Waltonhoz vajás süteményért.

A tanító is elkészült a munkájával, öntelten nézte, és lenyomta az ádámcsutkáját. Azután átült az Egyszerű Plackhoz, hogy „egyeztessék”.

Közben Johnson írt! Elmondta azt is a levelében, hogy éjszakákon át korgó gyomorral Platónt tanulta, illetve Szókratészt, és közölte, hogy milyen programmal áll fejlődése kezdetén, amikor egy ország irodalmi műízlését, szellemiségét, ha nem is kialakítani és irányítani, de legalább befolyásolni óhajtja.

Ehhez legalább háromszáz dollárra lenne szüksége.

Igaz! Tizenhét éves korában kimentett a folyóból, élete kockáztatásával, egy gyermeket. Lewis Sinclair egy beküldött novelláját zseniális írásnak találta, és meghívta lakására.

A háromszáz dollárból családot alapítana és könyvkereskedést. Így módjában lenne mester-ségének gyakorlása közben lefordítani Montaigne-t. De lefordítaná Racine-t, sőt készítené egy korszerű Puskin-fordítást is, mert ki kell mondania: Az *Anyegin* egyetlen angol fordítása sem áll megfelelő színvonalon.

Nem is tudja, hogy mindezt miért közli. Csak úgy. Feltör belőle.

...A háromszáz dollár egy boldog családot indítana el a felvirágzás és az eredményes munka útján.

Gyorsan borítékba tette. Jött Nany.

- Megvan?

- Igen. Egy levél, amiben igyekeztem szívhez, észhez és lélekhez szólani.

- A fő, hogy elhatoljon a zsebig.

Nany nem volt anyagias, de a szerkesztő urak örökösen túrhetetlen pénzzavara fogékonnyá tette bizonyos célszerű elvek iránt. Most vitte a levelet. Egyenesen a főszerkesztőnek adja! Bejut hozzá!

- Hová megy? - kérdezte Hoggard, felhúzott gyapjúredőnye mögött.

- Átmegyek Princzhez, hogy magam válasszam ki a narancsokat, mert csúnyát küld.

A helyiségben már alig néhányan tartózkodtak. Amikor a leány kiment, ismét két embert vonzott maga után a képzettársításnak azon a vastag vontatókötelén, amit kevésbé szabatosan úgy is mondanak, hogy „a példa ragadós”.

A tanító és Plack is elmentek.

A fiatalember nem sok reménnyel gondolt levelére. Alaposan kimerítette ez a nap. Most jelentkeztek a fáradtság tünetei.

I. G. Patkins közben mégis végzett Warinsszal, és jobb híján eltették az öreget a park végében egy szerszámkamrában. A Névhámos ásított, és befejezte a *Prérik vad farkasá*-t. Éppen olvasta a zárósorokat, amelyeknél Bob Flemming coltjából az utolsó golyó is célba ért, és nincs több bandita a Nevadában. Ott állt tépetten, puskafüstös arccal, vállában sajog a gaz Burton lövése, és megy le a nap...

Bíborszínű sugara bearanyozza a prérit. A dús lombok, a békés völgy, az ősi vadságban megmaradt vidék felett borong a nyár, és ekkor jön Elen... Most már mindent ért. Robin elmagyarázta, hogy Burton lőtte le a bátyját, és Flemming csak aludt azon a vidéken, de ezt nem mondhatta, Patterson miatt... És jött Elen az alkonyzásban, ahol távoli madarak egész halkán csicseregtek a természetnek e szelíd, békés, ősi, lágy ölén...

A sebesültek utolsó hörgése is elhalt, és most végre megölelték egymást a bíborzó fényezésben, ezután lassan, egészen lassan este lett...

Nelson még sokáig ott maradt a farmon, mert törött lába ágyhoz kötötte. És a kis Punkertont Flemming és Elen felnevelték...

A támadás emlékezetes napján minden évben összegyűltek Joe Hillárnál, hogy újra meg újra átéljék az izgalmakat. Bob Flemming megváltozott Elen mellett, de azért lehet, hogy még egyszer lóra kap, és nekivág a hegyeknek, ám addig még sok-sok év fog eltelni.

Vége.

Jövő heti regényünk „Bob Flemming ismét lóra kap.”

És Z. G. Stokker veszett légionáriusai elérték végre az „Elzálogosított Fellegvárat”.

Ez is olvasott!

Amikor olvastak, akkor már jó volt. Tudták, hogy mivel tartoznak egymásnak. A szigorú bíráló maga sem számíthatott kíméletes eljárásra.

Ezért nem is volt itt szigorú bíráló. A helyiség úgyszólván teljesen kiürült.

A feketehajú várt, várt, és egyre nehezültek a pillái.

Hoggard kiverte a pipáját a tenyerébe, és egy külön fiókba dobta a bagót, ahol törött biliárdkréták és rozsdás cukortartók is heverték. Álmos volt. Hátradőlt a széken, magára vonta a gyapjúsapkát, és elaludt.

A fiatalember előredült a székén, homloka a márványasztalra koccant, magára vonta a figyelmet, és elaludt.

És álmodott.

Szörnyű volt!

4.

Álom:

A légióból megszökött egy vagyont érő fejdísszel, amelyben négy igen értékes rubinkőből álló rejtély volt. Ahogy ott hasalt, egy játékos, eltakaró számum mögött látta menetelni a légionáriusokat. Az élükön Garry Cooper. Egy oszlopot tart a kezében. Ő viszi a menetoszlopot. Nagyon meleg van. Kiveszi hóna alól a hőmérőt.

Harmincnyolc öt.

A sivatag állandó porállománya fel és alá szállong. Rossz nézni. Most eltűnnek a katonák.

Johnson rohant. A lovát keresi! Ott látja az oázis pálmájának dőlve a sejket! Mellette Evelyn, körülötte nyolc marcona mesterdetektív munkában. Az egyik nagyítóval nézi a homokot, a másik ujjlenyomatokat ragaszt egy bélyegalbumba, és Evelyn a géplakatossal verekszik.

Johnson mint egy ember rohan oda!

Gyerünk! Elő a colttal! A mindenségit! Egyik kezében a lasszó, másikon a colt, harmadikban a légió híres kék öve és egy könnyű gyorstüzelő gépfegyver.

Van még nála egy élesre fent sombrero, de ezt elteszi későbbre, ha másképp nem bírna velük.

Odatoppan eléjük:

- Felszólítom önöket, hogy minden jelenlevő tartsa fel a kezét, ellenesetben nem állok jót testi épségükért!

A sejk és mellette a légioszrmester, hóhérvázó mosolyával, meg sem moccannak.

- Miféle viccek ezek? - szól végre a sejk. - Itt senki sem fogja feltartani a kezét.

- Ez esetben tüzelek!

- Ne nevetesse ki magát - mondja mosolyogva a géplakatos, egy percre sem szakítva félbe dulakodását. - Ez itt a Szahara, ahol ismeretlen fogalom a hands up, a G. men és a gengszterizmus rendszere még bevezetésre szorul. Ergo, senki sem tarthatja fel a kezét. Itt nem tudják, hogy ön halálosan fenyeget, hanem azt hiszik, hogy tornatanár.

És nyugodtan elrabolta Evelyn!

Most valaki a fülébe súgta:

- Azt kell mondani: „Halt! Fixez!”

Boldogan ordított:

- Halt! Fixez! A mindenségit. Fixez vagy lövök. De mi ez? Hol van?

A farm cselédsége közömbösen ödöngött körülötte, és Gordon, a seriff azt mondja:

- Mit idegeskedik? Ezt mi nem értjük. És mi az ott a kezében?

Egy ponyár van nála! És ahogy körülnéz, látja: ez itt Nevada. Távol az alkonyatban hófödte keselyűk szállnak.

Több mint lidércnyomás: légionárius egyenruhában áll ott!

Mindenki körüljárja, mert azt hiszik, hogy vándorcirkusz érkezett. És távolról Evelyn sikoltása hallatszik.

- A házban van!

Jobb kezével knockoutolja a siheder arcú seriffet, aki egy Virginiai Kölyök, bal kezével torkon ragad egy-egy embert, és berohan. Végig a hosszú folyosón. Olajfestésű falak... Az egyik ajtónál ez áll kívül:

SCOTLAND YARD Elrabolt hölgyek osztálya

Berohan. Egy pepita sapkás úr teát főz és pipázik. Sasorra van és széles álla.

- Evelyn! - lihegi a fiatalember.

- Sajnos - mondja Eddlington főfelügyelő -, amint látja, teát főzök, tehát a nyomozás holtpontra jutott.

- Kérem! Egy terepszínű géplakatos elrabolta...

- Tudok róla. - Legyintett, azután hegedülni kezdett. - Higgyc el, uram, ez a legjobb kikapcsolódás. Ha fáradt vagyok és hegedülök, utána nyomban elalszom.

- Mit állapítottak meg?

- Erre nem terjeszkedett ki a nyomozás. Magával hozta az ujjlenyomatokat?

Idegesen a zsebébe nyúlt, de csak egy lasszó volt benne, továbbá a Szahara hegy- és vízrajzi térképe.

- Ez Morton műve - mosolygott a detektív. - Ugyanis sikerült kinyomoznom, hogy a Szaharában nincsen se hegy, se víz, tehát ez a térkép hamis volt. A halálsugár vegyi képletét ezek szerint nem vehették el Evelynről, és lehet hogy egy másik nagyhatalom szerezte meg. Ön mindenesetre tartsa titokban, hogy nem tud semmit. Egyetlen láncszem hiányzik csak, és holnap reggel lecsapok rá. Addig nem tehetünk semmit. Menjen vissza a cirkuszba.

Johnson tudta, hogy cowboyruhája megtéveszti Eddingtont. Hiszen ez a végzete! Mindig mást mond, és másképpen öltözik.

- Hiába, barátom! - mondta a főfelügyelő, és kiállított egy elfogatóparancsot. - Aki nem ismeri a játék szabályait, az nem boldogul. Látja, ezért tartóztatom le magát. Ügyesen kezeli a lasszót, de a sejk ellen elsőrangú tevékre van szükség. És hiába kapkod most a coltjához, a Scotland Yardon csak álrúhas cinkosok segíthetnek magán.

Mielőtt felocsúdott volna, vitték, bilincsekben. Kanyargó, hosszú folyosókon végig, cowboyruhában, mellén a légio becsületrendjével, fején pepita sapkája és Bertillon rendszere a mellényszabékban.

A rendőr váratlanul a fülébe súgta:

- Ne féljen! Én a cinkosa vagyok.

Nagy volt, csinos rendőri ruhában, egy nagyszerű revűből.

- Ha balra érünk - súgta gyorsan -, forduljon jobbra, ott nyílik egy csapóajtó, és mondja el a három betűjét. Mert van már betűje. Szereztem magának. Nem is kettőt. Hármát!

- Szóval, hogy hívnak?

- S. O. S. Johnson. Finom, mi? Most ugorjon! Ha eltalálják, tegyen úgy, mintha nem történt volna semmi, és fusson tovább...

A lány taszított egyet rajta... Sötétbe zuhant... Lövések villantak... Durranás... Riasztócsengő... Lehet hogy a bank pán céltérmet elárasztják vízzel... A csapóajtónak zuhan, és...

...A tálca és a pohár csörömpölve esett a földre.

Felébredt. Nagy állt mellette lihegve. Miközben álmából felriadt, lesodorta a tálcát.

- Jaj!... - lihegett a lány. - Küldtek választ! Nézze! Milyen nagy levelet...

Ekkor már ott volt Mr. Hoggard is, hogy tiltakozzék helyiségének lerombolása ellen. De nem tette.

Senki sem tett semmit. Nem szóltak, és nem moccantak.

Lélegzetet is csak később vettek, végszükségben.

A borítékból harmincezer dollár buggyant ki, és odaesett az asztalra.

Harminc! Ezer!

Harmincezer!

- Nagy Isten... Nagy Isten... - hebegte a lány, és Z. H. Marlow halkán felhördült. S. O. S. Johnson végignézett magán. Bizonyos volt benne, hogy kalózruhában van, és ez egy újabb lidércnyomása az álomnak.

De nem. Ez valóság volt. Ez a Harold Magazin cégjelzéses borítékjában érkezett!

Hoggard fejrúgásán görcsös nyílallás futott át, mintha riasztócsengő szólna, hogy összecsiszítja az organizmus minden csepp energiáját.

- Uram... - szólt remegő hangon, és keze is reszketett - nálam ilyesmit csak írni lehet. A valóságban én ezt nem hagyom... Tessék a hamis pénzt elvinni...

- Miért volna ez a pénz hamis?

- Ha igazi, akkor annál rosszabb. Kérem, tessék távozni. Martin, törölje le az asztalról ennek az úrnak az ujjlenyomatait.

...S. O. S. Johnson mámorosan ment az esti utcán, és mellette hasonló somnambul állapotban lépegetett Nany, narancsszínű hajával, világoskék szemével, lelkendező diadalérzésével, és csak nagyon fiatal vagy egészen szerelmes emberek külön istene lehet olyan gondos, hogy ezt a kettőt nem tiporta el minden utcakereszteződésnél négy vagy öt autót.

- Istenem...

- Istenem...

Ezt mondogatták, és elérték a külvárost, és megint a belvárost, és térdük már remegett a fáradságtól, éhesek voltak, szomjasak, fáradtak, és harmincezer dollárostól tanácstalanul, hogy mit tegyenek kínjuk ellen, de olyan boldogok voltak, hogy semmi jó nem jutott az eszükbe, illetve csak jó, de semmi praktikus, ami különben jellegzetes kísérő tünete a boldogság állapotának.

Végül mégiscsak leültek egy külvárosi büfében, ahol olajszag volt, rossz maradékételek, ázott sofőrbundák, olcsó italok és komisz dohányfüst szagegyvelege, de a boldogság és a mámoros állapot ilyen megrendíthetetlen betonalapján: itt is csak mosolyogtak, lihegtek és ámultak, és azt mondták egyre:

- Istenem... Istenem...

Amikor ezt a helyiséget bezárták, tanácstalanul álltak az utcán.

- Hazakísérem - mondta a fiú.

- Nem... - rázta meg a fejét, és narancsszínű szálak, széthulló könnysziporkák villogtak az arca körül - menjen Evelynhez.

- Nany! Nem akarok Evelynhez menni! Én már akkor is gyenge voltam az öngyilkossághoz, akkor is erős voltam az élethez, amikor először odaállt mellém...

Nem érdemes folytatni...

Ez a két ember rajtaütésszerűen egymásnak ítéltetett. A sorsnak az a statáriális eljárása, amelyet szerencsének neveznek, az a mitikus elem, amely, ha két idegen embernek egy közös helyzetében megjelenik, úgy egymáshoz kényszeríti őket, azzal az ellenállhatatlan teremtményfajjal, mely a mese és a metafizika közötti átmenetében a legparancsolóbb, és úgy hívják, hogy legenda, most teljessé tette a közösségüket.

S. O. S. Johnson megalapította családját és könyvkereskedését. Nanyval! Vége!

Illetve:

5.

...Z. H. Bartholomy sietve visszatért a Barbara tejcsarnokba, alighogy S. O. S. Johnson és Nany eltávoztak.

- Megkaptam az előleget! Fizetni!

Hoggard úr, akinek fején hihetetlenül sajgott a rúgás, és az események teljesen megviselték, szomorúan mondotta:

- Négy kávé, három sütemény, ötven cent készpénz... Hanem, hallja! Itt ma egy rejtélyes pénzeslevéllopás történt, ismeretlen tettel... Esküszöm, én holnap nem merem kézbe venni a reggeli lapokat.

- Éspedig?

- Az a fekete hajú levélíró, aki egy titokzatos kávéfogyasztott, harmincezer dollárt kapott, zárt borítékban, amit majd a bűnjelekhez csatolnak.

A Szilvakék Regényeknél éppen lehúzták volna a redőnyt, és Gordon, az altiszt káromkodva szólt a háta mögött mosakodó expeditornak:

- Látja, annyira fent vannak az amerikai nagyiparral! Kétéves sincs ez a redőny, és már akad!

Kiegyenesedett, hogy egy mély lélegzettel határozottabban nekihúzódjék, de ekkor felhúzódott kissé a redőny, és megjelent a Vörös Plack, mint az igaztalanul vádolt amerikai nagyipar alibije, aki a redőnyt kívülről szokásos gördülésében akadályozta. És megjelent vele együtt teljes hosszúságban a tanító, akinek valósággal kígyózó siklás után sikerült a félmagas redőny alatt bebújni.

- Gordon! - süvöltötte boldogan az Egyszerű Plack. - Micsoda öröm, hogy ma éppen maga van itt!

Gordon, itt, a várható atyai büszkeség kitörése helyett, félbeszakította:

- Menjen a fenébe, Mr. Plack! Úgysem juthat be a szerkesztő úrhoz, mert már elment.

- Gordon! Nem ismerek magára!

- Ez az eset később lesz, ha már fejbe ütöttem a redőnyhúzóval.

Plack a tekintélyére is gondolt, tehát a megrökönyödött tanítót biztatóan vállon veregette.

- Az öreg Gordon csupa tréfa és ötlet. Esküszöm magának, ha ez az ember nem imádná az altiszt mesterseget, itt minden író mehetne a fenébe, velem együtt. Mondja, Gordon, miért nem ír maga, az Isten szerelméért? Nem is hiszem el! Vallja be, hogy a tizenöt legjobb regényt maga írja, álnéven!

Gordon a redőnyhúzóra támaszkodott, kissé mogorván, de az iménti támadó szándék híjával.

- Nem nekem való ez a marhaság... Fiatalabb koromban gondoltam ilyesmire.

- Becsületszávára mondja, hogy maga nem ír regényeket álnéven?

- Akár meg is esküszöm.

- Nem igaz!

- De tessék már menni, mert a szerkesztő úr nincs itt.

- Gordon! Ezt nekem mondja? Hát elmegy innen a szerkesztő nyolc óra előtt, anélkül hogy megvárna a levonatokat? - Hirtelen ötlettől áthatva, hűvösebben hadart tovább. - Azért jöttünk a nyomdából az üzemvezetővel - és a tanítóra mutatott -, mert ma nem lesz levonat. Beleszaladt a forma az armatúrába, és most átolvasztják az öntést, amíg a hidroxid rendbe jön a rotációs differenciállal. Ezt mondja meg az igazgató úrnak, jó estét.

És indul. Miután értelmetlen tücsköt-bogarat mesél összevissza, mintha nyomdai szakember volna.

- Várjon! Mit tudom én ezt a nyomdai szlenget...

- Akkor ne mondja meg. Gyöjjön, művezető úr...

- És karon fogta az ámult oktatót, aki helyenként úgy érezte, hogy rezeg az agyveleje.

- Hát bejelentem az urakat, és mondják el...

- Nincs időnk. Ja igaz! Még azt is mondja meg, hogy az ötödik cylinder rácsavarodott a revízióra.

Több hülyeség nem jutott az eszébe, de ennyi is teljesen kétségbe ejtette a szolgát. A felét sem tudja elmondani, és ez itt hagyja!

- Halló! Tessék itt jobbra bemenni, a második szoba.

- Hát nem bánom! Jöjjön, művezető úr, Isten vele, Gordon.

Vitte tovább a tanítót és a kéziratot, és kopogtatás után, válaszra sem várva, belépett a szerkesztőhöz.

- Szerkesztő úr! Halászatról jövök!

A kijelentés annyira meglepő volt, hogy a szerkesztő az ajkára tóduló gorombaságot lenyelte:

- Mit mesél?

- Elhalásztam a világ legjobb regényét! Ez a nyavalyás itt - mutatott a tanító-művezetőre, aki többször is összeresztett -, a Gránátalmaszínű Regények szerkesztősége előtt, belém ütközött. Oda akarta vinni ezt a regényt... Vidéki zseni. Nekem a szerkesztő úr tíz dollárt adott, hogy többé ne jöjjenek ide. Én az ilyen gesztusokat nem felejttem el, és elhalásztam a pasast, remekművével együtt, sőt idecipeltem erőszakkal, és a regény az öné... - fejezte be büszkén.

- Úgy... Hát majd elolvassuk - fújta dühösen a szerkesztő. - Elsősorban azonban kérem a tíz dolláromat.

- Bocsánat! Nem én jöttem ide, hanem ez az úr, én csak vezettem. Majd ha külön tíz dollárt ad azért, hogy ne is vezessen ide senkit, jogában lesz visszakérni tőlem. Csak addig tegye le a hamutálcát, amíg a címét hallja!... Várjon! Csak a címét hallgassa meg! Még ilyen nem volt! *A hatágú kulcs!* Volt már ötágú kulcs és négyágú, volt már nyolcágú és húszágú is, de hatágú még nem volt! Tessék figyelni! - És tankszerű, mindent elsőprő harsogással olvasni kezdte Pugacsev első két ívét. Ebben bízott. Az iszákos Pugacsev tehetséges ember.

- Öt percet adok magának, hogy távozzék - kiáltotta a szerkesztő.

- Hát, rendben van... Én jót akartam. Végre is a tanító úr, azonfelül, hogy egy zseniális író, mégiscsak a polgármester unokaöccse...

- Az tévedés! - szólt közbe erélyesen a tanító. - A polgármester csak a feleségem révén rokonom.

Puff! Ez bomba volt.

Vörös Plack megdermedt, mint aki előtt életre kel a hazugságnak szelleme. És ijedtében becsukta a száját. A szerkesztő viszont kinyitotta:

- Önre, természetesen, nem vonatkozik mindaz, amit Mr. Plackkal patriarkálisan beszélgettünk - szólt udvariasan az oktatóhoz. - Foglaljanak helyet.

Plack rém dühös lett. Miért nem tudta úri rokonságát előbb említeni a tanító?! Ez esetben fél gőzzel is megcsinálta volna az egészet. Azért mégiscsak belefogott a regénybe. A szerkesztő figyelmesen végighallgatta a felolvasást, és el volt ragadtatva. Nem is kell befejezni! Ennyi épp elég, és zsebéből fizette a honoráriumot. Aztán megkérte az urakat, mivel éjjel-nappal dolgoznak, hogy vigyék le a nyomdába, ha soron kívül akarják megjelentetni.

Egyszerű Plack, a lihegő, izzadó Piladész, a nyomda felé vonszolta mámoros Oreszteszt, kit vidéki oktatóból kalauzolt fővárosi íróvá:

- Holnap írunk két új regényt...

- Nézze, Mr. Plack - felelte hűvösen a tanító -, nagyon furcsa ez a hang, ahogy ön a délután folyamán, továbbá este is beszélt velem. Ha kedvem lesz rá, majd írok. Nem árt, hogy némi útbaigazítással szolgált, de az mégis egy kissé sok, amit megenged...

Egyszerű Plack búsan legyintett. Sokszor érezte ő tyúkanyónak magát, aki rezignáltan nézi a tojásból kikelt pelyhes fiókáit, miután megtanulják a dörgést. És elindulnak az ő védőszárnya alól, egy arrogáns megjegyzéssel...

Magára hagyta védencét. Bús sóhajjal elballagott. Neki mindössze a dicsőség marad és a hat túros. Ugyanannyi kávéval... Ilyen az élet.

...A nyomdában némi fennakadása lett a tanítónak. Amihez szükségét érezte eltávozott Piladészének. Hiányzott egy oldal.

Egy zsarolólevél.

Tessék? Igen. Az olvasó megoldotta a rejtélyt.

Ez volt az az oldal, amit Nany üresnek vélt, mert megfordítva feküdt az asztalon, és elvette Z. H. Bartholomy elől, ahol a Vörös Plack is ült. Erre írta gyönyörű levelét Mr. Johnson, és ezt vette ki a borítékból a mindenható vezérigazgatója a Harold Magazinnak! És közölték vele, hogy kint egy leány vár a válaszra.

Így történt!

Az igazgató a lelkes levél helyett véletlenül a másik oldalt olvasta el. Amire Plack áramvonalas szövegét írta!

Éspedig a következőket:

NINCS KEGYELEM! EMBEREIM FIGYELIK, HOGY ÉRTESÍTI-E A RENDŐRSÉGET. HA E SOROK ÁTADÓJÁVAL HARMINCEZER DOLLÁRT KÜLD, ÚGY MEGMENTI HOZZÁTARTOZÓIT! ELLENESETBEN T. CSALÁDTAGJAITÓL MÁRIS ELTEKINT-HET! BANDÁM NEM ISMER IRGALMAT! HA BÁRMIT MEGKÍSÉREL, ÚGY FELTÉT-LENÜL JAJ LESZ ÖNÖKNEK.

MARADTUNK VÉRFAGYASZTÓ TISZTELETTEL:
A HALÁLFEJESEK!

A magazin tulajdonosa reszketve hazatelefonált. Értesült, hogy felesége nincs otthon. Elment még délután a kisfiúval.

Az áruházban jártak bevásárolni.

De a magazin tulajdonosa, bár sosem uzsonnázott még a Barbara tejcsarnokban, ez egyszer úgy látta lelki szemei előtt, hogy az asszony egy kényelmes karosszékekben ül, betömött szájjal, bokáig odakötözve, ölében Tommykával.

Öt perc múlva ment a harmincezer dollár!

Tizenöt perc múlva kiderült a levél eredeti hátlapja.

S. O. S. Johnson szédületes szellemi termékével. A magazintulajdonos először a rendőrségre akart rohanni.

Azután nem tette.

Ebből olyan kacagás lenne, hogy kivándorolhat nyomban!

Százezer dollárt sem ér a szégyen! Maradt tehát minden, ahogy volt, és sohasem derült ki az igazság. Illetve a hazugság.

...Ha S. O. S. Johnson az unokái előtt élete útjain elért igen jelentős eredményeit taglalta, általában így rezümált:

- Alkalmas pillanatban egy tartalmas ember őszinte és emberi megnyilatkozása az egész életre kihat, amennyiben egy megértő és bölcs embertársa lelkivilágához intézi sorait.

És mivel hitte is, hogy így van, tehát boldog ember volt.

Csavargók a Riviérán

A kerekek csikorogva a sínhez tapadnak, zökkenünk, a tehervonat megáll. Félretoljuk az ajtót, és hason fekve kikémlelünk. Nyílt pálya. Párás alkonyi táj, messziről színes lámpák lengnek: ott van a Város! Sehol egy fékező, a szemafor pirosat jelez, a pillanat alkalmas. Gyorsan leugrálunk a szerelvényről. Akadályverseny huzalokon át, és a töltésről legurulunk az országútra. Boldogan nyújtózkodunk, ropogatjuk az ízületeinket, és jól teleszívjuk magunkat friss levegővel. Mintha rabságból szabadultunk volna. Tizenöt óráig döcögtünk, hason fekve vagy gubbasztva a szerelvény hideg padlóján, szemét és por között. Letisztogatjuk magunkat, széttárt ujjainkkal hátrafésüljük a hajunkat, azután megindulunk az alkonyban a Város távoli fényei felé. Az ott Nizza, a Côte d'Azur fővárosa!...

Akik este érkeznek meg egy idegen városba, és sajnálatos körülményeik következtében kénytelenek eltekinteni attól, hogy az éjszakát fedél alatt töltsék el, azok, sokféle kényelmetlenségen kívül, a hatósági közegek nem kíváncsi érdeklődése elől is csak nagy ügyvel-bajjal, fáradsággal és leleménnyel térhetnek ki. Akik már sokat utaztak pénz nélkül és rendezetlen okiratokkal, azok bizonyára tapasztalták, hogy az említett közegek milyen kevés megértéssel viseltetnek az ilyen utasok iránt. Pályájuk kezdetén álló csavargók sötét mellékutcákban, esetleg hidak alatt próbálják átbujdokolni az éjszakát, és persze zsákmányul esnek az őrszemnek, mert e jellegzetes helyeken, kapuk alól leskelődve, kétszeres buzgalommal és körültekintéssel vadásznak az avult módszerrel operáló szegény legényre, aki elvetemültségében odáig megy, hogy orv módon aludni szeretne a közrend ellen. Modern és gyakorlott szakemberei a felelőtlen helyváltoztatásnak, aránylag biztos módszert találtak ki a veszély elhárítására. A módszer abból áll, hogy lehetőleg kerülni kell a mellékutcákat és azokat a helyeket, ahol alvási szándékot tételezhetnek fel a kevésbé jól öltözött emberekről. Éjfél felé, ha néptelenedik az utca, és könnyen feltűnik egy cél nélkül járkáló egyén, akkor részeget kell szimulálni. Füttyörészve, motyogva, támolyogva bandukolni, ha rendőr jön, nem szabad kitérni, az ember mosolyogva szalutál, esetleg nyakába borul a posztnak, és sírva kéri, hogy éltessék együtt a köztársasági elnököt.

A rendőrnek esze ágában sincs egy különben békés berúgottat hatósági szigorral molesztálni. Természetesen a kora esti órákban ez a komédia felesleges. Ilyenkor a zsibongó emberáradatban, mindenfelől hazaigyekvő munkások között, úgysem fenyeget az igazoltatás veszélye. Tehát kirakatokat csodálva, nyugodtan bandukolunk a Boulevard Victoire-on a Lafayette Gallerie bolthajtásai alatt. Kilenc óra lehet. Tisztul az utca. Kései hazasietők szapora járása kopog a poros aszfalton. Ragyogó kirakatsfények, látványosságszámba menő portálék vannak itt, Nizza főutcáján. Nincs semmi, ami olcsó, semmi, ami nem a főúri fényűzés maximuma számára készült. Egy ékszerész kirakata előtt állunk, és hipnotizált szemmel bámuljuk a káprázatos sziporkázást. Megbeszéljük, hogy mit vásárolnánk, ha sok pénzünk lenne. Gyuri egy gyémánt nyakkendőöt vesz, én csak egy zsebórát. A járókelők ritkulnak, és egyre jobban sietnek. Nyomasztó érzés ennyire egyedül, fedél nélkül lenni, míg körülöttünk az emberek olyan elszánt tudatossággal igyekeznek haza, derűs otthonokba. Egy divatáruüzlet kirakatából viaszbabák csodálkoznak ránk, archaikus mosollyal. Gyuri kiválaszt magának egy selyempizsamát és egy dúsan hímzett rádióhangszórót, míg én egy világosszürke, szemmel láthatólag nagyon könnyű kalapot választok és néhány divatos nyakkendőt. Aztán továbbmegyünk, és elhatározzuk, hogy utunkat a tengerparton folytatjuk, mert itt, az üzletek előtt, ha kiürül az utca, felkelthetjük a rendőr gyanakvását. Csak a díszműárus előtt időzünk még, hogy megállapodjunk néhány hazaviendő ajándéktárgy kérdésében, és Gyuri ellátja magát a

legszükségesebb bronzneműekkel. A monacói megállónál két üres villamos vesztegel, és kalauzok álldogálnak társalogva. Az Avenue Magentán letérünk a Plage felé.

Holdas éj a Côte d’Azur-on.

A levegő párás és kissé hűvös. Nagyon sok csillag van. Cannes felől jön a hold, sebesen, mintha máris elkésett volna. Sohasem láttam még ilyen fehérnek, tágra gyúlnak és közelinek a holdat. A tenger fekete tükrén ezüst tónusú, tág és banálisán festői látvány, mintha csak dekoráció lenne, éspedig elég ügyetlenül, elnagyolt mértani arányokkal tervezve. A holdfény, a tenger és a pálmásor úgy hat, mint egy aranyszegélyű, többszínnyomásos, Stangel-féle levelezőlap, de így természetben kevésbé élethű. A panorámát ünnepélyes némaság üli meg, sötét hotelok, melyekben előkelő életű emberek pihennek, mozdulatlanságukkal, némaságukkal súlyosabbá teszik a szélcsendet. A hegy alatt hirtelen fordul a Plage, és mintegy varázslatra, a semmiből, előttünk áll a névtelen hősök emlékműve. A kirobbantott nyers, barna sziklák közé applikálva, fehér kővel díszített virágoskert felett, magasan áll az emlékmű: hatalmas mauzóleum, krétaszínű, vékony oszlopokon nyugvó kupola. A tiszta, mélységesen halk éjszakában, holdfénnel leöntve olyan félelmetes ez a látvány, mozdulatlan síri monumentalitásában, hogy áhítatos borzadály fog el.

Megyünk tovább az alvó Plage-on. Élénk, világos és krémsárga színű hotelek mentén. Egyik oldalon a tenger, másik oldalon a pálmásor, mögötte a szállodák. A legszertelenebben különböző stílusok, a modern „Bauhaus-tól” a legrégebbi gótikáig minden főbb építészeti irány képviselve van itt. Legszebb talán a Negresco Szálloda, alapjától a tetejéig hófehér, csak az ablakai és az erkélyek feketék, aranyozott díszekkel.

Rendőr jön.

Dülöngélünk, és szaggatottan vitatkozunk, a rendőr mosolyogva megfenyeget a gumibotjával, és továbbmegy. A Promenade des Anglais-en, szemben a holddal és a tengerrel, leülünk egy padra. Mellettünk a kaszinó. A nizzai kaszinó csúcsban végződő, sokszögű üvegház, belülről csillárok világítják ki, cölöpökön épült a tengerre, és olyan, mint egyetlen óriási prizma. Ez a valór a nizzai éjszakában, a hajók előbb pillantják meg, mint a világítótornyokat, melyek messze kint, a sötét tengeren forgatják vörös és fehér reflektorfejeiket, s keringető pasztáik másodpercenként végigvágják a víz felületén. Két mély kondulást ver a harang. Sajátságos tünete az ilyen éjszakázásnak, hogy éjfél után hirtelen kitisztul az ember, elmúlik az álmoság, az éhség, csodálatos megnyugvás, szellemi és testi frissesség váltja fel az elcsigázottságot, így ülünk egymás mellett, és nélkülözzük a cigarettát. Gyuri a holdat nézi, és alattunk a parthoz ütődő hullámok csobbanásai hallatszanak. Hirtelen egy remek autó vág el mellettünk. Nő ül a kormánynál, trencskóban és hidrogénszőkén. Ő a korszerű Tündér Ilona, aki megváltja az elvarázsolt motorszerelőt, de mennyivel valószínűtlenebb a mesebeli tündérnél ez az angyalarcú, férfikarú tünemény a volán fölött, ahogy átszáguld hetvenessel a néma éji Plage-on, és elmúlik Villefrancha felé a fordulóban, valószínűleg Monte-Carlóba igyekezve, és nem hagy maga után mást, mint egy gyorsan párolgó, átlátszó benzinfelleget. Ahogy beszívom az illanó, túl finom bűzt, hirtelen vér tolul az agyamra, és mellkasomat megdöngeti belülről a fiatalság.

- Láttad ezt a nőt? - súgja Gyuri, és holdkórosan megreng utána.

Láttam ezt a nőt. Ő tudja jól, hogy én láttam ezt a nőt. Ezért nem is várt feleletet. Szent pillanat ez: nőt vágyunk! Tizenöt órás szerelvényút van mögöttünk, hajléktalanul, éhesen és kilátástalanul, nőt vágyunk. Nem a szó durva, ösztöni értelmében, hanem mintegy vágyaink deltáját, inkább jelképesen, elérhetetlent, szagosat, szépet, amilyennek az életet szeretnénk, olyan nagyon, és annyira hiába. Az ég olyan alacsony, hogy szinte a fejtetönket nyomja, a

csend olyan fülledt, mintha nyári zivatart várna, és a homlokomon fáj egy ér. Gyuri rángat, és rábeszél, hogy jöjjenek haza, mert őt kiveri miattam a felesége, de én azt hebegtem, hogy mi már régen itthon vagyunk, végigdőlök a padon, hogy ez az ágyam, és ott (a holdra mutatók) a viciné benéz az ablakon... de milyen sápadt...

A rendőr átszól: Pszt! Aztán megy tovább.

Sorsot húzunk, hogy eldöntsük, melyikünk aludjon, és melyikünk virrasszon, hogy rendőr esetén felköltse a másikat. Gyurinak kedvez a szerencse. Most kezdődik a reakció. Egyedül még nehezebb elviselni a fáradtságot, nagy erőfeszítéssel küzdök az álom ellen, és ha egy másodpercre mégis elnyom, rémülten rántom szét a pilláimat, de már a nyitott szem sem biztosít az alvás ellen, másodpercenként elkeveredik előttem valóság és fantazmagória... A hegyek összeborulnak az óceánnal... aztán elém jön a kaszinó, és üvegtetejére ráhajtom a fejemet... csak nagy erőfeszítéssel sikerül tisztáznom a helyzetemet a térben. A hold fénye megfakul a derengéstől. A Plage alatti kavicsos parton megjelennek a halászok, és vontatják ki a hálót. Négyen húznak egy kötelet, hátrálva, amelyik a falat éri maga mögött, az újra előremegy, és így lesznek mindig az utolsókból az elsőek, és az elsőkből az utolsóak. A halászatnál. A kaszinóból szmokingos ember dülöngél ki. Amerikailul káromkodik, kiforgatja a zsebeit, aztán leül a járda szélére, értéktárgyait a cylinderbe teszi, a cylindert viszont a fejére, és a Sonny Boy-t énekli. Rendőr jön. Gyuri, permanens alvásából egy pillanat alatt, átmenet nélkül, hozzáfog a komédiához. A rendőr megszólítja az amerikaiakat, azután udvariasan és gyengéden fogva karját, elvezeti a Meditareine Hotelhez. Lemegyünk a halászokhoz, és cigarettát kérünk. Kapunk egy marék dohányt és néhány cigarettapapírt. Partra húzott halak evickélő ezüstös halmak között szorgoskodnak a halászok. Visszatérünk a Plage-ra. Most már nem lehet ülni, mert menthetetlenül elaludnánk. St. Moritz (Nizza külvárosa) felől csengős csacsi és öszvértalyigák jönnek sorban, zöldséggel és gyümölcscsel megrakodva. Olyan mélabúsan csilingelnek ezek a kis teherfogatok, mintha hajnali álmukból felzavart csacsik panasza sírdogálna a csengőkben. Az arcom hideg, mintha tűkkel szurkálnak, bizsereg, elhal, és muszáj menni, ilyen dermedező tagokkal, sarkamban az üldöző Renddel, pedig milyen jó lenne elnyúlni az aszfalton, és zsibbadt fejemet álomba hajtani az áldott, hideg köre...

A kaszinó lámpái kihunynak, hegy, ház, ember és ég egyforma fehér színű lesz a fénytelen, szomorú megvilágításban. Egy boltos félig felhúzza a redőnyt, és beveszi a kannákat. Letérünk a Plage-ról. Kisebb kávéház előtt öreg néni nyolcasokat öntöz a járdára. Itt az ideje, hogy reggelizzünk. Egy villa kapuja alól felveszünk két üveg tejet, és a külön e célra kitett kosárból a hosszú, körülbelül egyméteres fehér kenyeret vesszük magunkhoz, és táplálkozunk. Áldott francia szokás ez a tejjel és kenyérrel. Ezek az emberek nem is sejtik, hogy milyen nagy szolgálatot tesznek vele a csavargóknak. Sárga, langyos sugarak terülnek szét a pályaudvar felett emelkedő napból. A hatalmas parkban hirtelen milliárd és milliárd csepp csillog a reggelben.

- Mennyi virág - mondja Gyuri szomorúan.

Éles csikorgással befordul a sarkon az első villamos, piros arcú, mogorva kalauz áll a peronján.

Dokk

Hat óra. A nap, mint egy óriási tearózsa, lassan bontogatja sugárszirmai. A szirmok mind tágabbra terülnek szét a háztetők felett. Egy részeg légionista ijedt kültelki nőt rángat magával, a karjánál fogva. Rongyos, ősz ember, hosszú drótra fűzve, nagy csomó ráját visz, amelyek mint hófehér tüdők csüngnek alá rezegve. Hajósziréna bűg. A jóformán néptelen utcán két hangosan vitatkozó férfi siet a régi kikötőhöz vezető dűlőút felé, és egy nyikorgó kordét tolva, az út közepén, lengyel zsidó utcai árus, ki bizonyára a palesztinai mészárlásokat élte túl, melódiátlanul dudorász. Harangoznak. És egyszerre a Rue Republique minden mellékutcájából emberek sietnek, halk morajjal, rendetlen csoportokban és mintegy uniformizálva: valamennyien sapkában a Place de La Joliette-re, amely a hasonnevű kikötőhöz tartozó hatalmas térség. Ez a térség nem várostdísz, nem gyermekek játszóhelye, racionalizált, mai tér: a munkáé. Fűnek, fának, padnak nyoma sincs rajta, földje kemény, simára taposott, és egy bódé áll a közepén, ahol a tehetősebb munkások feketekávét vagy vörös bort reggeliznek, elenyésző számban, mert a legtöbben húsz-harmincas csoportokban, kisebb, hevenyészett klubokat alakítanak mindenfelé a térségen, és kicserélik az információikat. Például, hogy az éjjel, biztos forrásból eredő hír szerint, öt nagy hajó kötött ki nyers cukorral, sóval, amerikai mogyoróval megrakodva. (Egynapi biztos munka mindnek.) Vagy az ellenkezője: nagy vihart jelentettek a nyílt tengerről, és a reggelre jelzett hajók legfeljebb éjfélre, ha beérnek. Szóval: van munka, nincs munka, lelőttek éjjel egy rendőrt a Rue de la Mure-nél, ahol a matrózok és a gyarmati katonák összevesztek, a Társaság ezentúl csak kétheti „assurance-ot” akar fizetni a külföldi munkás betegeinek stb., stb... És egyre sűrűbb rajokban özönlenek a munkások, némelyik hátul, a nadrágszíjában, sarlószerű szerszámmal, amivel a zsákot húzzák le a darulánchról, ha a fejük fölé ért, verekedésnél kés helyett is kitűnően beválik. A Quai de Belges felől közlekedő villamosok a forradalmi Budapestet jelenítik meg a lépcsőkön lógó, tömött emberfürtökkel. Itt ilyesmivel egyáltalában nem törődik a rendőrség, és kapcsolóra, ablakfára kapaszkodva utaznak a munkások a móló messze fekvő részére, ahol ma a legrosszabb fajtájú munkát végzik: a szénrakodást, sűrű, tusszínű felhők között, amelyekből millió porszem rakódik le a pórusokra, a ruha alá, végig az egész testre, szűrőan, utálatosan. A villamosokon nincs csengő, hanem duda, éppen olyan, mint az autók. Ez eleinte a legfurcsább benyomása a külföldinek Marseille-ről.

Fél hét. A tér megtelt. Két csendőr inspicál unottan, nézdelődve, süteményárus jár körül a tálcájával, és lejjebb már megjelenik a kommunista párt közismert plakátragasztója, hogy újabb buzdító ábrázolással tarkítsa a kikötő falait. A csendőrök megnézik a plakátot, továbbsétálnak, a munkáscsoportok tárgyalják a híreket, és végül jönnek a munkafelügyelők. A mozgás megszűnik. Várnak. Jelentkezni, tolongani, felajánlkozni itt nem szokás, és hiábavaló is lenne. Csak állunk, szemünkben a sorsdöntő pillanatok feszültségével, és mozdulatlanul. A hírek már úgylis mindenkihez érkeztek arról, hogy van vagy nincs munka. Ma tudjuk, hogy nincs, illetve csekély a munkalehetőség. Csak a szemükkel intenek egypár régi munkásnak, feljegyzik őket egy noteszlapra, és már el is vonulnak. Mindez szó nélkül. A munkafelügyelő, a munkás, a munkanélküli nem is szólnak egymáshoz. A süteményesfiú összeveszett valakivel, és nagyon pofonütik. A két csendőr beszélget a tér közepén, és mosolyognak, csendes, joviális emberek, akik némi rosszindulattal húsz-harminc veszélyes, régi bűnözőt is elfoghatnának itt reggelente. A St. Charles pályaudvarról egy mozdony érkezik néhány teherkocsival, kitarják előtte az egyik kikötőhely hatalmas vaskapuját, zászlós emberek integetnek, vastag, de nyomban oszló füstfelhő... a kapu döngve bezárul.

Hét óra. Mintha álomkép elevenedne meg: kezdődik a munka. A láncok csörögnek, fék sikolt, az egykerekes „bateau” megnyikordul, két vagon ütközője egymáshoz lapul pengve, és a zsákok felkapatnak a megviselt lapockákra. A tömeg elszéled, munka nélkül, a város irányába, hogy valamerre megtalálja a problematikus nap napi kenyérdarabot. Milyen ijesztő: ennyi ember, amint megindul, suhanc, családapa, romlott és még romlatlan egyének, pénz, munka és remény nélkül, hogy kenyeret szerezzenek. Bizonyára lesz olyan is, aki ma fog lopni először, lesz, aki még ma is koplal, aki megszólít valahol egy külföldit, néhány centime-ot remélve, esetleg megveri a szeretőjét, vagy felkapaszkodik egy Dakarba induló hajóra. Mert a legtöbb ilyen. Naponta jönnek-mennek a „sötét utasok”, az egyik Tangerből Marseille-be: talán jobb lesz itt, a másik ugyanakkor Marseille-ből Tangerbe: talán jobb lesz ott. És mindenütt ugyanaz: zöldség hulladék, halszagú óvárosrész, menedékhely, ácsorgás a tereken, gubbasztás a sárga, rideg, bagószagú rendőrségeken... Kora reggel van, de a Nagy Küzdelem már teljes lármájával tölti be a várost. Biciklik, autók, iskolás gyerekek, tisztviselők, katonák, kofák, turisták; a sokféle zajok egy speciális, szásrétű morajlássá egyesülnek, mintha nem is ez a leírhatatlanul heterogén mozgalom, hanem egyetlen hangforrás, egyetlen robusztus művelet idézné elő, és mire fortissimóvá tornyosodik, szinte észrevétlenül múlt el a reggel délelőtté. A tőzsde zajgása lezúg egészen a régi kikötőig. A posta előtti hatalmas téren egy jól öltözött, idősebb hölgy transzba helyezi a leányát, és néhány fillérért természetfeletti dolgokat művel, az osztrigásbódék előtt kettesével-hármasával tízóraiznak sietve a járókelők, a járműforgalom percről percre növekedik, luxus- és teherautókon felhalmozott cukorkahegyek mögül fehér kabátos emberek harsogják reklámjaikat, és ebben a hatalmasodó lármában megyünk együtt hárman, ahogy munkátlanul maradtunk, az egyik magyar fiú, leszerelt légionárius, 1902-ben született, a Hermina úton, Indokínából jött, református, és két napja nem evett, a másik lengyel, többet nem tudok róla, fiatal, de egészen züllött, okos szem, értelmes homlok, itt él a dokkon. Valamikor szép fiú lehetett, de most halálosan kiszögellő, sárga pofacsontok dominálják az arckifejezését. Az éhgyomor, a kilátástalanság vastag, rossz íze tapad az ínyünkhöz. Süt a nap. A Vieux Portnál leülünk egy padra, szemben a szabályosan négyszögű kikötővel, mögöttünk a Grand bar du Lion D'or, ahol jobb napokban kávézni szoktunk. Kövér, vén tulajdonosa, a terasz redőnyének árnyékában, az ajtófélfának dől, és érdektelenül nézi, amint háttal feléje elhelyezkedünk a padon, arcunkat a nap felé fordítva, sipkákat a homlokunkra húzva, hogy védve legyen a szemünk. Pergetjük mélységes unalommal az idő olvasóján a lomha, önsúlyú délelőtti másodperceket. Teherautó robog el dübörögve. A magyar fiú szótlanul végigrágódott életének helebórus gyökerén, és végső elszánáshoz érkezett, hogy megtörje a tespedtséget, amelyet már percekig sem lehet elviselni. Felugrik, a szemöldöke idegesen megrándul, aztán a hóna alá kapja kis papírcsomagját, amelyben munka esetére kék zubbonyát hozta magával.

- Szervusztok.

- Hová mész?

- Afrikába. - És megy. Látom, amint befordul a Rue Mazenod sarkán, és eltűnik Afrikában. Örökre. Szemben velünk a régi kikötő kapujának roppant vastraverzei ágaskodnak az ég felé. A nap forrón, majdnem merőlegesen tűz. Ilyen régen ülnénk itt? Lehajolunk a földre, kaparásznak jobbra-balra, és felveszünk egy-egy „csikket”. A lengyel körmei hegyével lecsípi a cigarettavég sárgás csücskét, mert a földet nem utálja, de az ismeretlen dohányzó szájaízét igen. Megsodorjuk egy cigarettapapírba a két csutakban fellelhető maradék bagót, és dohányzunk. Minden szippantás után átadjuk a túlságosan vékony cigarettát, de nem beszélgetünk. Mit beszélhünk? Mondanivalónk nincs, a társalgáshoz nem értünk. Fanyar meditációkon merengve, bámulok a lábaimnál egy krumplics formájú, szokatlanul nagy kavicsot. Később hallom, hogy a lengyel egy méla szlovén melódiát dúdol, félig magának, félig hallhatóan, megszakítva: „Ej, Libusnya... ej, Libusnya...” A forgalom hirtelen fokozódik, a La Cannebiere

sarkán percekre megtorlódnak a járművek, a növekvő áradat tolongássá sűrűsödik, a nap tüzel, az emberek sietnek haza. Ebédelni.

Harangoznak...

Visszaemlékezem az első napra, amelyet a dokkon töltöttem. Még akkor mit sem tudtam erről a furcsa országról, amelynek külön szabályai, törvényei, szokásai vannak. Semmi köze a városhoz, a városokban élőkhez, egy külön birodalom, mesterséges toldaléka a földnek, a szabad tenger felé. Komoly, különös tekintetű emberek a dokkmunkások. Legtöbbjének nincs családja, és évszakok szerint vándorol egyik kikötőből a másikba, télen Afrikába, nyáron Európába, sokszor Limáig, Southamptonig is elmegy. Aki egyszer bekerült a dokkra, nehezen szabadul. Sok nyomorúsága, küzdelmessége mellett ez az élet nagyon alkalmas azok számára, akik odabent a társadalomban csak mint gyári napszámosok, bér munkások helyezkedhetnének el. Itt félnaponként újra veszik fel az embereket, nincs fullasztó gyárszag, tompító műhelyzúgás, kötöttség, kiszolgáltatottság. Érzéketlenül és keményen hajszoják a munkást, de mindennap újra visszanyeri a szabadságát, állandóan a nyílt tenger felől fúj a szél, és a kék horizontig lát munka közben. Ezért csendes, bár iszákos és durva emberek, de van bennük valami furcsa, álmodozó vonás is, gondolat és sok visszafojtott szó. Mindenható ura a dokknak a Társaság. Nem látni soha, bár tudják jól, hogy a hatalmas kőépületekben székel, amelyek felett aranyos betűkkel áll kiírva: Transatlantique, Mediteraine, Marocc, stb. Tőle függ a munka, a betegsegély, a kártérítés, kifüggeszti rendeleteit, és velünk csak a vörös sapkás, kék uniformisos kapuőrei, munkafelügyezői útján érintkezik, és felettünk már az a fiatal, alacsony rangú tisztviselő is úr, aki céduláival, ceruzájával a mércék és raktárak között tűnik fel néha. De Ő maga, a Társaság, láthatatlan, ismeretlen, inkább fogalom a szemünkben, mint valóságos létező. Precíz, pontos és drákói. Ott honol láthatatlanul a mólók, a basainok, a szekciók, végeláthatatlanba nyúló raktárházak és rácsos kapuk felett mint élet, halál és kenyér. Ez a rengeteg, döbbenetesen reális látvány, acél, beton, lánc és láda, mind Ő! A szénkúpok, az óceánjárók, egész utcák, házakkal, kocsmákkal, garázsokkal, szóval, az egész dokk az ő műve. Semmi természet, minden ipari és célszerű, sehol egy fa, sehol egy tenyérnyi pusztaság, minden útja gránittal kiverve, aszfalttal leforrázva.

Harmadnapja éltem Marseille-ben azután, hogy Avignóból gyalogszerrel megjöttem. Először Aix de Viliében csavarogtam, azután lebarangoltam egészen La Ciotáig, a halászkikötőbe, de sehol semmi. Három nap alatt mindössze ötven centimes-ot kerestem egy hotel előtt, ahol hirtelen és orvul, a portást megelőzve, kinyitottam az autóbejáratot egy feltűnő ízléstelenséggel öltözött, tehát amerikai úr előtt. A portás így is belém rúgott hátulról, de az ötven centimes-ot nem vehette el, és mire rendőrt hozhatott volna, már messze jártam. Másnap, hála annak a véres verekedésnek, amely a légionisták és matrózok között zajlott le a piacon, egy felborult sajtállvány mellett, a verekedők lábai alatt ismét megebédelhettem, mielőtt a megriadt tulajdonos szétgurult portékáit ismét biztonságba helyezhette volna. Harmadnap azonban úgy látszott, semmi sem fog történni. Mindig és újra a dokkok körül kóvályogtam, ahol a sokféle mozgalom, az égett szénpor szaga furcsa reménységgel töltött el. Mint teljesen ismeretlen a helyi szokásokban, sorba jártam munkáért jelentkezni, persze, nem vettek fel. Már csak azért sem, mert sapka nélkül voltam, és errefelé, ahol naponta százával kóvályognak a bűnözők, nincs gyanúsabb látvány, mint egy dokkmunkás sapka nélkül. Hogy akar a napon dolgozni? Hogy akar a fedetlen fejére kosarakat vagy ragadós, nyers cukorral telt zsákokat tenni? De mit tudtam én? Csak vánszorogtam, szédelegve és legyengülten, gerendák, bálák és kötélcsomók között bukdácsolva, szinte kilógó nyelvvel, tikkadtan, ernyedten, kevés lázas vérem mintha két ököllel döngetné belülről a halántékaimat, apró pontok, táguló színes karikák táncoltak zizegve a szemem előtt, amely mintha elvesztette volna minden kapcsolatát a füleimmel: valami zúgott

a közelben, amit nem láttam, valami mozgott előttem, amit nem hallottam... Egy óriási gőzfürdőterem különös, zsibbasztó tompulata ülte meg az idegeimet. Csak mentem... Egy kérdő hang riasztott fel, nyersen: „Travaill?!” Munka! Micsoda tündéri muzsika volt számomra a rekedt, érdes hang. Fél napi munka. Este hatkor tizenkilenc frankot kapok! És már ment is előttem, már mentem utána boldogan, közben számolgattam: menü a bolgár vendéglőben hat frank, kávé croissannal egy frank ötven, de nem, inkább sajtot veszek, felvágottat, és öt frankért elmegyek az arab hotelba, ahol ágyban fogok aludni, és veszek egy doboz Gitane-t, egy magyar újságot és szardíniát és egy egész stanicli vegyes salátát... A térdeim remegve megcsuklanak...

Ezen a napon léptem át először életemben a rácsos kaput, és ekkor, ezt jól tudom, azon a kapun kicsukódott mögöttem sok minden abból a világból, amelyben éltem, örökre. Ezen a napon kaptam először egy pléhszámot, és midőn felnéztem, a daru acélkunyhója utazott gurulva, egy ló pedig, hasánál felkötve, sebesen, vergődve, nyerítve, a felhők irányába emelkedett. Nem is tudom, hogy és hol, egyszer csak rajtam volt a zsák. A zsák! A fele előredől a tarkómon keresztül, a fele a hátamon van. Így helyezték reám, nagy szakértelemmel. A vér feszítve az agyamra tódul, a szörnyű súly szinte a földig présel, ahogy görnyedek. Ezt egy pillanatig sem lehet elviselni! Félek, hogy a zsák keresztülbukik a fejemen, és eltöri a nyakcsigolyámat. „Vitt, vitt!” - vijjog rám az egyik centremetre. És most mintha rafináltan kiszelt boszorkánypróbát végeztetnének velem, egy keskeny, hajlékony pallón megyek fel a hajóra. Érzem, hogyha megállok, végem, mert nem tudok úgy esni, hogy ki ne végezzen a zsák. Valami vastag sötétségben vergődöm valamerre... Hogy jutottam el, nem tudom. Nyolcvan és kilencven kiló között volt egy zsák. Só. Ezért kaptam munkát. A só kegyetlen teher. Nemcsak azért, mert többnyire szokatlanul nagy súlyelosztással van zsákolva, de kimarja a vállat, berágja magát mindenhová, égési sebhez hasonló hámlásokat okoz. Én ezt nem tudtam. A többi munkás legalább kendőkkel óvta a vállát, sapkával a tarkóját. Nekem nem szólt senki. Itt csak a maga kínján tanulhat az ember.

...Leveszik a zsákot. Hirtelen olyan könnyű leszek, hogy szinte leesem. Most meggondolom: menjek vissza zsákért? Lehet ezt bírni? Kint, a rácson kívül, járókelők, hulladék, sivár dokkutca. Eszembe jut a Gitane. Hurkák jelennek meg előttem. „Allez” - mondja valaki a hátam mögött, és megyek vissza. Új zsákért... Kaszáló lábbal húzom magamat, az állam a mellcsontomra szorul, lehet, hogy mindjárt megszakad valami (később láttam ilyen esetet a dokkon). Szalonnát fogok venni az egészért, és megeszek hozzá egy egész fehér kenyeret... Csak még egy lépést bírjam, akkor elértem a hajó peremét... Még egy lépést. Tulajdonképpen miért viszem ezt a zsákot, és meddig fogom még vinni? Mindig le akarom dobni, és mégis újra viszem... még egy lépést. Miért nem dobom le végre? Miért tették ezt velem? És meddig tart vajon? Tudom kívülről: egy lépést. Kellene egy óriási regényt írni ezzel a címmel: *Még egy lépést*, és leírni azt az egy lépést, amivel az eltikkadt, kimerült katona negyven kilométert gyalogol a sivatagban, egylépésenként, így, hogy mindig csak egy lépést bír, de azt mindig bírja... Egy pohár erős pálinkát is fogok inni, az nagyon jó lesz... Már nem is én viszem a zsákot, hanem ez a szörnyeteggé elevenedett teher hurcol engem, védtelenül, tehetetlenül, hová? Meddig? Ó, Szent Társaság! azt csak Te tudod és talán a Mindenható. Így hordja itt minden ember a saját zsákját a Golgotára: a partról a fenékbe, egylépésenként. Még csak négy óra van, és már egy lépést sem bírok. Már legfeljebb egy lépést bírok... Valami éles, kemény dolog fúródott mezítelen talpamba... Legalább egy óra múlt el. Negyed öt? Csak tizenöt perc?... Egy lépést sem... Egy lépést csak...

Fél hat!

Menhely. A villany kialszik. A Megváltó éppen velem szemben függ a homályos falon, furcsa, nagy árnyékok, elmosódó fényfoltok között. Valaki hortyog, a folyosóról csörömpölés, vízzuhogás visszhangzik. Csend lesz. A bőrömet szinte húsig marta a só, ég a vizes ruha alatt, amelyet a szabályok ellenére, titokban ráraktam, de az az érzésem, hogy a víz már felforrt benne a forróságomtól. Úgy fájok egészben, mint egyetlen nagy seb, de teli a gyomor. A „Gyomor!” - dörgi egy mély, gazdátlan basszus az agyamból, a fülemben keresztül, és mégis mintha a terem sötét mélyéből jönne, nyugtalan lélegzetek közül. És olyan furcsa szavak jutnak az eszembe, idegenek, ismerősek és távoliak, például ez, hogy relativitás... Carlyle... mágneses indukció... Galsworthy... saxofon... amoeba... Mi ez? volt valamikor?... Lehetséges, hogy valahol, nem is sok kilométernyire innen, a Promenade des Anglaise-on furcsa ütemű amerikai muzsikák, mosolyos nők, jó ruhás emberek, tánc és azúr part és Planck a kvantummal és... és... Mintha két roppant ujj préselné halántékomnál fogva a koponyámat... Milyen valószínűtlen minden azonfelül, hogy zsákok vannak és lépések... Lassan jóleső zsibbadás kúszik fel a térdemen, szemhéjaim súlyosodnak, és bizsergő forrósággal süllyedek... süllyedek... de álomba bűcsúzódó pillantással még látom, hogy szemben velem a Megváltó... engem néz!...

Felriadok. Végigéltem újra az első napot a dokkon. Azóta persze mindez világosabb, okszerűbb és természetesebb: munka, kenyér és küzdelem. Még ugyanazon a padon ülök, ugyanazt a barna kavicsot nézem, mióta?

Megy le a nap. A lengyel fiú felhúzza a lábait a padra, átkarolja a két térdét, és dúdol: „Ej, Libusnya... ej, Libusnya...” Ugyanazt a dalt. Nem ettünk még semmit. A La Cannebiere felől újra tremolóba kezd a hivatalok utáni lárma. Lassan, mintegy megbeszélésre, elindulunk az asile felé. Ásítanom kell. Talán holnap lesz munka?

Harangoznak...

A Biscayán

A kikötői csendőrök tizenhárompróbás, durva emberek. A természet rendje szerint ilyeneknek kell lenniük. A kikötők telve vannak elszánt és vakmerő alakokkal, a testi erő középkori kultusza él az emberekben, és a legnagyobb köztisztletnek a legnagyobb verekedők örvidenek. Minden ház, akár dokkmunkások laknak benne, akár piaci kofák vagy halászok, ambícióval rejti el a bűnözőket, mindenkinek jövedelmező mellékfoglalkozása a bűnpártolás. Ez, persze, reakciót vált ki a csendőrökből, akik állandó életveszélyben teljesítik a szolgálatukat, igen sokan halnak meg közülük természetellenes halállal, és bizony nagyon hamar és csekély okoknál fogva verik félholtra a gyanús vagy ellenszegülő embereket. A kikötői csendőr mestersége hasonlít egy állandó frontszolgálatához. Ezek után nem is lehet túlbuzgóságnak nevezni, ha egy csendőr szigorúan bánik az olyan munka nélküli csavargókkal, mint a lengyel fiú, Gyuri meg én. Akkoriban nem voltunk hivatásos munkanélküliek, hanem amatőrök. Mindenütt lázasan folyt a rakodás, és negyven frankra is felszökött a napszám, olyan nagy szükség volt munkásokra. Mi azonban nem készültünk tőkepénzeseknek, nem akartunk alapot gyűjteni egy kis barátságos családi házhoz, ahol majdan öreg napjainkat morzsoljuk le, jól megérdemelt békességben. Mi szerény emberek voltunk, akik dolgoztunk egy napig, aztán három napig vándoroltunk az országúton, ittunk, kártyáztunk, és adandó alkalmakkor verekedtünk. A tisztelt olvasó meg fogja érteni ezt a csökkent ambíciót egy olyan munkával szemben, amelynél nincs előléptetés, amelynél kizárt a vagyongyűjtés, és a leghosszabb szezonja négy hónap. Éppen kellemesen sétáltunk az országúton már második napja, mikor egy kikötői csendőr jött szembe, nagy, sárga aktatáskával. Külsője elárulta, hogy küldetése van, de különben sem lehet egy gyalogos csendőr az országúton szolgálatban. Az országúton csak a kerékpáros járőrök teszik bizonytalanná a közlekedést. Ez az ember mégis megállított minket. Sajnos, igazoló írásaink egy kevéssé pedáns hivatalos közeget sem elégítettek volna ki, tehát felszólított minket, hogy előtte haladjunk, mert be fog vinni minket a városba. Fényes nappal volt, amikor minden pillanatban jöhettek a kerékpárosok. Nem is lett volna semmi baj, ha a lengyel fiú, különben hisztérikus természetű ember, nem áll meg könyörögni a csendőrnek, hogy eresszen szabadon minket. Mi volt ehhez a kísérlethez képest Mózes óhajta, hogy víz fakadjon a sziklából? A csendőr két-háromszor meglökte, hogy csak menjen. A lengyel fiú egyik végletből a másikba esett, és azt ordította, hogy őt ne lökdösse, mert ő megy magától is. A csendőr pofon ütötte. Ez még nem lett volna valami nagy szenzáció, mert ilyesmiben már elég részünk volt, de a lengyel fiú, tisztán láttam rajta, hogy pillanatnyi elmezavar önti el, állkapcsom vágta a kísérőnket. A következő másodpercben biztosan keresztüllöve feküdt volna a földön, de ekkor megtámadtuk a csendőrt. Én két kézzel ragadtam meg a revolveres kezét, Gyuri igazi briganti tempóval az egyik szemébe csapott, a revolver a földre lőtt, aztán messzire repült, Gyuri kapott egyet az arcába, hogy felbukott, de mielőtt tovább védekezhett volna a biztos, markolatig a combjába kapta a késemet, és mikor az éles fájdalomtól visszatántorodott, úgy ütöttem fel az állat, hogy hangos reccsenéssel csapódott össze a szája... Felbukott! A lengyel fiú nekiszaladt a késsel, mintha meg akarná skalpolni! Ez a csendőr igazán köszönettel tartozik nekem, amiért a lengyel fiút úgy rúgtam oldalba, hogy még egy hét múlva is nyilallt, ha lélegzetet vett. Azonnal lerohantunk az útról, a bozóton keresztül, és a nyílt pályán beugrottunk egy indulásra váró tehervonatba. A csavargó már kezdő korában jól tudta, hogy a külső pályaudvaron melyik sínen áll az induló tehervonat. Az biztos volt, hogy most nagyon sokat kell utaznunk, lehetőleg más országba.

Éjjel kinyitottuk a vagonajtót. Hegynek fel robogtunk, és jól éreztük magunkat, mert megszoktuk idővel, támasz nélkül, törökülésben utazni a fémpadlón. Dohánnyal, ennivalóval el voltunk látva, és még snapszunk is maradt. Rengeteg csillag ragyogott az égen, és a telihold nappali fénnel árasztotta el a rézsút alattunk elterülő panorámát, amely fokról fokra bontakozott ki, ahogy a tehervonat egyre feljebb döcögött a hegyen. Apró, vörös fedelű házak, hórihorgas jegenyék, négyszögletes gyümölcsösök és ferde veteménytáblák vonultak alattunk, és világosan látszott messze lenn az országút sárga sávja, távíró- és villanypóznákkal, jól kivilágítva. Aztán valami erdőségfélén keresztül kapaszkodott fel a vonat, bokrok és bodzafák mentén, majd ritkás törpefenyők következtek, és felettünk vidáman tündöklött a csillagos ég... Hát kell ennél szebb élet? Guggoltunk, mint a törökök, és dohányoztunk. Később Gyuri levette az ingét, és kirázta a tájra, bolhák ellen. Vöröshagymát ettünk és szárazkolbászt, snapszot ittunk rá, aztán levettük a kabátunkat, hanyatt dőltünk, és hagytuk, hogy a tehervonat álomba ringasson...

... Menekülésünk nem ért véget az új kikötőnél sem, mert hiszen tudtuk, hogy azóta már széttáviratoztak mindenfelé. Lementünk a dokkra, az első rakodó hajónál munkába léptünk, és elbújtunk a fenékbe. A lengyel fiú, aki szentimentális volt és fantaszta, azt állította, hogy a hajó hadianyagot szállít Vladivosztokba. Megnéztem az egyik ládát, és szárított zöldséget találtam benne, ami kétségesse tette társam állítását. Nemsokára ránk találtak. Visznek a kapitány elé. A kapitány német ember, alacsony, zömök és kopasz. Sima, hideg arc. Sohasem szerettem a német embert. Lélektelenek, merev agyúak és csökönyösek. A legénység is német. Még eddig egy goromba szót sem szóltak, ami nyilvánvalóvá teszi előttünk, hogy rossz szándékú emberek közé kerültünk. Kik vagyunk? Ilyen helyen csak másodrangú kérdés a passzus, az igazolás egyedüli módja az, ahogy mi igazoltuk magunkat, egy-egy fémlappal, amit reggel kaptunk, amikor munkára vettek fel, és néhány certifikáttal, amely igazolja, hogy már azelőtt is a zsákhordói pályán működünk. A dokkmunkásokkal, mert a foglalkozásuk készíteti őket vándorolni, enyhébben bánnak, de kalandorok, kótyagos diákok, jeggyel takarékoskodók nagyon goromba fogadtatásban részesülnek, és átadják őket a legközelebbi kikötő csendőrségének. A kikötői csendőrökről már említettem, hogy nem tekintik hivatásuk legfőbb kellékének a gyengéd udvariasságot. A kapitány figyelmesen megnézi a fémlapokat, azután azt mondja, hogy menjünk a fűtőkhöz, és maradjunk ott Bordeaux-ig.

Mióta modern fűtőrendszerük van a hajóknak, egyáltalán nem kibírhatatlan a fűtőház. Legalábbis nekünk nem, akik nyomban lefekszünk a kazántól messze, a padló rostélyára, és kényelmesen elnyújtjuk fáradt tagjainkat. A levegő langyos, de nem fullasztó. A szén nem lapáttal teszik a kazánba, hanem kiskocsikon gurítják be. Ugyanilyen kocsik fogják fel a hamut, ha megtelnek, csengetés jelzi. A fő fűtő, egy hatalmas szál germán, fényes izmain villódzó rőt fényekkel, Wotánra emlékeztet. Segédje egy bornírt arcú arab. Jelen van még egy cingár, görbe orrú ember, gyapjas göndör hajjal, nyilván spanyol, valószínűleg a mechanikus. A kazánhoz rögzített műszerek csillognak, és nagy ritkán egy recsegő kommandó hangzik a szócsöből, mint az Úr szava az *Ember tragédiájá*-ban. Ilyenkor némi mozgalom támad, legtöbbször dadogni kezd a lapátok folytonos harsogása, és dohog a kazán. Fémdolgok pengése visszhangzik néha a tompa gőzfürdői hangulatban. Gyurival tanácskozunk, hogy ajánlatos-e cigarettát kérni, de egyelőre úgy határozunk, hogy nem kérünk semmit, mert esetleg dolgozni kell. És ezt semmi esetre sem tesszük addig, amíg nem adnak enni. Ezek után a lengyel fiú rögtön elalszik. A hajó nagyon kicsi, és az egyes tárgyakon látható felírások elámulják, hogy „Mediterraine” a neve. Fejünk felett a kormánylánc súrolja a padlót, aztán zörögve megfeszül.

...Nagyon különös dologra ébredek fel. Az arcom Gyuri térdhajlása alatt van, hónom alatt fogom a lengyel nyakát, és lábaink összekeveredve kalimpálnak. Éppen tisztázni akarom az esetet, midőn ebben a furcsa gomolyagban sebesen gurulni kezdtünk, amíg a falhoz nem

ütődünk. Nagy nehezen elrendezzük összegabalyodott végtagjainkat, és körülnézek. Nincs semmi különös. Fűtenek. Valamelyik oldalablakban besurran egy kis tócsa, de különben a hangulat változatlan. A cingár vidáman felénk kiált: „A Biscayán vagyunk!” „Vihar van?!” - kérdezem. „Az angol golf...” - mondja, de már dőlünk, minden erőnkkel kapaszkodni kell, és most már egy valóságos hatalmas hullám löki be zúgva, zizegve nagy részét az ablakon. Akkor még nem tudtam, mi a Biscaya. Homályosan emlékeztem az iskolából, hogy valami öbölféle. De hogy ez az öböl a hajósok réme, és a Dél-Amerikába közlekedő, gyönyörű, hatalmas Capp Polonióval csak éppúgy zsonglőrözik, mint egy rongyos halászbárkával, erről nem tudtam. Az előbbieket csak kezdetét jelentették az öbölnek, de félőrai út után megindult az igazi tánc. A tenger harsog és zúg, a habok dühödt hangokkal messziről erősbödve rohannak a hajónak, ami nincs megrögzítve, az óránként százhusz km sebességgel csúszkál ide-oda, a felfüggesztett tárgyak bolond inga módjára lengenek. A tengeri betegségről már régen leszoktunk, de ettől a bolond imbolygástól mégis szédülünk, bizonyára a fűtők is, mert ezt sohasem lehet megszokni. A személyzet káromkodik. Kapaszkodva, tipegve járnak, mint a gyerekek. Egyszer csak odajön hozzánk az arab, és azt mondja, jöjjünk segíteni. Nekünk azonban megvannak a magunk szigorú törvényeink, és minthogy még nem kaptunk enni, szó sem lehetett munkáról, tehát mozdulatlanul és lehunytt szemmel fekszünk. Az arab figyelmeztetőleg oldalba rúg. Bágyadtán ránézek, és elnyögöm neki, hogy beteg vagyok. Nagyon dühös lesz, ordít, és most Gyuriba rúg bele kétszer, Gyuri a szeme fehérét rezegetti: „maladie.” A lengyel fiú sem szóra, sem rúgásra nem mozdul: ő meghalt. Az arab tajtékszik, és a vállamnál fogva rángat fel. A szél olyan erősbödő, vészes süvöltéssel zúg át a hajón, mintha tízezer mentőautó vágatna mellettünk egyszerre. Az arab a fülembe ordítja, hogy húzzam ki a hamut. Végül kirántja a kését, és megesküszik, hogy azonnal leszúr. Hogy elkerüljük a komolyabb komplikációkat, olyan hangokat adok, mint akiből rögtön kitör a tengeri betegség. Erre hátralép, a hajó dőlni kezd, nekibukok egy oszlopnak, és közben véletlenül úgy felrúgom az arabot, hogy leröpül egészen a kazánig. Wotan ráripakodik, úgyhogy most már nem tud velünk törődni, mert a vihar eléri a tetőfokát, az Úr hangja folyton recseg, a hajó magasra emelkedik, aztán kínzó lassúsággal mélyre süllyed, oldalra dől és visszapattan. Jön a kapitány, egy csuromvizes, fényes, fekete bőrköpenyben. Igazi tengeri hős, éles, nyugodt arcával, hideg, szürke szemével, mint egy Lord Nelson vagy Diaz. Az arab ordítva ránk mutat! A kapitány kijelenti, hogy mind a hármunkat vasra vereti. Az arab odaugrik, és Gyurit rugdalja. Ezúttal elhatároztam, hogy ha belém rúg, leütöm. De Wotan szólt, az arab rohan, és közben kétszer nekimegy a vasoszlopoknak. A kapitány gazembereknek nevez minket, akiknek meg fogja mutatni... Felmegy a vaslépcsőn. A fedélzetről olyasféle robaj hallatszik, mintha ledőlt volna az árboc. A cingár mechanikus szerszámokkal babrál, és sziszegve tódul ki a gőz valahonnan. Végre békét hagynak nekünk. Sír a szél, zúg a tenger, búg a sziréna... A hajó minden porcikája recseg, és zsibbasztó időig zuhan le a hullámok hátáról, mintha a fenéig merülne, aztán úgy megdől, hogy pillanatokig az oldalfal rémlik padlónak... Egyre csökkentik a tüzet, mindenfelől fröcsköl be a víz, rengeteg tócsákat képezve, úgyhogy mind a hárman tele vagyunk olajos, kormos tengervízzel. A fedélzeten mezítlábás futólépések dobognak. A cingár spanyol egy szelepet kalapál, és minden pillanatban más helyzetet vesz fel a hajó. A sziréna már egy másodpercig sem hagyja abba a bugást, és valahol a gőz újra kitör sziszegve, mire a spanyol üvöltve vágja oda a szerszámaikat. A legrosszabb az, hogy nem lehet aludni, két kézzel kapaszkodunk...

Enyhe világosság dereng be a gömbölyű ablakon. A hajó vontatottabb tempóban süllyed és emelkedik. Az arab egy lapáttal szedi össze a szétgurult szenet, a gép egyenletesen dolgozik, mindjobban reggeledik. Megenyhült a vihar. Egy frissen ébredt fűtő jön le, hogy felváltsa Wotant. Később a cingár sózott halat meg kenyeret hoz nekünk. Gyuri, minden látható átmenet nélkül, jobban lett, és csodák csodája, az étel szaga feltámasztotta a lengyelt halottaiból. Kik vagyunk, kérdezi a cingár, és közénk guggol. Hová utazunk? Ja, mindenütt nehéz, mondja

végül a meséinkre. Gyuri, aki néha az elszántságig szemtelen tud lenni, cigarettát kér az arabtól. Rövid habozás után odadob egypárat... A hamuskocsi csengett. Mintegy megbeszélt jelre lemegyünk és kihúzzuk, a lengyel fiú belöki a másik kocsit. A kapitány szúrós pillantással néz minket, aztán felmegy újra a vaslépcsőn. Kint egész világos van. A frissen kelt fűtő élesen fűtörészik. Wotan aludni megy. Minden megbékélt: az ember, a természet és az ember a természettel. Rövid jeleket ad le a hajótűlök. Újra mozgólódás támad a kazán körül, sebesen forgatják visszafelé a rézhengereket, lehúzzák az összes fogantyúkat, lánccsörgés hallatszik fentről, és egy hang recseg ércesen a szócsőből:

- Damf am Dach!

Kikötünk...

Altona

Ágyban vagyok. A *Dax kisasszony*-t olvasom, Claude Farrere-től. Vége a regénynek. Dax kisasszony sírdogál a padon, és megszólítja egy ismeretlen férfi. Becsukom a könyvet, leoltom a lámpát, és befordulok a fal felé. Esik. Sűrű, nagy cseppek kopognak az ablakon. Az ablak egy világítóudvarra nyílik, az udvar felett ponyva van kifeszítve, a ponyva alatt mosogatják el az edényeket. Hajnalig csörömpöl a konyhalány tányérokkal, evőeszközökkel, és sokszor dalolásával teszi kellemetlenebbé a folytonos zörgést. Három hete lakom itt a Groth's Hotelban, amely igazi altonai „Hochbetrieb”: reggel kávébüfé, délben étterem, este bár. A kávé, az ételek ára napszakonként változik aszerint, hogy a kávé mérésben, az étteremben vagy a lokálban fogyasztja el az ember. Halálosan fáradt vagyok. Hamis ékszerekkel, helyben gyártott francia illatszerekkel ügynökölkök a mulatók női között, és így, bár sejtik rólam, hogy tisztességes ember vagyok, mégis befogadtak a Hanzaváros alvilágába. Zavartalanul élhetek közöttük, és lakhatom a Groth's Hotelban, ahol idegen ember nemigen kap szobát. Én sokszor látom összesúgni a Kliemenst, a Bauert és társaikat valami csillogó holmi felett, tudom, kik a „kokósok”, a hamiskártyások, a zsebtolvajok, és jó barátságban élek velük. Egyszerűen nem törődöm azzal, amit nem látok, és nem gondolkodom afelett, amit látok. Dzsesszband muzsikál alattam a bárban, zsibongás és tánclépések súrolása szüremlik fel. Megszoktam ezt a zajt, mint Altonának egyéb jellegzetes lármáit, melyek között sokkal harsányabb és elviselhetetlenebb hangok is vannak. Az ember mindehhez hozzászokik. A sikoltás, a rendőrfüttty, az „Überfallkommando” szirénabúgása, könnyfakasztó bombák pattogása; éppen olyan megszokott hangok, napról napra ismétlődőek, mint a dzsesszband vagy a villamoscsilingelés. Tipikus látvány: hajnalban, néptelen utcán jövök, egy lokál előtt rendőrségi autók, a betört kirakatablak előtt néhány poszt, ijedten összesúgó leányok, és bent egy kapitány vagy fogalmazó, valamelyik épen maradt asztalnál ülve, fehér kötényes csaposlegényt hallgat ki, előtte papírlap, cigarettázik, és a padlón egy mozdulatlan ember. Csend és nyugalom... Becsukom a könyvet... Furcsa élmény az élet...

Elalszom...

Késő éjjel lehet, mikor felébredek. Eszeveszett sikoly riaszt fel. Lent a bárban történt ez a sikoly, és olyasféle zaj kíséri, mint mikor sűrű koppanásokat mívelnek a padlón valakinek a fejével. A nő, aki bizonyára azonos a koppanást elszenvedővel, nyilván nem az átlagos verésben részesül, mert úgy jajong, mintha haláltusáját vívná, és rémült kétségbeeséssel üvölti: „Mööördeer! Mööördeer!” Az ütlegelőt, úgy látszik, ez a demonstráció nem befolyásolja a súlyos testi fenyegetésben, mert a csattanások, tompa puffanások megszakítás nélkül hangzanak, a sikoltás hirtelen artikulátlan hörgésbe tompul, skálázó, bugyborékoló hangba, mint mikor egyszerre fojtogatnak és ráznak valakit. Összeröffenő férfihangok vitáznak, és egy nő rikácsolva követeli, hogy öljék meg azt a nyomorultat, mert nem először csinálja. Abból, hogy nem szól a zene, és ütik a nőket, tudom, hogy három óra elmúlt, és odalent kasszát csinálnak. A tulajdonos valószínűleg nyugodtan ül egy sarokban, és összeszámolja a blokkokat, mellette a főpincér, közöttük a pénztári ív.

Nincs igaza annak, aki férfiúi erényeiről sajnálatos következtetéseket von le az elmondottak alapján. Nem követtem még el említésre méltó hősi dolgokat, de gyáva sem vagyok. Ha valaki azt jegyezné meg erre, hogy d'Artagnan az én helyemben lesietett volna a bárba, hogy megvédelmezze a bántalmazott nőt, annak azt felelem, hogy a középkorban még létezhetek erős emberek, de Altonában ilyeneket nem ismernek, és d'Artagnan, aki törrel és karddal szemben már annyiszor megállta a helyét, nem tudom, hogy védte volna meg lovagi nimbuszát

zsebkések és szódásüvegek ellen. Általában, aki itt nem vési jól fejébe a kikötőnegyed alaptörvényeit: „Semmi közöd ahhoz, ami nem tartozik rád” - az nagyon rövid életű lesz ezen a földön, ahol még a rendőrposztok is lehetőleg kerülnek az olyan helyeket, ahol nézeteltérés van. Csak tömegverekedések vagy halálesetek alkalmával jelennek meg, akkor is csak miután már beütöttek valahol egy „Überfall” jelzésű gombot, és követi őket a legalább tíz rendőrből álló riadókézsültség. Egyetlenegyszer ütközött ki belőlem a hidalgó, éspedig a Landungsbrücke No. 5 előtt, mikor két napja voltam Hamburgban, és arra lettem figyelmes, hogy egy disztíngvált külsejű idősebb úr egy földön heverő, sikoltozó hölgyet rugdal teljes erejéből. Nyomban közbeléptem, és megragadtam a férfit elől a kabátjánál. A következő pillanatban a hölgy, aki időközben felkelt a földről, valószínűleg egyenesen e célból túlterhelt retiküljével úgy vágott fejbe, hogy másnap a kórházban tértem magamhoz. Ma már tudom, hogy szerencsém volt, és könnyűszerrel néhány késszúrással végződhetett volna az eset. Mindettől függetlenül sokkal többet voltam közöttük, semhogy túlságos fontosságot tulajdonítsak a halálsikolyaiknak. A legtöbb altonai nő, még mielőtt hozzányúlna a „fiú”, máris velőtrázóan sikolt, mert tudja, hogy a férfi nincs túlságosan elragadtatva a nagy feltűnésektől, és sok esetben a sikoltozás kényszeríti a jasszt, hogy abbahagyja a verést vagy elpárologjon valamerre. Az artikulátlan női vészkiáltások legtöbbször dalom hangjai. Végeredményben a nő az ő kegyetlen, durva jasszát, a megszokottá vált pofonok és rúgások dacára is, jobban szereti mindenkinél és mindennél, mert hiszen egyedül ez az ember kárpótolja őt a sok szennyért, kínért, ami ezen a földön olyan dús mértékben jut ki a kültelkek leányának. Ez esetben is, a helyi szokásokban járatlan ember meg mert volna esküdni, hogy a sikongó nőt ott lent a bárban egy kényelmes, hosszadalmas módon kivégezték. Engem azonban nem lep meg, mikor zihálva, szipákolva, de értelmesen, gyorsan pergő szavakban védekezik a vádak ellen. És kezdődik újra minden: puffanások... halálsikoly... férfihangok kiabálnak összevissza... Kivehetetlen a zajokból, hogy hányan verekszenek odalenn. Egy dübörgő basszus ugyanazt a mondatot kiabálja állandóan: „Te hallgass, te elloptad a pénzemet!” A zaj a tetőfokra hág, súlyos, tompa zuhanás: test! Székek borulnak föl. Felrántják a kijárat redőnyét, egy férfihang kiabál: „Schupó! Schupó!” Futnak fel a falépcsőn... Valaki menekül. Sűrű dobogás... Az ajtóm előtt utolér valaki valakit, már vernek is egy fejet a félfához, és újra a többszörösen gyilkolt hölgy sikolya: „Hiiilfee!... Hiiilfee!”

A nő kiszakítja magát, bemenekül a szomszéd szobába, és bezárkózik. Valaki úgy rúgja a bezárt ajtót, hogy beleremeg a hotel. A tulajdonos, aki, úgy látszik, eddig, mint érdektelen szemlélő vett részt az eseményekben, most óvást jelent be az ajtó megrongálása ellen. Azt mondja nyugodt hangján, hogy semmi kifogása sincs, ha Karl a Hildét rugdalja, de az ajtót hagyja ki a játékból, mert azt nem lopta. Az érvelés nem egészen logikus, mert hiszen Hildét sem lopta, az ajtónak viszont nem fáj a rúgás, de így végre megtudom, hogy a rendszabályozás alatt álló hölgy Hilde, a szóke konzumens. Karl-t nem ismerem, de szívós ember lehet, mert a vendéglőst elátkozza, és folytatja az ajtó elleni offenzíváját. Az ajtó recseg. A nő kétségbeesetten futkároz a szobában, majd felrántja az ablakot, és végső irtózáttal üvölt bele az őszi éjszakába: „Hiiilfee! Hiiilfee!... Schupóóó! Hiiilfeeee!” Kizárt dolog, hogy ezt a kilométerekre elhangzó iszonyú üvöltést ne hallja meg rendőr az éjszakában, Altona főutcáján, a Grosse Bergstrassén. De a rendőrök, sokan családos emberek, egyedül vagy kettesével nagyon is tisztelik a kültelkek említett törvényét, és csak akkor lépnek közbe, ha kihívhatják a riadókézsültséget. Nem is volna tanácsos egy rendőrposztoknak ebben a társaság-ban megjelenni, rendcsinálási szándékkal. A verekedés az ajtóm előtt folyik. Pofonok, átkozódás, dobogás, valaki lihegve ismétli: „Nem teszed le a kést? Nem teszed le a kést?” Puff! Hosszadalmas ordítás: „Fogd a disznót, majd megtanítalak szúrni!” Többen ütnek egyet. A nő belülről dörömböl az ajtón, és könyörög: „Ne öljétek meg!... Karl!... Ne öljétek meg!” Visszarohan az ablakhoz, és megint kivisít: „Segítség! Schupóó! Megölnek egy embert!”

Most már ütemesen, szó nélkül és egyfolytában ütnek valakit.

Közben elalszom...

Halk, tiszta hangokra ébredek. Két nő beszélget a szomszéd szobában. A vékony falon át, a csendes éjszakában úgy hangzik, mintha az ágyam mellett folyna a társalgás. A tartós altonai eső változatlanul tart, egyformán neszel, cuppog, csobog, sokféle hangon, és mégis egyformán. Hilde beszélget Hertával. Már közepén tart az elbeszélésnek, amely, úgy látszik, az éjszakai bonyodalomra vonatkozik.

- A gyűrű! Friedel kérte el, de már akkor a pali nagyon részeg volt... Én utánamentem a ruhatárba, és közben beszélt Kürt a főpincérrel... - meséli Hilde, kellemes, nyugodt althangon.

Gyufa sercen. Most cigaretta mellett megtárgyalják az esetet. Később Herta azt mondja, hogy ő nagyon meg van elégedve Fritzcel, csak ne kártyázna, és ne keveredjen újra bele valami „ügybe”. Aztán beszélnek egy új lokálról, amely St. Paulban nyílt, és állítólag vacsorát kapnak a nők.

Elalszom. Kopogásra ébredek, már dereng, lent a világítóudvarban fát vágnak a reggeli üzemhez.

Kopogás a szomszéd ajtón.

- Ki az? - kérdezi Hilde.

- Karl.

Kulcs fordul, ajtó nyikorog, becsukódik. Léptek alatt recseg a padló, csend van. Hilde ásít, aztán megkérdezi, hány óra van?

- Fél öt - mondja Kari, és mindjárt kérdezi. - Mi volt a lózung?

- Tizenkettő. És jár még a tegnapi százalékból három márka.

Eszembe jut Dax kisasszony, ahogy sírt Lyonban éjjel egy padon, pályája kezdetén, és még fogalma sem volt erről a rezignáltságról, amivel Hilde, aki szintén lehetett egyszer bérmaruhás hajadon, ilyen nagy verés után, csendesen, cigarettázva, elmondja Karlnek a lózungot. Dereng.

Egy levetett cipő koppan a padlón. Valahol ötödik kondul. Csend. Messziről nyújtott fütty, vonat vagy rendőr?...

A vékony falakon minden áthallatszik.

A végtelennek tetsző őszi eső csak esik, cuppogva, csordogálva mélyedések mentén, sikolyra, diskurzusra, ölelésre, bánatra és örömré, mindig ugyanúgy, a természeti dolgoknak azzal az örök egyformaságával, amit a világ folyása, a jelen legrendkívülibb eseményei sem teríthetnek el végtelenül monoton ütemüktől. Hérakleitosz végső érvényű igéi személyesednek meg az altonai sivár eső folytonosságában, a verésben, az őszben és a csendben, ahogy ablakomhoz veri a sűrű cseppeket a szél: Panta Rei...

Kopó

Valparaisóban nagyon egészségtelen a tél. A levegő fülledt, bűdös és párás, az ég, mint egy hályogos szem, ónszínű mozdulatlansággal borong a város felett. Látszólag derült idő van, és egy rövid séta után bőségesen lehet a vizet kinyomkodni a ruhából, amit itatós módjára szív föl a levegőből. A csontok is felszívják ezt a vizet, de nem lehet kinyomni belőlük, reumás sajgást idéznek elő, sav képződik az ízületek között, és féloldali fejfájásokat okoz. A tenger állandóan nagy, lusta, szürke hullámokat dobál, és úgy hat, mintha élettelen testeket gurítanának egy hatalmas ponyva alatt. A hajózás szinte teljesen szünetel, a csuromvizes kikötőben hordók és ládák állanak elhagyottan, ponyvával bevont bálák, leszerelt vitorlások. A négyszögletes deszkahalmokat híg rothadással permetezi a szomorú klíma. Vastraverzekről, láncokról, darukról csöpög a víz, minden kihalt, ázott, szomorú, és óráról órára ugyanazok a hangok csikorognak, loccsannak, koppannak, csöpögnek. Értelmesnek látszó és kitudhatatlan társalgása élettelen anyagoknak. Valparaisóban ez a büntényszezon.

Az időjárás pesszimistává teszi az embereket, és a kikötő, ez a bőséges anya, kiszáradt emlőivel nem képes többé ezreket táplálni. Polgári múltamnál fogva módomban áll a mimikri, hogy esős évszakban kék zubbonyos kikötőmunkásból valamiféle züllött egzisztenciává változzam át, amíg a munka újrakezdődik. Ebből is látható, hogyha több volna a munkaalkaalom, csökkenne a bűnözők száma, mert eltekintve a rendszeres munka öntudatritmusától, nagyon sok embert a legszárazabb kenyér visszatart a gonosztettől. Én ritkán voltam kimondott bűnöző, inkább jelentéktelen statisztaszerepeim voltak. Ezen a télen mint slepper működtem, akinek ténykedése abban állt, hogy jól öltözötten, lehetőleg kellemes modorban mint bányamérnök vagy filmoperatőr összeismerkedik a Belvárosban külföldiekkel, és elviszi őket az Ambassadeur Mulatóba szórakozni vagy kártyázni, amely esetek mindegyikében az illető reggel fillér nélkül tért haza, esetleg pusztá alsóruhájában ébred fel valami köztéren. Már az is előfordult, hogy a ruhatárból nyíló csapóajtón át a tengerbe tettek egy holttestet.

Tatjana vörös nő volt. Mindig fekete ruhát hordott, és alt hangon beszélt, amit azt hiszem, a sok erős pálinka és az olcsó cigaretta okozott. Nagyon ritkán volt jókedvű, és ilyenkor valami finom irónia, szomorkás öngúny vegyült a derűjébe, mintegy régi bánatok rezonanciájaképpen. Nagyon szép nő volt, és a fél száján egy cinikus, durva, drámai mosoly jelent meg sokszor.

A Hankauban ismerkedtem meg vele. Ha Schienemann nem adott valami külön megbízást, és nem akadt vendég, akkor ide jártam. Sakkoztam, újságot olvastam, néztem a táncolókat, és megittam éjfélig egypár zöld pálinkát. Itt láttam egyszer egy nagy bajuszú, négyszögletes vállú emberrel, valami szláv nyelven vitatkoztak. Tatjánának remegtek az orrcimpái, idegesen rágta a szopókás cigarettát, egy ideig dobolt az ujjával az asztalon, aztán felkapta belépőjét, kitépte csuklóját az utánakapó kézből és elrohant... A férfi hajadonfővel, szmokingban, utána! Kint sűrű, vastag, merőleges csíkokban zuhant a sűrű trópusi zápor. Ledobtam tíz frankot, felcsaptam a kalapomat, és utánuk siettem. A gumikabátot már kint vettem föl. Harsogott az orkán, lengtek a lámpák a széles, néptelen utcán, és a dús, trópusi fák földig borultak hosszú kardleveleikkel. A férfi az út közepén állt, és megpróbált beleordítani a zuhogásba: „Tatjana!...” A nyúlánk fekete árny eltűnt a sarkon. Szemben egy lódenkabátos ember állt a kapumélyedésben, a szmokingos nem vette észre, hogy őt figyeli. Egy autó vágatott el, zuhatagot fröcskölve, és újra felhangzott a kétségbeesett kiáltás: „Tatjana!” Elindultam a nő után. A szmokingos mellbe ragadott:

- Mit akar arra?

Ujjaimra markoltam a boksziert a zsebemben, és egész közel álltam hozzá, hogy egy vállrántással felüthettem az állkapcsát.

- Menjen a fenébe! - mondtam, és láttam, hogy támadni fog, de a lódenkabátos a kapu alól most odakiáltott valamit, ismeretlen nyelven. Még sosem láttam annyi tiszteletet és rémületet emberi arcon, ahogy a szmokingos nézett a közbeszólóra, aki még egy rövid parancsot mondott, mire a támadó hátrálva elkotródott... Átugrottam a tócsákat, és siettem Tatjana után. Befordultam a sarkon: kihalt zugutca. Bizonytalan érzésekkel megálltam. Magam sem tudtam, hogy mit akarok, mit lihegek itt? Bugyborékolva rohant az áradat a kanálisba. A zápor egy másodperc alatt elmúlt, és most hallatszott a szemközti lebujból a török muzsika. A mellettem levő kapualjból kilépett Tatjana.

- Miért jött utánam?

- Nem tudom... Meg akartam ismerni magát.

Álltunk. Hidegen, bizalmatlanul fixírozott. Mellettünk zörömbölt és zuhogott egy kétemeletes ház csatornája. Kurtán, mintha vakkantana, mondta:

- Most nem érek rá. Menjen vissza, és várjon meg a Hankauban.

- Ki volt az a pasas?

- Lókupec. Egy óra múlva jövök én is. - Visszhangosan koptak el a léptei, meg se fordult, és eltűnt a sarkon. A levegő forró volt és nehéz, a falak mintha hangosan gőzölgőnének. Csupa sötét, mozdulatlan ablak, hosszú, ócska házak. Visszamentem a Hankau elé. Megálltam a szemközti járdán, néztem a piros transzparenst, a kék és sárga lampionokat. A lódenkabátos már nem volt ott. Egy részeg nő karolt belém, átfogta a nyakam, énekelt, és húzott magával. Mikor ellöktem, leesett az aszfaltra, ülve maradt, széttárta a karját, és tovább énekelt. Bent a Hankauban már nem találtam a szmokingost. A pincér azt mondta, hogy nemrég ment el, azelőtt még sohasem látta. Tizenegykor jött vissza Tatjana. Csapzott hajcsomók lógtak ki a kalapja alól, egyenesen odaült hozzám, és csáját rendelt.

- Tonnellinél razzia volt. Grosszmannt lelőtték a rendőrök.

- Esedékes volt.

- Schienemann csinálta. Kíváncsi vagyok, hogy vele ki fog végezni.

- Ő a leghatalmasabb...

- Maga német?

- Magyar vagyok.

- Miért nem tisztességes ember?

- Nyáron tisztességes vagyok. Csak ha nincs munka, ősszel, akkor öltöm magamra a bűnt, mint egy átmeneti kabátot.

- Mi a véleménye a gyilkosságról? Úgy beszélt, mint aki interjút kér.

- Egy gyáva fickó, amit időnek neveznek, idézi elő azt az optikai csalódást, amivel az emberiséget egyénekre szokták szétbontani. Tulajdonképpen mindnyájan jók vagyunk, mert nem voltunk és nem leszünk, és nem változtathatunk egy atomnyit sem a természet helyes rendjén.

Nem is tudom, miért lett a szeretőm. Nem szeretett, sőt, talán ellenszenves voltam. Egyáltalán nem volt forró vérű, egy pillanatra sem tudott annyira megfedkezni magáról, hogy a legcsekélyebb gyengédséget is mutassa irányomban.

...Pizsamában ült az asztalon, és cigarettázott.

- Még beszélnem kell neked a Kopóról. Egy évig éltem vele együtt. A Kopó nem olyan csirkefogó, mint te, lakatos volt lent a dokkon, és elment innen a hajózási szezonnal északra. Azért nevezték Kopónak, mert hosszúkás arca van és széles füle. Vissza fog jönni.

- Nem hiszem. Ha egyszer elkerült ebből a langyos, moslékízű városból, miért jönne vissza?

- Miattam. Téged meg akar ölni.

- Ha erőszakos lesz, hamar „elküldöm”.

Vállat vont, mint akire ez nem tartozik. Esténként kávé főzött, és lírai verseket olvasott. Nagyon lusta volt. Macskaszerűen tudott nyújtózni, sokat ásított, és hanyag volt a holmijára. Általában valami nagy indolencia nyilvánult meg benne az élettel szemben... Sokszor mentem a kikötőbe, és bámultam a látóhatárt, reménytelen vággyal, hajókat lesve, hogy hozzák a munkát. De nagy, áporodott szélcsend volt. Heteken át semmi más, csak lusta, langyos, nagy cseppek hullása, ahogy itt is, ott is összeáll a pára, mindenütt nagy, mozdulatlan tócsák, és néha nehéz, lompos ködök hömpölyögtek át a városon. Izzadtságtól és léggőztől nyirkos a test. 26-án éjjel ismeretlen tettes leszúrta Alexandrovics Mirko Dimitrij volt cári tábornokot, aki európai mintára szervezte itt a hadsereget. Este egy hajóstiszttel ismerkedtem össze a Belvárosban. Rávettem, hogy nézzen meg valami originálisat, ahol különleges nemzeti hangulat van, és elvittem az Ambassadeurbe. Többemeletes palotában, bordó pompával berendezett helyiség az Ambassadeur. Később felvittem az emeletre játszani.

A kifosztásra szemelt vendégnek csimara pálinkát szolgálnak fel. Régi spanyol recept, valami brazilai bogyóból préselik, sok tiszta alkoholt és heheborust kevernek hozzá. Nem élvezeti cikk, bár kellemesen keserűmandula íze van. A csimara egészen egyszerűen lassan ható méreg, amivel gyanútlan áldozatokat életveszélyesen elbódítanak. A csimara azért alkalmas speciális célokra, mert mielőtt előidézi a napokig tartó mély ájulást, amelyből idegsokkban ébred újra a beteg, közvetlenül egypár óráig súlyos részegséghez hasonló, tompult állapotot okoz, amikor az áldozat még mozog, beszél, táncol, kártyázik, de elhatározóképesége a minimumra csökken, és a külvilág teljesen elveszíti számára minden jelentőségét. Teljes szélcsend volt, az éjszaka nagy cseppjei azonos hangokkal hullottak a zsíros izzadó lombokról.

A hajóstiszt nekitámaszkodott a terasz márványoszlopának, sárga, veritékes arca megvonaglott, és mély lélegzetet vett, de enyhülést nem kaphatott a súlyos, gőzködös levegőből. Őt újratérpesztve a mellére nyomta, látszott, hogy vesztit érzi, és elvágyakozik erről az ominózus, gyászos, légtelenségbe burkolt tájról. De öntudata már csak foszlányokban kapkodhatta a valóságot, kinyitott három gombot a blúzán, széthúzta a gallérját, és visszakézzel lesöpörte a sapkát a fejről. Egy papagáj rikoltzott valahol... A lusta, langyos cseppek csak hullottak, és sárga fényudvarokban állottak a lámpák. Alexandrovics tábornok gyilkosáról még semmi hír nem volt. Egy teherautó robogott, hogy megrázkódott az egész épület. Már hetek óta ült a városon kimerikusan ez a mély, mozdulatlan, ájult csend, mintha minden pillanatban vihar törhetne ki, és sűrű mosogatóvízíze van a szájában a levegőnek. Újra játszott, és a homlokán szörnyen kidagadt egy ér... A füstöt vágni lehetett a helyiségben, poharak csörögtek, hangok morajlottak lehalkítva. És a krupier egyhangúan recitált: „...helyezzék tétjeiket... nincs tovább... rouge invers... couleur...” A padlón át szakszofonszóló szüremlett, és a kinti köd láthatatlanul lógott itt a szobában, úgy rotyogott az emberi idegek és indulatok komprimált szennye ebben a boszorkányüstben. A tiszt lesöpörte a zsetonokat, és homlokával a zöld

posztóra zuhant. Éles csengetés hallatszott lentről, csörömpölés és dobogó lépések. Razzia! Kisül, hogy két detektív is volt jelen, négy revolvert fognak ránk. Régi fedezékem, egy kaktuszvödör mögé ugrom. Csörömpölve lehullik a lámpa, lövés. Egy dupla villanás irányában három lövést adok le. Tiporják egymást. Fellökök egy sikoltó nőt. Az erkélyre futok. Alattam az utca jajgat és morajlik, páncélautó. Fényszóró. Gumibotos rendőrök rohannak és sípolnak, a kocsíúton egy nő fekszik. Lövések... Egy oldalablakon át a folyosóra ugrom, belépek a páternoszterba, a tetőn kiugrom, és lekapcsolom a liftet. Egy fél női selyemruha van a kezemben, a homlokomon horzsolás vérzik, falba ütöttem, vagy golyó súrolt? Szmokingban bolyongok a háztetőkön, mintha fejemet egy virágágy puha földjébe fúrtam volna, olyan nyomasztóan kapkodom a levegőt, és a nyakütoeremen át hallom, hogy a szívem rendetlen bakugrásokkal dobog, az arcom, a ruhám csupa víz, rudak, kémények és lécek, mintha zápor söpört volna végig mindent, olyan nedvesek, pedig négy napja nem esett.

- Már megint mi volt? - kérdezi Tatjana, hogy zsebkendővel bekötött homlokomat meglátja.

- Razzia. Úgy látszik, söprögetni akarnak. - Végigdőltem a díványon. Tatjana elővett egy regényt, és olvasott. Nem laktunk együtt, mert az ilyesmihez egyikünkben sem volt meg a kellő családi hajlandóság. A könyv felett egy futó pillantással megnézte magát a tükörben, hogy milyen, amikor olvas. Ekkor lépett be Kopó. Nem kopogott, de szerényen és illedelmesen lépett be az ajtón, a dokkmunkások jellegzetes, kék zubbonyában. Csöndesen körülnézett.

- Ki ez az ember? - fordult Tatjanához.

- A barátom - mondta Tatjana, behajtotta a lapot, és letette a könyvet.

- Azt mondtad nekem, mikor elmentem, hogy megvársz.

- De nem tettem.

Kopó leült egy fotelba, elővette kését, és füstölt húst evett.

- Port Alegrből jöttem vissza. Nagyon messze van. Nem szeretek hiába fáradni. Szeretted ezt az embert?

- Szeretem - mondta Tatjana lustán, mintha csak azért tenné, hogy békében hagyják. Aztán hozzátette -, téged is szeretlek.

- És melyikünkkel maradsz együtt?

- Mit tudom én? Amelyik életben marad.

Most fordult hozzám Kopó:

- Magának mi a véleménye?

- Majd csak elintézzük valahogy. - Valami enyhe izgalommal éreztem, hogy kettőnk közül valamelyiknek elérkezett a végzete. Kopónak azonban praktikusabb problémán jártak a gondolatai.

- Hol fogok én most lakni?

- Tatjánánál nem lakhat - mondtam -, amíg el nem intéztük ezt az ügyet.

- Ma nem tudom elintézni magát. Tíz napot utaztam fenékben.

Tatjana ásított.

- Muszáj ezt nekem mind végighallgatni? Álmos vagyok.

- Kérem - mondtam -, egyáltalán nem égett a körmünkre a dolog. Aludjon nálam, és holnap éjjel felmehetünk a Kálváriához, rendezni a kérdést.

- Ha magánál alszom, egyikünknek sem lesz nyugodt álma.

- Van egy fülke a szobám mellett. Én magára zárom az ajtót, maga odatolja a szekrényt, és nyugodtan alhatunk. Van revolvere?

- Nincs.

- Tatjana, adj neki egy revolvert.

- Itt van. De most már menjetek - utánunk kiabált -, lövés előtt le kell húzni a szöveget a zavar mellett.

Mentünk. A köd távozóban volt, szinte láthatóan gomolygott. Citerák és sípok nyekergő muzsikája hallatszott gyöngyfüggönyös vörös kis portálék mögül, és hosszú sorban kék, sárga és vörös lámpák hunyorogtak végig az utcán. Frakkos, cvikkeres kínai lépett ki egy ajtón vigyorogva: „ópium, szenyoresz... ópium.” Hegynek mentünk egy görbe sikátoron, gőzölgő patkányok cikáztak a lábunk előtt.

- Egész Rióig mentem föl - panaszkodott Kopó -, mondhatom, nyomorúságos állapotok...

- Limában, azt mondják, inkább van munka, hadianyagot szállítanak La Pazba. - Megmutat-tam neki a fülkét, mosolyogva bólintott.

- Egy másfél méteres ládában utaztam idáig.

Lefekvés előtt még beszélgettünk. A legtöbb dologban egyezett a véleményünk. Rokonszenvesnek találtam, és azt hiszem, ő éppen úgy volt velem. Másnap sok dolgom volt, korán reggel kizártam az ajtót, és lementem a Metropolba reggelizni. Néhány távoli, kénszínű napsugár imbolygott a levegőben. Belváros. Kopott polgárok, üzletek, biciklik és rossz alakú, közönyös nők. Most ébredtek. Mit tudnak ezek a város mélyéről?... Korán reggel van, de mindenki izzad. Ez valami nehéz, beteges izzadás, tikkadt gyengeség, mintha az aszfalton keresztül gőzölgőne a mocsár, amelyre itt minden épült. A mocsár lidércei, gonosz szelleme itt maradt, ezen a helyen, anyatestétől elválasztva is ül a városon. Katonai temetés megy el az ablak előtt. Kucsmás díszszázad, marokra fogott muskétaaggal, mereven, térdhajlítás nélkül, mintha mindnek múlába lenne, lép az ágyútalpon húzott koporsó mögött, feketével letakart dobok peregnek tompán, Alexandrovics tábornokot temetik...

Szombat volt. Siettem fel Schienemannhoz. Ott ült hatalmas íróasztala mögött, fáradt szemeivel, lebiggyedő alsóajkával, és kopasz fejét simogatta a tenyerével. Perzsaszőnyegek fogták fel a lépés nesztét, brokátfüggönyök, képek, egy pazar klubfotel-garnitúra és valami finom, francia illatszer szaga. Rosszindulatúan, álmosan nézett rám.

- Ki fog menni csónakkal a „Jalousie”-hez. Tegnap érkezett. Félmérföldnyire áll a kelet-indiai dokktól. Behoz egy ládát. Tíz és tizenegy óra között megy, a parti őrség nem fog arra járni. Efelől biztos lehet. A tegnapi razzia csak tessék-lássék dolog volt, mert Grosszmannt agyonlőtték. Semmitől se féljen. Visszafelé a klubház alatt köt ki, ott várja Rank. A legügyesebb embert küldöm magával. Tízkor találkoznak a kikötő védőasszonyánál.

- Pignatellit láttam a Metropolban.

- Tudom. Megmutatom a kísérijét. - Csengetett. Kopó jött be. Szomorúan összenéztünk. Természetesen nem lehetett szólni arról, hogy mi van közöttünk. Még gondolatnak is nevetséges volt, hogy Schienemannt a mi kicsinyes magánügyünkkel molesztáljuk, vagy ilyesmi akadályt képezhetne, mikor „magasabb államügyekről” van szó. Nyugodtan kievezhettünk

együtt a sötét vízre, mert sokkal jobban rettegtünk Schienemanntól, semhogy „hivatalos” ügy közben megkockáztattuk volna „elküldeni” a másikat. A gyilkos egypár óra múlva követte volna áldozatát a halálba. Azért mégis furcsa érzés volt, hogy Kopó a másik pár evezőnél, a hátam mögött ül. Sokszor bizsergett meg a tarkóm, mintha fütykös lebegne a fejem felett. Nagy hold volt, de ez csak kedvezett nekünk, mert oldalról tűzött, és szélesen kivetítette a dokkok árnyékát úgy, hogy teljes sötétségben evezhettünk egész a lépcsők közelében, lassú, mély evezőhúzásokkal. Különben sem kellett félnünk, mert Schienemann a mi életünket még kockáztatta volna, de a kábítószer semmi esetre. Biztos volt, hogy a parti őrség nem fog erre jönni tizenegyig. Néhány percre evezünk a raktárházakon túl, és feltűnt a „Jalousie” leszerelt árbocaival. Egy lelket sem láttunk rajta. Kopó megszólalt:

- Ambassadeur!

Két kar lenyújtott egy ládát. Vagy egy mérföldnyi távolságban fényező sötét vízre, és megcsillant egy közeledő torpedó páncélbordáján. Ott cirkált a rendőrségi motoros. A víz mozdulatlan, sötét és domború volt, mint egy alvó rinocérosz háta. A közeli parton homályos lámpák és pálmák látszottak. Félkörben megkerültük a három nagy dokkot, és bevezünk a Nord-Süd bazenjébe.

- Ide hallgass: ígérd meg, hogy nem találkozol többé Tatjánával, és én is szakítok vele - suttogta mögöttem Kopó.

- Eszem ágában sincs.

- Nem szívesen fújom el a gyertyádat. Nekem már feleségem is volt, de nem bírta ki, hogy mindig csavarogjak... Neked még sok, nagyon jó nő lehet, és elélhetsz még egy darabig, amíg megkapod a golyódat. De ha nem akarsz, hát mehetünk a Kálváriához. Csak a jobbal evez... Szívesen lennék veled békességben. De azt ne mondja senki, hogy kidobtak, mint egy cselédet... Húzd be a lapátokat... Stop!

Meg volt beszélve, hogy találkozunk a Kálvárián. Amelyik lejön, azé marad Tatjana. Ez nem valami félvad szokás, a klíma, a tél áztatja az idegrendszereket, gyerekesek, csökönyösek, gonoszak lesznek az emberek, és minden alkalom jó, hogy levezzék a változást sóvárgó tettvágyukat. Mi szerettük egymást Kopóval. És elhatároztuk, hogy valamelyik megöli a másikat. Tatjánát már két napja nem láttam. Mielőtt nekivágtam volna a Kálváriának, elmentem hozzá. Szórakozottan hallgatta, hogy mire készülünk, szórakozottan abszolválta az ölelést, és átlátszó komédiával mondta:

- Csak vigyázz magadra. A Kopó nagyon veszélyes. Hú, és szeretném, ha te jönnél le a Kálváriáról. De nem ma fogtok felmenni. Szükségem van rád, el fogsz kísélni a régi kikötőbe, és segísz, ha valaki megtámad.

- Nem szívesen halasztom el a találkozást. Föl van fordítva az egész lakásom. Szekrényt húzni, szekrényt tolni...

- Holnapig még kibírod. Fél tizenegykor várj rám a konzervgyár előtt.

Fél tizenegykor ott voltam. Legnagyobb meglepetésemre Kopóval találkoztam.

- Te is Tatjánát várod?

- Azt hitted, hogy a feltámadást? Téged is hívott?

Lihegve jött Tatjana. Egy fényes, vékony gumikabát volt rajta.

- Veszélyben vagyok. Kikre gondoltam volna, ha nem rátok? Azt hiszem, nem lesz semmi baj. Csak ideges vagyok, és azért gyanakszom. Beszélni fogok egy, esetleg több emberrel, ha valaki hozzám ér, vagy a zsebébe nyúl, rögtön löni, egyszerre sokat...

Leváltunk egy dűlőúton a régi kikötőbe. Utolsó halálos párát küldte a tél, és a lámpák mintegy puha anyagba burkolva, párából szőtt glória mélyén bóbiskoltak. Úgy sietett, hogy nem bírtuk pontosan átugrani a tócsákat, teli lettünk sárral, a ködben láthatatlan tengerről, vészes, szaggatott jelekkel bűgött egy hajó, és sehol egy járókelő, néma, ázott barna raktárházak, cseppek, piszkos lámpák... Rozsdás sínpár mellett siettünk. Egy daru nyitott kunyhójába vezetett minket. Úgy látszik, innen ment ki az őr cirkálni.

- Itt vártok, csendben. Aki jön, annak nem szabad tudni, hogy velem vagytok. Ha hozzám érnek, löni... Rögtön löni! Lehet hogy egy félóraig is kell várni. - Három lépéssel tovább ment. Nem kellett egy félóraig várni. Valaki kívülről ránc csapta az ajtót, és bezárta. Az ajtó vasból volt. Nekirohantunk vállal, persze, meg sem mozdult. Felragadtam egy széket, de Kopó lefogott:

- Ha zajt csinálsz, lebukunk. Ezt az ajtót nem lehet kitörni. - Tehetetlenül álltunk. Az ajtó és az oldalfal közt egy keskeny résen kinéztem. Három ember fogta körül Tatjánát egész szorosan, félhangosan, gyorsan beszéltek.

- Mi nem félünk a Schienemann gazembereitől! Fogd jól, Rollins... - kiáltotta egy kis, köpcös ember.

- Tőlem Bogumov elvette a tervet... - hadarta rémülten Tatjana.

Gyorsan váltották a mondatokat. Alig értettem valamit:... „Moszkvába megüzenték...” - „Az nem a G. P. U. pénze volt...” Aztán keményen mondta a kis köpcös: „Ezért lőtte le Alexandrovics tábornokot...” - és Tatjana rögtön: „De nem hoztam el semmit!...” - „Utoljára mondom!...” - „Holnap megmondhatom...” A köpcös fejbe lőtte Tatjánát... Futólépések csobbantak el. Tatjana egy tócsába esett... Nekirohantam az ajtónak, mint egy faltörő kos, háromszor pattantam vissza, úgy éreztem, eltörött a vállam... Kopó úgy tekintett rám, mint egy filozófus, aztán visszajött egy szerszámosládával... Persze, Kopó lakatos! Mintha páncélszekrénybe lettünk volna zárva, valóságos hidegvágást csináltunk, izzadtan, lihegve, keményen dolgoztunk, míg végül, mint egy lótusz széles, nagy szirmai, úgy volt széthajlítva a zár körüli vaslemez. Kint voltunk. Megfordítottuk Tatjánát. A szeme rémülten meredt ránc, a szája, mint egy hatalmas O betű tátongott felénk, most látszott csak rajta, hogy mennyivel öregebb, mint hittük. Hogy a szeme sarkában és a homlokán ráncok vannak, és a festék alatt bizonyára erősen öszül... csupa szenvedés és irtózat volt a vonásain. A retikülje nyitva hevert mellette, rúzs, kompakt, kulcs, apró holmik gurultak szerte, leesett a kalapja is, hosszú, rút tincsek lógtak a tócsába. Homlokán egy véres kör.

- Te nem tudtad, hogy a csekához tartozik? - kérdezte Kopó. Messziről egy kézilámpa imbolygott. Hatalmas ugrásokkal futottunk a raktárházak mögé. Otthon levetköztünk. Ragadós, sós pára tapadt hozzánk.

- Ez a nő maga kereste a halálát - mondta Kopó. - Most már megmondhatom neked, hogy engem szeretett. Azt mondta ma: szeretné, ha én jönnék le a Kálváriáról.

Nem árultam el, hogy ugyanezt mondta nekem. Minek? Maradjon neki Tatjana emléke. Nekem mindig elég, ha én tudok valamit. Nem vacsoráztunk. Az ablaküveg gyöngyözött, a sápadó ég alacsonynak és barnának látszott. Aznap este nem toltuk oda a szekrényt, és nem zártuk be az ajtót. A jobb szememen keresztül irtózatosan fájt a fejem, és lázam volt. Befeküdtem az ágyba, de a lepedő és a párna elviselhetetlenül melegítettek. Aztán sülyedni kezdtem... Elaludtam...

Tatjánával felmáztunk a „Jalousie”-ra. Schienemann ült egy koporsón, és álmosan dörzsölte tenyerével a feje tetejét. Tisztán láttam ujján a hatalmas, rubinköves gyűrűt. A levegőben sárga foszlányok lógtak... Tatjana, halott szemekkel, mereven vigyorgó szájjal beszélt, homlokán a vörös karikával, azt mondta: „Ez a vörös karika a halál jegygyűrűje... Ez az egész történet nem igaz... Én nem vagyok Tatjana. Én vagyok a trópusi tél: forró, dús, titkos és alattomos... Én vagyok a forró égöv fekete zsíros virága... Beteggé teszem a csontjaidat, hosszú kötőtűket szúrok az agyadba, és addig idegesítlek, amíg gyilkolni mész... Mindenütt vér. Ez a furcsa patikaszag a puffadt, sárga levegőben: a vér gőze, undorral felcsuklik benned, elernyeszt, átölel és lehúz az aszfaltba takart hínár...” Az arca olyan zöldes, sápadt volt, hogy szinte világított, éreztem a feloszlás szagát, sáros hajtincsei vigyorgó két szája széléig lógtak, és fekete fogaival egy nagy, rozsdaszínű virág szárát fogta. A szirmok lassan, kígyóyszerűen mozogtak. Fuldokoltam, és az agyam, mintha egy nagy marokban lüktetne, amely lassan összezsugorodik felette... Arra ébredtem fel, hogy hörgök, és csuromvíz vagyok. Kopót láttam az ágyam felett, és rémülten akartam a revolverhez kapni, de a karom, mint egy mellém helyezett bot, merev, különálló és élettelen volt. Most megöl! Vízet loccsantott az arcomra, és egy újsággal legyezett.

- Úgy látszik, maláriád van. Rettenetesen nézel ki. - Egy tükröt adott. Az arcom sárga volt, és két fekete foltban tűntek el a szemeim. Elájultam.

Hetek múltak el.

...A láthatáron naponta új hajók jelentek meg, előkerült a kék zubbonyom, a sapkám, és boldogan mentem vissza a dokkra. A nyílt óceánról friss, sós szagot hozott a szél, eltűntek a fojtó, sárga ködök, mellettem Kopó hordta énekelve a zsákot. Karjaimba lassan visszatért az erő, és lelkembe a jónak akarása. Dolgoztam!

Légió!

Marseille, 1930.

A Forte-Chornich-hegyre kígyózó hatalmas erőd falai alatt egy kiugró, magányos szirten áll a boltív, a keleti harctér hőseinek emlékműve. Csendes, elhagyatott, tiszta negyede a zajos, rossz szagú kikötővárosnak. Itt kezdődik a hatalmas aszfaltországút, amely végigfut az egész Côte d'Azur-on Ventimigliáig. Az erőd eltűnő, és megint felbukkanó vonala a kínai falat ábrázoló képekre emlékeztet, de ez itt nem történelmi emlék, nem rom, ez egy valóságos, üzemben levő citadella, fényszórókkal, katonákkal, ágyúkkal, lovakkal, háború esetére. A bejáratánál fegyveres poszt. Jó magyar neve van ennek az erődnek, mert úgy ejtik ki, hogy Kornis, ha még hozzátesszük, hogy Tamás vagy Gáspár, nyugodtan szerepelhetne Beöthy Zsolt irodalmi kistükreben, a tizenhat vagy tizenhetedik század táján. A domboldalon barátságos kis park van, középen az anatómiai intézettel. Szemközt, de nagyon messze, látszik Marseille kikötő panorámája, beláthatatlan hajórengetegével. Itt sokszor szoktam üldögni, békés hangulatban, csendben. Néha egy gyarmati katona siet el, vagy egy-egy öregúr sétálgat arra, különben alig jár itt valaki. A szabad tengerről fújdogál a szél, és néha fontos problémák nyitjára jövök rá, mialatt üldögélek valamelyik padon, és nézem a sárga homokot a lábaimnál. Legtöbbször, ha sem pénzem, sem munkám nincs, itt koplalom át a napot estig, amíg a menhely nyit, ahol nemcsak hálóhelyet, hanem sűrű, meleg levest is adnak. A koplalás első stádiumában élenkíti az agyműködést, nyugodt, tiszta gondolatokat idéz elő, különösen ebben a hangulatos, komoly, elhagyatott parkban. Általában mégis ugyanarra szoktam gondolni, különösen délután, mikor már bágyadtabb vagyok az éhségtől, és szórakoztató elképzelésekkel játszom, hogy gyorsabban múljon az idő. Fantáziával kimeríthetetlen szellemi játék, ha felteszem magamnak a kérdést, hogy mit tennék, ha sok pénzem lenne egyszer, mondjuk ötven frank, vagy még annál is több. Ilyenkor végigcsatangolom gondolatban a La Cannebiere festői kirakatainak sorát, és mesebeli ötven frankomból, ha beleszámítom az ékszereket is, legalább ötvenezer franknyi holmival látom el magam, amiből külön egy áruháznyit tesznek ki csak az élelmiszerek.

Idehallatszik a Notre-Dame du Garde harangja. A Notre-Dame du Garde óriási templom, a szomszédos hegy csúcsán, mely mintha krétából lenne, fehér és kopár. A templom tornyán több, ember nagyságú, aranyozott, koronás Madonna-szobor van, karjaiban a gyermek Jézussal. Ez Marseille New York-i szabadságszobra. A beérkező hajók ezt a roppant szobrot pillantják meg először a kikötőből. A templom mellett monumentális boltív, amelyből a sikló lejtője ereszkedik alá a régi kikötőig. Hiú vetélkedéssel építették ezt ide az emberek, a biblia csodája mellé a technika csodáját, mintegy jelképezve a nyílt alternatívát, amely előtt az erkölcsi keresztúthoz elért emberiség áll, kissé zavarodottan. Szemben a Forte Saint-Jean, a híres erőd, amelyben az újonc légionistákat gyűjtik össze Európa minden tájáról. Légió!

Itt a Földközi-tenger partjain minden illúzió lefoszlik erről a szóról, amely nálunk annyi hamis, hazug romantikát képvisel. Megszokott látvány a légionista, tele van velük a kikötő, nem szeretik őket, durva, műveletlen, kötekedő emberek, sokat hazudnak, és ha nincsenek sokan, gyávák is. Az újoncokat mélyen beviszik Afrikába, lehetőleg mindjárt tűzbe, és lassan, évek múltán kerülnek csak hátrább, civilizált Afrika felé, mikor már „megbízhatóak”. Itt a Forte Saint-Jeanban kezdik a kiképzésüket, ami abból áll, hogy régimódi hatlövétű revolverekkel célba löni tanulnak. A kiképzés súlyosabb része Afrikában következik, ahol a nappali forróságban teljes felszereléssel órákon át kell menetelni, hogy aklimatizálódjanak. Az első hetek kinszenvedése a kiképzés alatt elképzelhetetlen. Érdekes, hogy aránylag nagyon kevesen vannak, akik ezt nem bírják ki, és legtöbbjük rövid idő múlva nagyon jól elviseli az afrikai

éghajlatot. Májustól augusztusig van a „légiós szieszta”. Ilyenkor délelőtt tizenegyőtől délután hatig a kaszárnyában ágyban fekvé maradhatnak, mert a hőség európai számára megszokhatatlan. Szeptembertől márciusig következnek az „offenzívák”. Offenzíva alatt értik a rendszeres előrenyomulást azokra a területekre, amelyek névleg Franciaországhoz tartoznak, de még meghódíthatatlanok. Ez inkább erőszakos adóbehajtás, mint háború, kivéve azokat a helyeket, ahol maguk a bennszülöttek kérik a francia hatóságtól, hogy szállja meg őket. Mert ilyen is van, békés arab törzs, amely jobban fél a vad fajtájabelitől, mint a hódítóktól, holott, leszámítva a himlőoltást és az adóztatást, a francia civilizáció sem jelent sok jót nekik. Felháborító módon terelik útépítő munkára az arabokat, büntetés címen, és nem nehéz okot találni a büntetésre olyan embereknél, akiket nagyon hamarjában kényszerítenek megtanulni mindazt, amit hosszú évszázadok alatt tanultak meg maguk a hódítók. A tűzvonaltól aránylag jó dolga van a légionistának, mert a föllebbvalók nem mernek kegyetlenkedni úgy, mint a kulturáltabb Afrika garnizonjaiban. Erre az adott okot, hogy néhány szigorú őrmester ütközet után olyan lövéstől halt meg, amely hátulról érte. A légiószolgálatnak sok olyan hallgatóság helyben hagyott gyakorlat alapján kialakult törvénye van, amely európai számára borzalmas. A szolgálati szabályzat például előírja, hogy sebesült vagy menetelés közben kidőlő bajtársat cserbenhagyni nem szabad. Ebből a célból a szakasz két embert hátrahagy, hogy az elesett embert, ha magához tér, vigyék a többiek után. A hátrahagyott két légionista ilyenkor vagy félórát várakozik, azután valamelyik fejbe lövi az öntudatlan bajtársat, utánamennek a csapatnak, és jelentik az őrmesternek, hogy a bajtárs, valószínűleg hóguta következtében, meghalt. Hogy ez így van, tudja mindenki: a hadvezetőség, az őrmester, aki a jelentést átveszi, sőt, a bajtárs is, aki alatt egyszerre csak meginog a sivatag, és érzi, hogy összerogy. De mit lehet tenni? A légionista saját terhét is nehezen bírja, ha jön egy kis szél, elfedi a nyomokat, nem talál utána a csapatnak, eltéved a sivatagban, minden pillanatban rajta üthetnek az arabok, akik közismertek arról, hogy a kezükbe kerülő légionistának mindenféle életlen eszközökkel lenyisszálják a fejét. A sivatag törvényei parancsolóbbak a szolgálati szabályzatnál...

Innen a domboldalról jól látni a Marocói Társaság bazenjében álló gőzöst. Luxusutasok knickebockerben, parafasapkában. Kodakosan, vidáman igyekeznek a fedélzetre. Az indulásra kész hajó mellett vagy harminc ember áll csendben és libasorban, fegyver nélkül, katonaruhában: légionisták. Egy tiszt áll előttük, cigarettázva, lovaglóbottal. A tiszt mellett köpcös, alacsony katona, kivont karddal, valószínűleg az őrmester. Újoncok. Alázatos, elcsigázott arcok, szótlán szomorúsággal állnak a hajó mellett. Kora délutáni, unalmas óra... Most mennek Afrikába. Kik ezek? Végéig csüggedt munkások, ott, Európából leépített tiszt-viselők, földműves, rabló, pincér, tönkrement iparos, és mi van mögöttük, milyen úton értek idáig, ahol utolsó fordulóba kanyarodik életük, mellel egy érdektelen epizódja a kikötői mozgalmaknak? Ezt sohasem tudja meg már senki. Pedig ezek is voltak gyermekek, szüleik voltak, reményeik, törekvéseik, elgondolásaik, ambícióik és szerelmeik, mindegyik külön egy-egy nagy komplikált, megrázó regény...

Az őrmester kardja parancsra villan, és megindultak fel a hajóra. Két matróz a fedélközbe érő katonák mögött felhúzza a hidat, amelynél fogva még a kontinenshez tartoztak. A propeller, hullámokból tört, fehér port fröcsköl szét, harsogva, a kis pilótagőzös elindul a hajó kötelével, és ott állnak mind a korláthoz szorulva, mozdulatlanul, szemeikkel görcsösen kapaszkodva a lassan hátráló partba, és úgy érzem, hangtalan rémületüktől megremeg a levegő, ahogy indulnak... Eszembe jut az a szeles, esős éjszaka, midőn hajnalig bolyongtam az erőd bejáratához vezető szerpentin úton, álmos voltam, ázott és éhes. Tudtam, hogy csak be kell lépnem a poszt mellett, aki mindenkit beenged, de vissza senkit, és kapok enni, cigarettát, lefekhetek aludni. Hát mit bánom én?!... Mi lehet rosszabb ennél az ázott, esős, kilátástalan jelennél? Aztán elmúlt az eső, még dermesztőbben fújt a szél, és csapzottan, kétségbeesetten leültem egy

kilométerköre. Szemben velem a mozdulatlan ór közömbösen nézte ezt a látványt, amelyet bizonyára megszokott már.

Szép tavasz van, nézem a Forte Saint-Jeant, néma, elhagyatottnak látszik, mintha nem is laknának katonák benne. Alkonyodik, messze, jobbra, lent a széles főutca, a La Cannebiere látszik. A fényreklámok már hunyorognak, a varieté előtt megkezdődik az autók felvonulása, a tőzsdepalota előtt elegáns sétálók rajzanak, a kávéházak fényesen kivilágított teraszain vidám emberek üldögélnek. Vajon ki gondol itt arra, hogy éppen most egy nagy hajó, mint maga a Sors hányódik, a parttalan óceánon, a sötét égbolt kupolája alatt, egy csomó kirongyolt életű, fásult emberrel, Afrika felé?...

Börtön

Kora reggel van. Borotválkozom, és közben kinézek az ablakon. Az ablak alatt látható a valószínűtlenül keskeny Speer folyócska. Itt lakom, a folyóról elnevezett szállóban, amely nélkülözi ugyan a modern hotelkultúra különlegesebb vívmányait, de Zürichhez mérten feltűnően olcsó. A japán diákkolónia zöme lakik ebben a hotelban, csupa bizalmatlan tekintetű, misztikus vágású arc. A szálló tulajdonosa, aki egyszersem szobapincér is, bizonyos Bollag, harcsabajuszú, hatalmas egyén; azt állítja, hogy sárga lakói többet érnek, mint az európaiak. Az európaiakról van egy régen kialakult véleményem, amely nem ellenkezik homlokegyenest a tulajdonoséval. Elkészültem a borotválkozással, és timsózás közben a tükörbe illesztett térképet nézem, amely a Zürichi-tó két oldalán szétágazó vasútvonal állomásait ábrázolja. A vörössel áthúzott megállóknál már jártam. Hátra van még: Zollikon, Erlenbach, Küssnacht és Wollishoffen. Mielőtt az útirányról határoznék, meg kell hallgatnom a bajor diákokat. Kék kabátot veszek, porcelánnadrágot, mustárszínű glazékesztyűt és egy csontfejú sétapálcát. Leérek a hotelhallba, amely tulajdonképpen kávé mérés, csengős bejárat az utcáról, és középen egy nagy biliárdasztallal, amelyen ilyenkor olcsó sütemények pihennek, organtinnal letakarva. Néhány lépés, és már kint vagyok a Bahnhofstrassén. Az egyetlen világvárosi utcája Zürich-nek, de ez aztán igazán világvárosi! Milyen hotelek! Milyen bankok és üzletek! És milyen árak! Azonnal sejthetővé válik, hogy micsoda elsőrangú emberek fordulnak itt meg a világ minden tájáról. Csak a történelmi zürichi tőzsde igénytelen, lapos épülete kelt osztatlanul csalódást minden idegenben. Hét óra van. Bemegyek a St. Anna Hof Kávéházba reggelizni. A két bajor már ott van, leülök a közelükbe, és látszólag újságot olvasok. Ezek a bajorok árnyékképekkel, úgynevezett sziluettekkel ügynökölnék a tó körül, ahol csupa előkelő villa és gyönyörű kastély van. Dühösesek, mert egy láthatatlan ügynök mindennap lejárja közvetlen előttük a helységeket. Ama boldog emberek, akik még nem házaltak, nem is sejtik, hogy milyen haszontalanra teszi a házaló működését, ha valaki bármilyen más áruval is, de közvetlenül előtte jár házról házra. A leggazdagabb házi-asszony nál is van egy kialakult ökonómia, amely szerint ugyanazon a délelőttön két házalótól nem vásárol. A bajor diákok mindennap elátkozták a láthatatlan ügynököt, és új tervet eszeltek ki, hogy miképpen előzzék meg. A helységek kis száma élet-halál kérdéssé tette, hogy ugyanazon a környéken, mint például a Zürichi-tó körüli nyaralóhelyek ügynöki körzete, egyik házaló megelőzze a másikat. A két bajor nem sejtette, hogy az ismeretlen ellenség, minden ügynöki gyanún felül álló eleganciájával, naponta mellettük reggelizik személyemben, és elhatározásaiktól teszi függővé, hogy hová menjen aznap a *Stadt Rapperswill* nevű gőzössel. A bajorok elhatározták, hogy lemennek a tó túlsó végére Wollinshoffenig, és visszafelé jönnek: Küssnacht, Erlenbach és Herliberg irányában. Nyomban elhatároztam, hogy én egy megállóval feljebb, Küssnachtban kezdem, és előttük járva jövök visszafelé. Ismétlem, hogy ezen a szűk helyen egyetlen helység elvesztése is érzékeny kárt jelentett, és a naponta küzdő ember könyörtelen életformái törvényszerűen írják elő a kedvező feltételek legteljesebb kihasználását. De vajon szolgálhatjuk-e társadalmunkban saját érdekeinket, anélkül hogy másokét sértenénk? Kereshetünk-e olyan pénzt, amely, ténykedésünk nélkül, nem kerülne más emberek zsebébe?... E kihagyozetten ránk meredő életelveken meditáltam, míg a gőzös lassan haladt a gyönyörű tavon, és szemben, de nagyon messze, a hófödte Alpok csúcsai ágaskodtak néhány alacsonyan terjengő felhőcsoport felett...

Ez a szó, hogy Küssnacht, amely Schiller költészetétől oly patinásan élt bennem, azon a délelőttön végképp levitézlett romantikájával, és mint a házalás sivár képzettársa merül fel

emlékeimből. Gyönyörű parkok, remek kastélyok és pompás úrilakok vannak a sima, bitumin országút két szegélyén. Ha becsengetek valahová, a kapu felett egy kis, kerek ablakon női fej kukkan elő. Azt mondom, hogy a „madammal” akarok beszélni. És megindul egy körülményes dialógus emeletnyi távolságból. Rettenetes svájci szokás. Mivel nincs nálam csomag vagy táska, és kesztyűm, valamint botom kihangsúlyozzák látogatásom magánjellegét, lejön a szobalány, és kéri a névjegyet. Átadom a kártyát, amelyen a keresz- és vezetéknemem közé egy magam adományozta „von” szócska van illesztve. A bizalmatlanság egy szikrája még él benne, de miután semmi gyanúsat nem talál rajtam, mégiscsak beviszi a névjegyet. Nemsokára megjelenik csodálkozva a háziasszony, mire villámgyorsan kirántom selyempapírba csomagolt „petitè poin” nevű hímzéseimet belső zsebemből, és máris hadarom mondani-valómat. Ilyenkor, természetesen, a szobalány már nem szólhat, én viszont olyan helyekre is bejutok, ahová ügynök sohasem teheti be lábát. Divatos külsőm tehát tulajdonképpen egy munkaruha, amelyet a háztartásbeli alkalmazottak megtévesztésére használok. Küssnachtban azonban, mintha az ördög járt volna előttem házalni, egész délelőtt egy hímzést sem adtam el, ami eddig még nem fordult elő. Midőn a balszerencse ilyen mélyponthoz ér, én mindig új erőre kapok, abból a feltevésből kiindulva, hogy rosszabb már nem lehet, és mert az események örökké variálódnak, tehát jobbnak kell következni. És zsibbadtra fáradt lábaimmal újra nekivágtam az országútnak. A község vége felé kisebb családi házak következtek, amelyeknél az ablakfüggönyök szemmel látható minősége után szoktam eldönteni, hogy melyikben érdemes próbálkozni? Végre megszületett az első üzlet, eladtam az „Arató pár” című hímzést negyven frankért. Mikor kiértem a kapun, és éppen hajtogattam össze a selyempapírt, sovány, szomorú ember jött mellém, hatalmas farkaskutyával, és azt mondta, hogy jöjjenek vele. Delet harangoztak... Mit is tehettem volna mást? Mentem. Egy benzinkútnál knickerbockeres amerikaiak gajdoltak vesztegelő autójuk körül, és libák tipegtek át az úton...

Megyek a foglár előtt, a hosszú folyosókon, és kulcsok csörömpölnek mögöttem. Homályos nappali világítása van a folyosónak, amelyről csak elvétve nyílik egy-egy ablak a szomorú udvarra. Furcsa és nyomasztó tudat az, hogy nemsokára bezárnak mögöttem egy ajtót, amelyhez csak olyan embereknek van kulcsuk, akik haragszanak rám. Az igazságszolgáltatás kihalt folyosói homályos fordulóba torkollnak, és amerre nézek, csupa ajtó, néma, mozdulatlan ajtók.

Cellám elég tágas, oldalfalain két-két ágy. Az ágyakat nappal fel lehet csatolni úgy, hogy egészen a falhoz simulnak. Cellatársam is van, alacsony, őszes, kövér ember, olyan, mint valami vidéki, zsidó kocsmáros. Először figyelmesen végignézi, azután bizalmas közvetlenséggel kérdezi:

- Sup? sup? - rövid, jelentős kézmozdulattal illusztrálja a szavait. Nemsokára megtudom, hogy Gugenheimnek hívják, és dísz tárgyakkal házal. Még az általános svájciaknál is rosszabbul beszél németül. Mintha sürgönyt fogalmazna:

- Bern Kanton guter Kanton, Luzern Kanton auch guter Kanton, Zürich Kanton sehr schlechter Kanton: gleich sup, sup...

Miért nem mondja ki ez az ember a névelőket?

Mennél tovább nézem, annál furcsábbnak tűnik előttem, hogy nem hagyják házalni. Hát mit csináljon ez a Gugenheim? Csak rá kell nézni, és az ember rögtön látja, hogy született házaló. A búcsúzó nap rőt színű sugarai tűznek be az ablakon, és tavaszi hangulattal fesztik tűrhetetlenné a börtön levegőjét. Nem is sejtem, hogy mióta beszél már Gugenheim, csak éppen valami ösztönös udvariasságból belefigyelek özönlő szavai közé, és ezt hallom:

- Öt gyermekem van - mondja gondterhelten -, áj, áj, ki fog azoknak enni adni... A feleségem már két éve nem tud járni. Mit csinál majd a Johan, a Henrik és főleg a Márkus? Kérem, a Márkust, azt még üvegből táplálják... áj, áj, meine fünef Kindern, nebach... - mondja azzal a rutinos sirákozással, ami az ilyen örökké panaszos beszédű ember iránt elszigeteli a részvétünket, mert olyan folyamatosan sír, mintha litániát énekelne. Ahogy lassan bekövetkezik az alkonyat, kihúzódnak cellánkból a langyos sugarak. Kiveszek a nadrágom felhajtásából egy cigarettát, ugyanonnan dörzsgyufát is, és rágyújtok. Gugenheim ezek után ellenséges gyanakvással néz rám. Nyilvánvaló, hogy valami nagy szélhámos lehetek, esetleg az alvilágnak is tagja, ettől a társadalmi osztálytól pedig ő is irtózik, mert Gugenheim becsületes ember, csak meg nem engedett formák között kereskedik. De néhány pillanat múlva már transzba esik a füsttől, két kézzel legyezi a nikotin balzsamos illatát orra irányába, és miután átadom a cigaretta végét, boldog szippantásokkal szívja, amíg a körme pereméig parázslík.

Ajtónk előtt zörögnek a keresztvasak, és belép egy újabb cellatársunk. Az egyik bajor! Szintén cipőzsinór nélkül van, és rendkívül morózusan néz körül. Ez a bajor nem valami férfiasan viselte el a sorsát. Nagyon fejlett szókinccsel káromkodott, csak a „verdammt” kifejezést használta kissé sűrűn, ami sokat levont indulatmegnyilvánulásainak stílárius értékéből. Mikor engem meglátott, olyan buta csodálkozással ámult rám, hogy hangosan felkacagtam. Bizonyára abban a pillanatban megoldódott előtte a láthatatlan konkurens rejtélye. Támadóan felém lépett, és nyersen kérdezte:

- Maga hímzésekkel házalt a Zürichi-tó körül?!

- Eltalálta - feleltem, és jó erősen megfogtam a vizeskancsót. A tagbaszakadt bajor egy pillanatig tanácstalanul állt, aztán természetesen azt mondta: „verdammt!”... Nem hiszem, hogy a kancsótól ijedt meg, inkább letört lelkiállapotában még annyi emócióra sem volt képes, hogy verekedésre buzdítsa önmagát. Megvetően legyintett felém, s mint aki már semmit sem bán, kétségbeesetten leroskadt a padra.

- Nézze - mondtam neki őszinte részvéttel -, most már kétszeres kollégám, úgy is mint fegyenc, úgy is mint házaló, ennyire közös sorsban illene, hogy kibéküljünk itt. Tegye a kezét a szívére: az én helyemben maga sem tett volna másképpen.

A bajor nem felelt. Biztosan azt gondolta, hogy semmi köze hozzám. Lecsatolta az ágát, és lefeküdt egy tuskószerű zuhanással, ahogy némely ember úgy képes végigdőlni valami ágyon, mint akit villám sújtott, talán azért, hogy a halálkívánó vágyával így élő állapotban konvertáljon... a fegyőr beszólt a leslyukon, és felvilágosította a bajort arról a körülményről, amely, úgy látszik, kikerülte a figyelmét, hogy jelenleg nincs hotelban, és itt este hét óra előtt tilos lefeküdni. Talán felesleges is mondanom, hogy a bajor így szólt: „verdammt!” Aztán nagy léptekkel járt fel és alá, a melle sebesen emelkedett, az orrcimpái remegtek, és könnyű ült ki a két szemére. Ketten, régi fegyházlakók, egy megértő pillantással közösen konstatáltuk, hogy ez ifjú először van börtönben.

Vacsorára paradicsomos spagettit kapunk. Európa börtönintézményei között féregmentesség és ellátás dolgában kétségtelenül Svájcot illeti az első hely. A bajor, persze, hozzá sem nyúlt a vacsorához. Ahogy az ételre néz, egy tétova kézmozdulat a torka felé elárulja, hogy a spagetti puszta látásától hányingere van. A börtönélet első benyomásai nagyon sok tekintetben hasonlítanak a tengeribetegséghez. Gugenheim valóságos szimfóniával kíséri a táplálkozását. A csámcsogásnak, szuszogásnak, szürcsölésnek olyan változatos zajával eszik, hogy betölti vele az egész cellát. Közben folyton a bajor adagjával kacérkodik, és mikor megkapja, olyan mohón

tünteti el, mint aki egész nap nem jutott enivalóhoz. Holott a fegyházban ez kizárt dolog. Valahol a közelben harangoznak. Svájcban nagyon sokat harangoznak.

Éjszaka van. A felettem levő ágyban alszik a bajor, a túlsó oldalon Gugenheim változatos fiziológiai koncertszámai közül éppen a hortyogás van műsoron. Képzeletben végigsétálok a Bahnhofstrassén, magam előtt látom az előkelő St. Gothard Hotel csillárok között ragyogó, bordó pompáját, a világhírű Hugenin cukrászda plüss-foteljait. Ebben a cukrászdában nincsen szék, csak sok-sok, óriási fotel. Hallom a lesablakot zörögni. Most az őr befigyel, hogy nem csinálunk-e álmunkban valami szabálytalanságot, hárman, orv házalók, ahogy ott fekszünk.

Börtön?... Meg lehet szokni.

Élni?... Örülni?... Szenvedni?...

Gugenheim hortyog, és négy fal áll körülöttünk mozdulatlanul...

Sötét utasok

Földközi-tenger, 1930.

Az utasok, akikről most szó lesz, valóban sötétek, ők azok, akik munka közben elbújnak a hajófenék valamelyik zugában, és így, sötétben, hosszú-hosszú utakat tesznek meg. Ezek a sötét utasok. Sötét a múltjuk, és sötét a jövőjük, sötét gondolatokat forgatnak az agyukban, és sötét elkeseredés lakozik a szívükben, sötét daccal szorítják össze a fogukat, mert az ő számukra sötét ez a nagy, lármás, sokszínű minden: az élet.

Ezek a sötét utasok, akik a hajófenékben meglapulva és hallgatagon, sötétben, titokban új és új kikötőkbe vándorolnak...

Fekszünk az amerikai mogyorón.

Halovány esti fény szűrődik be a szellőztetőablakokon. Ez a fény nem oszlatja el a hajófenék sötétjét, de az ideges óceán hullámainak árnyékát emelkedő, süllyedő, lassú, folytonos mozgásukkal körénk rajzolgatja. Este nyolc óra van. A négyezer tonnás motoros alig érezhetően megy velünk.

És mi fekszünk az amerikai mogyorón.

A gömbölyű ablakokon sárga lámpasugarak lopóznak be elsuhanóan: a távolodó város búcsúfényei. A sugarak helyén folyton visszatérő árnyak szinte érezhető érintéssel simítják végig lehunytt szemhéjainkat. Nemrégén bújtunk elő a mogyoróból, amibe indulás előtt a fejünk búbjáig elágyasztuk magunkat. A ruhánk, a hajunk, a fülünk, orrunk, szemünk és minden pórusunk tele van rengeteg porral, de most mégis kitűnő így, mély lélegzetekkel, tárt karral újra életre kelten elnyúlni a bőséges mogyoróderékaljon. A mind ritkábban jelentkező, és egyre gyorsabban tűnő bevillanó sugárnyalábokon látni, hogy már teljes sebességgel megyünk. A fények végleg elmaradtak, és a sötét, mint egy masszív nagy fal, most háborítatlanul megáll a fenék belsejében, csak néha, valamelyik túl mélyen süllyedő hullám mögül cikázik be a hold izzó, krétaszín sugara. Felettünk mezítlábas lépések dobognak.

Fekszünk az amerikai mogyorón.

Az útitársam erdélyi fiú. Mestersége lakatos, foglalkozása csavargó, így vetődtünk össze a dokkon mint pályatársak, egy anyanyelvűek. Itt szokás a kikötőben, hogy néha két ember összeáll, együtt csatangol egy darabig, azután elválnak megint, valami unalmas estén, egy lármás utcasarkon egy futólagos kézfogással. Halk reccsenések hallatszanak, ahogy törjük és eszegetjük a mogyorót. A hullámok itt mellettünk, a vékony hajóbordákon túl egy állandó tompa zúgással súrolják a siető hajó oldalát.

Ha kissé megdől a hajó, nem messze tőlünk élesen csikorog valami a sötétben. Halkan beszélgetünk.

- Valahová egészen messzire kellene mennünk.

- Hová?

- Valparaiso... Lima, vagy mit tudom én, valahová nagyon messzire.

Egy-egy pillanatra, mint kíváncsi fejek, magasabbra nyúlt hullámok kandikálnak be az ablakokon. A láthatatlan valami ismét felcsikorog a sötétben. Már mélyen kint járhatunk a nyílt tengeren.

- Őszre haza kell mennem. Jelentkezni katonának. Az anyám felelősséget vállalt értem. És elveszik azt a kis földjét, ha nem jövök.

- Hol van édesanyád?

- Vásárhelyen, de mi tulajdonképpen hátszegiek vagyunk.

- Mennyi a szolgálati időd?

- Tizenennyolc hónap.

Vontatottan bűg a sziréna, de olyan messziről, mintha nem is a mi hajónkon bűgna. A víz nyugtalan. A hajó lassan emelkedik, lemélyül. Itt a fenékben minden sokszorosán érezhető. Egy gyufalobbanásnyi csend, cigarettázunk.

- Hátszegen van két gazdag fivérem is. De levették rólam a kezüket. Most írt az egyik, hogy majd bevesznek az üzletbe, ha kiszolgáltam. Evvel akarnak hazacsalogatni, mert félnek, hogy ha nem jövök, kegyvesztettek lesznek miattam a szigurancián.

Köp.

Hajóval találkozunk. Hallok közeledni a forgó lapátok harsogó zaját. Fények ömlenek be. A zaj távolodik. Elmúlik a zizegés. Rágcsáljuk a mogyorót.

- Mióta vagy Franciaországban? - kérdezem.

- Két éve. Most legutóbb Le Havre-ban voltam. Onnan Párizsba mentem, gyalog.

Százhetven kilométer.

- Párizsból Corbeille-be mentem.

- Miből éltél az úton?

- Hát, ahogy jött.

A mogyoró felégette a torkomat. Már több órája utazunk így. A sötét hajófenéken időtől, tértől elhatároltan elveszítjük kapcsolatainkat a külvilággal, és azonkívül, hogy létezőnk, nem észlelünk mást, csak egy mozgást, amivel nem mérhetünk meg semmit.

- Nagyon szomjas vagyok - mondja és krárog.

Bár előreláthatólag meddő dolog, elindulunk vizet keresni. A sérült lábam fáj. Még a dokkban sebesítettem meg, öt napja nem volt friss kötés rajta. Hirtelen felbukunk, és a mélyen oldalra dülő hajó valamennyi ablakán éles, fehér holdfény özönlik be vakítóan. Vizet természetesen nem találunk, csak egy piszkos, üres veder ejtett pillanatnyi boldog csalódásba mindkettőnket. Elhatároztuk, hogy nem eszünk több mogyorót, inkább éhezni fogunk az út végéig. Elhelyezkedünk megint a zörgő halmazon. Hideg van.

- Te honnan jöttél? - kérdezi rövid hallgatás után.

- Párizsból. Lyonban cirkusznál dolgoztam, ők hoztak Avignonig traktorral. Onnan gyalog jöttem Marseille-be.

Az egyik ablakon víz csapódik be. A mitológiában fordulnak elő ilyen kínok. Alattunk, mellettünk, mindenütt víz, de sós! és mi szörnyű szomjúsággal fekszünk a sok víz csobbanó lármája között. Minden mozdulatra feljebb, majd lejjebb csúszik a lazult, gyűrött, piszkos rongy, mely a seb felett páncélossá keményedett a száraz gennytől. A bokám dagadt és forró: feszítve lüktet. A mogyoróba ásva rengeteg por tapad a sebre, s úgy szúrnak, mint egy-egy tű. A szél rövidebb-hosszabb zúgásokkal rohan el a hajó mentén. A láthatatlan valami megint bántóan csikorog.

- A korzikai erődítéseknél állandóan van munka, csak jelentkezni kell a Société-Thegnél.

- Úgy hallom, sokan pusztulnak el, robbantják a sziklákat.

- Nem kell carte d'identité, és rendesen fizetnek. Ez a fő. Hát mit akarsz?

Nevetséges, hogy milyen skrupulusaim vannak. Éppen így kérdezhetette Nagy Frigyes, meglepett kíváncsisággal, a katonáit: „Hát örökké akartok élni, kuttyák?” Ahogy ez az erdélyi lakatos kérdezte tőlem: „Hát mit akarsz?”

A gép nagyot fúj, dobogni kezd, kihagy, erősen oldalt dőlünk, felettünk a kormánylanc súrlódik, aztán csörrenve megfeszül. Csikorgás. A gép folytatja megszokott zaját. Dermesztő hideg van. A kezem olyan, mint egy darab jég és nyirkos. Most jó lenne betakarózni valamivel. Milyen megváltó alvás esne itt, ha csak egy kicsit melegebb lenne, és milyen sokáig lesz még délelőtt. Törjük és majszoljuk a mogyorót. Az óriási hajófenék siklik velünk az éjszakában. Hová? Minek? Émelyeg a gyomrom, és a sebláz félelmetes forrósága borzongat.

- Te! Voltál már Pesten? - kérdeztem hirtelen.

- Igen, öt évig nevelkedtem egy nénémnél a Dohány utcában.

Budapest, Dohány utca. A Földközi-tengeren, az afrikai partok közelében, éjszaka, egy hajófenékben. Ijesztően groteszk.

- A sziget, barátom! A klubházak zászlóit lengeti a szél, vidám tavaszi járókelők áradata és mindenféle muzsika...

Mintha egy nagy könnytelen nyomás engedett volna fel bennem, játékos keserves zokogással úgy beszélek egyre fájóbb szívvel, tikkadtan, mohón, kihagyó lélegzettel, mintha minden érzésemet egyszerre akarnám elmondani, ami ennél a szónál feltődul bennem éjszaka a Földközi-tengeren: Budapest. És az Erzsébet körút, ívlámpásan, porosan... A Duna-korzó, az Angolpark... érzem, hogyha világos lenne, akkor most megmutatnám annak a leánynak a fényképét.

Fekszünk az amerikai mogyorón.

Egy nagy, sötét mozivászon áll előttem. És a retinámról élénk filmek vetülnek rá: kis budai vendéglők kerthelyiségei, kedves arcok, az Oktogon és a Keleti pályaudvar, a fasori fák alagutat képző, összehajló dús lombjai. Tudom, hogy érinthetetlenül puha ez a játékos sötét, és mégis, mint csecsemő, aki mit sem tud a dimenziókról, kinyújtom a kezemet, hogy megfogjam a Lágymányost.

Hol van innen az a furcsa, szomorú, megbabonázott város, ahol az emberek már olyan régen alusszák járva Csipkerózsika évszázados álmát, és ki tudja, mikor ébrednek fel? Nem tudom, hogy mi az, ami fáj, talán honvágy, talán a magyar röghöz való könyörtelen determináltságom hirtelen reám hulló, aszfaltos szomorúsága.

A Szent Anna-tóról beszél valamit mellettem, lehet, hogy már nagyon régen, lehet, hogy nem is nekem. A hajó óriási szíve egyenletesen zakatol, és így elnyúltnak, fenékbe zárt életünkkel, nosztalgiásan siklunk a Földközi-tengeren. Szálkássá szikkadt égő torokkal érzéketlenül esszük az amerikai mogyorót, és úgy rémlik előttem, mintha addig kellene itt kushadnunk, amíg fel nem faltuk ilyen monoton kinnal, darabonként törögetve az egész rakományt. Egy cigaretta parázslík fel zizzenve mellettem. A gazdátlan fénypont lassú ívben leereszkedik, olyan, mint egy lankadatlan szálló, tűzzsínű, fáradt bogár. A sötét hajófenék rohan velünk az éjszakában.

És mi fekszünk az amerikai mogyorón...

Exitus lethalis

A zöld ernyőjű lámpa barátságos fényt vetett az íróasztalra, a szamovár duruzsolt. Dr. Molnár regényt olvasott és cigarettázott. Az ablak kertre nyílt, kórházi kertre, ezért a csend olyan nagy volt, olyan mélységes, amilyen a város közepén csak ebben az épületben, és csak a kertre nyíló szobában lehetséges. Az üvegszekrényben hidegen csillogó műszerek feküdtek mozdulatlanul, a falon egy kerek, nagy óra ketyegett. A regény arról szólt, hogy a báró szerencsejátékon elveszíti a vagyonát, és midőn föbe akarja magát löni, hirtelen megjelenik előtte a játék ördöge. Dr. Molnár nagyon szerette a népies regényeket, amelyek nem igényelnek gondolkodást, olvasás után elmúlnak nyomban a feledésbe, mint egy savanyúcukor vagy egy cigaretta. Jókedvű, jó étvágyú, egészséges álmú, humorra hajlamos ember volt, de szorgalmas, alapos orvos. Nős kollégái közül egyedül ő vállalta el éjszakára az orvosi ügyeletet. Jól érezte magát ebben a tiszta szobában, fehérre meszelt falak között, a részint irodának, részint rendelőnek berendezett helyiségben. Szerette a kórházat, csendjével, komor, de alapjában véve békés hangulatával. Az ápolónő jött be, és jelentette, hogy a földműves, akit délután hoztak be, tűrhetetlen fájdalmakról panaszkodik, és injekciót kér.

- Csak termofort tegyen rá. Ha morfiumot kap, álmában elvérezhet. Lehet hogy belső vérzése van. Ha növekszik a fájdalom, esetleg meg kell operálni. - Szokása volt, hogy az ápolónőnek megmagyarázza az intézkedéseit, mintha súlyt helyezne a véleményére.

- Szóval, ha jajgat, azonnal jöjjön fel, és akkor majd telefonálunk Kalmár doktor úrnak. Azt hiszem, a Hungáriában van, felírta egy cédulára... Aha! Itt van. - Cigarettára gyújtott, és ásított, aztán rámosolygott az ápolónőre. - Nem szokott táncolni jární?

- Régen volt az, mikor én táncoltam.

- Csak nem pólyás korában, drága? Maga nagyon szép nő, Zseni, és megfigyeltem, hogyha én vagyok szolgálatban, csinosabb, mint egyébként.

Az ápolónő nevetett, ismerte jól a doktort. Kiment. Molnár tovább olvasott az ördögről, aki ráveszi a bankrott Csanádi bárót, hogy ölje meg kedvesét, és cserében a gyilkosságért kap tőle egy biztos rulettszisztémát. Csanádi alapjában véve jó ember, csak lejtőre jutott, és két hónap haladékot kér, amit az ördög megad.

Később felforrt a tea. Miközben elkészítette magának, két cukorral, fél kanál rummal, a fogság jutott eszébe, mint mindig, ha nagy csendben teát ivott. Acsinszkra kellett gondolnia, és arra a pléhedényre, amelyet úgy hívtak, hogy „csajnik”. Forró vizet tartottak benne a tea számára.

Tavaszkodott. A kertből föld- és virágszag áramlott be dúsan. Telihold volt. A város közepén is kórházba zárt szegényes növényzet kísérteties mozdulatlansággal meredt a szélcsendbe.

Az orvos arra gondolt, hogy megveszi részletre azt a nagyobbik rádiót, és majd fizet a rádiósnak fehéreneművel, nyakkendővel, mert az egyik páciense, akinek divatárúüzlete volt, ellenszámlára kezelte magát, viszont a rádiós makkegészséges ember, tehát a legjobb megoldásnak látszott, ha a divatárus ellenszámláját cedálja, miáltal éppen úgy jár, mintha a divatárus meggyógyult volna, és a rádiós lenne beteg. Az ilyen túl bonyolult ügyletek nem mentek ritkaságszámba dr. Molnár praxisában éppen úgy, mint a többi kollégájánál. Az emberek nem lettek egészségesebbek, de elfogyott a pénzük. Ezért a modern és szegény sorsú orvosok hajlandók bevezetni a cserehonorárium-rendszert, és természetbeni ellenszolgáltatásért is gyógyítanak. Molnárnak egy gyomorbajos ügyvéd látta el a jogi képviselőt, egy tüdőbajos vállalkozóval ciánoztatott, egy paralitikus suszter szállította a cipőket, és egy

rákbeteg szerelő javította a villanyt. Persze, a pékek, a mészárosok és a háziurak kedvező egészségi állapota mégiscsak megnehezítette számára az életet.

Dr. Molnárnak három szenvedélye volt: a felesége, a fia és a lakása. A feleségébe szerelmes volt, a kiegyensúlyozott lelkű emberek megállapodott szenvedélyével, a gyermekét nagy gonddal, de kényeztetve nevelte, nyelvmestert tartott mellette, hegedülni és vívni taníttatta. Sokszor a házbérre félretett pénzből költött el, ha valamelyik kirakatból ellenállhatatlan vonzást gyakorolt rá egy kerámia, amely szép lenne a kis asztalkára, egy különleges, modern kislámpa, amelyet régen nélkülöz az éjjeliszekrényről. Otthon órákig vitatták az asszonnyal, hogy ez vagy az a tárgy honnan hat jobban, míg végre megállapodtak egy helyben, csak azért, hogy másnap ismét máshová tegyék. Ennek a lakáskultúrának is megvolt az a verejtékszága, ami szegény, de nagyravágyó emberek fényűzését sokszor elviselhetetlenebbé teszi a legnívótlanabb életnél is. De Molnár mindig remélte, és alapjában kedélyes lényének optimizmusával hitte is, hogy feltétlenül eljön még az idő, mikor külföldi tanulmányútra küldheti majd a fiát, és nyomasztó érzés nélkül vásárolhat egy Szőnyi-képet vagy egy tetszetős gobelint, amely már oly régen hiányzik a szalon faláról. Az ápolónő jött.

- A négyes kórteremben az a beteg, akit tegnap operáltak, azt hiszem, meghal...

Leoltotta a villanyt, begombolta a köpenyét, és ment. A ragyogó olajfestésű falak sokszorozva verték vissza lépteinek hangját. A nagy kórteremben csend volt és sötét, csak az asztal közepén égett egy halvány mécsvilág. A beteg hörgött. Néhány másodpercig vizsgálta, kis zseblámpájával az arcába világított, aztán halkan hátraszólt az ápolónőnek: a spanyolfalat. Majd hangosabban mondta a betegnek: „no mi az, bátyám?” A beteg mondott valamit, suttogva, ami nem hallatszott el a doktorig, hát leült az ágya szélére, és föléje hajolt.

- Jó lenne valami, öreg?

- Semmi... csak beszélni... főorvos úrnak...

Tudta jól, hogy dr. Molnár nem főorvos, de az egyszerű emberek szokása szerint, egy ranggal magasabban titulálta.

- Nagyon nehéz meghalni... már régen megszabadultam volna, de nyom valami... Nem bűn, de nagyon rossz.

Molnár kissé érdektelen volt. Megszokta, hogy falusi ápoltak sokszor használják pap helyett az orvost, ilyenkor nyers tréfákkal, nyájas bólogatással elüldögélt az ágyukon. Elvben, erkölcsileg, sajnálta is szegényeket, csak a szívét vette körül vastag burokkal a sokéves kórházi gyakorlat. Meggyőződés nélkül, talán csak, hogy törődésével vigasztalja a haldoklót, adott egy injekciót, és azt mondta, hogy nem kell mindjárt megijedni, vannak itt nagyobb betegek is, és mégsem halnak meg.

- Hogy hívják magát?

- Infanterist Makra.

- No látja... Biztosan volt háborúban is, Makra bátyám, tudhatja, hogy ott közelebb volt hozzánk a halál. - Megszokta, hogy a vidéki betegek sokszor használják régen levetett katonai minősítésüket, talán csak azért, hogy nekik is legyen valamiféle címük, jellegük, és az útkaparó „cugszfürernek” mondja magát, a földmíves „freitert” biggyeszt a neve mellé.

- Voltam én - mondta halkan Makra, egy pillanatra felélénkülve az injekciótól -, Bukovinában Danklékkal, voltam én Limanovánál... és Kraszniknál... Ha nem lettem volna ott, nem kerültem volna ide... Nem félek a meghalástól... Semmit sem hagyok itt, ami jó lenne... De kérem, főorvos úr, eztet elmondom, mikor én hazajöttem szabadságra... és a Moskovitz hadnagy úr...

aki engem személyesen hozott ki egy gránáttrichterből, sebesülten... küldött velem leveleket, meg két vázát a feleségének... Engem a Mária Valéria-kórházba tettek lábadozni...

Megint hörgött, a doktor injekciót adott, kettőt is, és ott ült. A haldokló ismét suttozni kezdett, Molnár egész föléje hajolt, szinte arc az archoz voltak egymás mellett. Távolról nyögött valaki, a mécsvilág úgy állt mozdulatlanul a kanóc körül, mintha szilárd tárgy lenne. Makra suttozott.

- ...Mikor az asszonynak átadtam a levelet, meg a holmikat... Nagyon szép asszony volt... Nem is hittem volna, hogy én kölljek neki... Ő akarta... Az Úristen most lát engem: én nem akartam... Még aztán is hozott nekem ennivalót a Mária Valériába... Anya is lett!... Egy hónap múlva jött haza a hadnagy úr szabadságra, egy hétig volt itt, és ment vissza, Lembergbe vagy Grodnóba... És mikor a gyerek a világra jött, az asszony egy hónappal később írta csak meg a férjének, hogy minden stimmel... Azt hiszem, írásokat hamisított... Azt hiszem, egy hónappal később jelentette csak be... Annak a gyereknek az életéből most hiányzik az a hónap... ellopott... egy hónapot a saját gyerekétől... Az én gyerekeimtől... A hadnagy úr nagyon sokáig elvult, és sohasem tudta meg... azt hiszem.

Csend volt. Az orvos még egy injekciót adott. A szeme megszokta a sötétet, és lassan kirajzolódott előtte az arc: vázzá soványodott, viaszos bőrű, és mint a sokat szenvedett haldoklóknak, fülei és orra messzi elálltak az arc többi részétől.

- Én mindig csak a hadnagy urat szerettem... és nem aztat a nőt, akit legjobban azért gyűlöltem alázattal... mert... velem szerelmeskedett... Nem volt nyugtom soha... Nem tudtam már megmaradni apáméknál falun... Mindég... az a jószagú asszony jutott az eszembe... így álltam be Óbudán pincérnek... Ott az étteremben... még láttam egyszer... még kiszolgáltam egyszer... szemüveges fiatalemberrel volt... nem is régen... Akkor meg akartam írni... a hadnagy úrnak... de nem tudtam a címét... és a telefonkönyvben annyi Moskovitz van... - Ezt az utolsó mondatot olyan reménytelenül, olyan rezignáltan mondta, annyira hangsúlyozva csüggedését a tény felett, hogy a telefonkönyv teli van Moskovitzokkal, és ő szegény falusi, nem tudva a keresztnévet, a legjobb akarattal sem ismerhette ki magát, úgyhogy aztán már nem is mondott semmit, csak hörgött, és Molnár hiába szúrta bele egymás után az injekciókat. Még arra sem élénkült meg, hogy beletört az egyik tű...

Az ápolónő odaállította csendben a spanyolfalat.

Még húsz percig tartott ez a haláltusa, még kétszer mondta Makra, minden vallásos áhítat nélkül, de sóhajtván, ezt a nevet, hogy „Mária”. Koponyája hátrasüppedt a párnába, tágra meredt szeme a mennyezetre bámult tört fényű corneákkal, és meghalt. Dr. Molnár visszament a szobájába, kihúlt teája ott állt a csészében. Megitta. Aztán adott egy injekciót magának, majd kivette a fiókból a kórházi naplót, és az íróasztali lámpa barátságos fénye mellett beírta: „Négyes kórterem, tizenkettes ágy, infanterist Makra, ulcus ventriculi, éjfél után egy órakor exitált. Dr. Molnár.”

Cigarettára gyújtott, és az ablakhoz állt. Lenézett a néma kertre. A hold ferde fényétől hosszúra nyúlt, mozdulatlan árnyak döltek keresztül a szép, széles, keramitos út sárga kövein. Mély lélegzettel beszívta a virágszagot, azután gyorsan visszament az asztalhoz, és felütötte a regény utolsó lapját: Csanádi báró gazdag lett, de elkárhozott. A tarkóján hirtelen végigbizsergett a jellegzetes hűvösség. Még egy nagyot szippantott a cigarettából, azután újból felütötte a kórházi naplót, mosolygott, és pedánsan beírta: „Éjjel egy óra húsz perc. Inspekciós szoba: Dr. Moskovitz Pál hadnagy, exitált...”

És minden elcsöndesedett...

A menekülő leány

Szántó terménykereskedő volt, a hétköznapi embereknek legáltalánosabb fajtájából való, akiket meglátni és elfelejteni egy perc műve az élet forgatagában, ahol mindenfelé igen sűrűn fordulnak elő, hivatalban, műhelyben, kávéházban; szorgalmas, élmény nélküli emberek, akik becsületesen, pontosan és pedánsan élik az életüket, régen bevált minták után igazodva. A felső zsebébe egy ezüst ceruza volt betűzve, és lehetőleg csak olyan dolgokról beszélt, amelyek közben bőven nyílt alkalma arra, hogy elővegye az említett írót, és fürge számtani műveletekkel igazolja állításait. Ilyen ember volt Szántó; halk beszédű, fantáziátlan, de jó lelkű egyén. Érthető tehát, hogy buta zavarral küszködött Annus vallomása közben. Néhányszor tétován a ceruzája felé nyúlt. A régimódi, masszív, de finom bútorokkal berendezett szalon, széles, nagy sztórokkal és sűrűn szőtt csipkefüggönyökkel tompított, tónustalan kora délutáni megvilágításában még ott lebegett az ebéd utáni lerakodást végző tót cseléd emléke, és ez a hangulat magába szívta Annus vallomásának minden drámai erejét.

Azért mégiscsak beszélt:

- El kellett mondanom. Úgyis hiába titkoltam volna. Megmondtam; most tegyen, amit akar. Nem tudom, mi vont ahhoz a festőhöz. Különös, szeszélyes, ápolatlan, bohém ember. Kíváncsiságból, csínytevésből osontam fel hozzá. De hát július volt... Szörnyű meleg... Jaj Istenem, hát hogy mondjam el? Hirtelen forogni kezdett minden... Elzsibbadtam... Megtörtént... Viszonyom lett. Így volt. Hát érdemes engem feleségül venni? Mondja?

Csend lett. A rádiójelzés minétszerű, csipkefinom melódiája muzsikált fel szaggatottan a szalon nyomasztóságába. Szántó nélkülözte az elokvenciákat, melyek egy ilyen szövevényes lelkiállapotban szükségesek a beszédhez. Két ujjal megérintette a nyakkendője gombját, és lassan, szomorúan, az ajtóig ment. A vastag szőnyeg neszeléssé tompította a lépései alatt recsegő padló nyikorgását. Képes lett volna rá, hogy így, szó nélkül, lemondóan távozzon, mert igazán szerette Annát, de eszébe jutottak különböző természetű tervek, melyek jövődöbéli apósával folytatott tárgyalásai alapján merültek fel; tehát rövid, tanácstalan, távozni készülő álldogálás után visszajött az ajtóból, és egy nemes, de félszeg gesztussal megbocsátott.

...Sietett. Mintha szökne valahová; a bűn elől, vagy bűnt követni el. Szinte homlokig húzta meg magát bundájában, és szapora léptekkel rótt az elvászott, girbegurba gránitkockákat, lankadatlanul, riadót kalapáló szívvel, rettegve, mint aki menekül.

Csóka Ferenc, foltos, fehér festőköpenyében az ablaknál állt, cigarettázva, mozdulatlanul. Néhány perc előtt fejezte be a *Vak nő imája* című aquarell képét, és részint a túlhajtott munkától, részint a mérsékelt táplálkozástól kimerülten, zsongó aggyal, tompa gondolatlanságba süppedten bámulta a mélyen alant elterülő kültelki utcák dísztelen panorámáját; a szépiaszínű, csámpás háztetőket, mállott vakolatú, piszkos, sötétszürke tűzfalakat, gödrös telkeket. Valaki becsapta az ajtót. Csóka megfordult. Nagyon döbbenet meredt a leányra.

- Annus... - suttogetta hangtalan szájmozgással, ámultan és kérdve, mint aki valószínűtlen jelenést lát. A leány pedig csak állt a küszöbön lihegve, rémülten, elszántan és lelkendezve. Beszédes, mozdulatlan pillantással meredt Csókára. Azután szomorúan, bágyadtan lehanyatlottak a karjai, és a bunda lesiklott róla a földre. Úgy hagyta. Leült a szófára, és szétnézett a szegényes padlás-atelierben, ahová annyiszor vágódott, és olyan hiába. Most végre...

Sokáig lehetek így, nagy csendben és feszült mozdulatlanságban. Végül a leány elkezdett beszélni:

- Hozzámegyek Szántóhoz. Ez így van rendben. Huszonegy éves vagyok. Magának még sokat kell küszködni. Ma enyelegni akart velem, és dühömben, utálatomban egy goromba tréfát, egy hisztérikus, hirtelen ugratást kezdtem. Azt hazudtam, hogy én már... Hogy itt voltam magánál, elszédültem... És hogy maga...

Kifulladt. Nyitott ajkai közül harapásra táruuló gyönyörű fogsorok villantak elő.

- Elhitte az ostoba, és ment... Már éppen ki akartam nevetni. Kigúnyolni, megszégyeníteni, mikor visszajött. És megbocsátott... És akkor... hirtelen egy gondolatom támadt. Az jutott eszembe, hogy ez tulajdonképpen felmentvény. És, hogyha visszamenőleg... ha utólag követném el a megbocsátott bűnt... Érti? Én most, mielőtt férjhez megyek, kiélhetem ezt a szerelmet, amit a legtöbb lány mint egy nagy hazugságot hord magával, a férje mellett, a gyermekei között, egy egész életen át. Én le akarok számolni evvel az álmommal. Százezer magamfajta leány közül egynek sem adódik ilyen hallatlanul nagyszerű alkalma. És aztán nyugodtabban tudnék élni... Én el akarom követni a bűnt, ha már egyszer megbocsátották, és így, itt, észrevétlenül egy kicsit... egyszer... egy délután... fellázadni. Azután nem bánom, jöjjön a nagy, szürke, életfogytiglani morál, melynek minden napja egy börtöncella...

Végigdőlt a szófán. Lehunyta szemhéjainak belseje forró, piros, lüktető színekkel takarta a szemét. Két kezét a feje alá tette. Korai fények gyulladoztak mindenfelé az alkonyi utcákban, felszüremlő pasztáik nyugtalan kontúrai fényfoltokkal helyezkedtek el a mennyezeten. Csóka Ferenc néhány lépést tett fel és alá, azután megállt, és hirtelen felkacagott, durván végigmérve a mereven fekvő leányt. Nyers kacagása jól harmonizált borostás, beesett arcával, hosszú, nyirkos, nikotinos ujjával.

- Ó, maga Krónosz! - mondta csúfondárosan a leány felé. - Hát idejött hozzám, hogy felfalja saját lelkének illúziógyermekét? Hogy gyomorrontásig jóllakjon itt, igaznak hitt romantikával, és azután kiégetten, kiábrándultan, hirtelen elrémülve a dohos manzárd kietlen szegénységétől, nyugodtabban evezzen át a távoli, fagyos, úri életbe. És én itt maradnék még szomjasabban, még kirugdaltabban, és legközelebb, ha bevásárlásai közben találkozik velem a Kossuth Lajos utcában, futólag és tovatűnően már csak egy hideg, arrogáns fejbiccentés erejéig venne tudomást énepeződságomról, miután lerázta velem a kíváncsi vágyakozás fúriáit. Hát most vegye szépen fel a bundáját, és menjen haza. Én Szántónak nászajándéku adom a maga lányágát. Csak menjen, és szenvedjen, mint a többi, mosolyogva, és lelke helyén egy nagy kelevénnyel, amelyből örökké nyáladzik a hazugság gyógyíthatatlan váladéka. Adja vissza Szántónak kitöltetlenül ezt az erkölcsi bianco váltót, vagy ha tetszik, escomptáltassa valaki mással. Jó éjszakát.

Már állt. Felkapta a bundáját, megvetéssel, gyűlölettel végigmérte Csókát, és kirohant.

Az utca érzéktelenül morajlott körülötte. Sietett, még jobban behúzódkodva a bundájába. Be a városba... A zsibongó, ívlámpás esti körút kakofóniája, a csilingelés, a robogás, a hullámozó, torlódó emberáradat lármája köszöntött rá harsogva. Fiatal szíve csak most tárult fel teljes kinnal. Érezte, hogy az utca torkolata felől rohanva jön feléje siker örömeivel, álmos, hosszú délutánjaival a kispolgári úriasszony emócióltan, hazug, konyhaszagú élete... Sietett, mint aki menekül, és ennek a délutánnak lidércnyomásos káoszából avval a gondolattal riadt a valóságra, valamivel csillapodottabban, hogy mit fog majd mondani, ha Szántó rájön, hogy hazudott neki.

Doktor Bakó

Filmnovella

Dr. Bárány „kombinált irodája”. Szóval, egyszobás lakás, vasággal és íróasztallal. Nyomorgó diplomás szomorú albérlete. Bárány jó lelkű, finom, lírai ember. Koldusszegény, fiatal ügyvéd, és egyben kliens is. Mellékfoglalkozására nézve álláshalmozó. Ugyanis barátja, Szalai, egy nagy délutáni lap riportere, eseménytelen napokon az ügyvéd révén jut híryanaghoz. Ilyen napokon Bárány dr. jelentkezik utcaseprőnek, levelet ír a kultuszminiszterhez, hogy protezsálja be havat lapátolni, megpályázza a gyepmesteri állást, és barátja kéthasábos riportot ír a nyomorgó diplomásról, aki, mondjuk, már gyepmesternek is elmenne. Bárány tudja jól, hogy a kérvényeit úgyis visszautasítják, és Szalaitól ilyenkor mindig kap néhány pengőt. Bárányt szeretik a házban lakó kisgyermek, kedvenc játszóhelyük az ügyvéd irodája, és a meséit hallgatják. Legutóbb éppen a hóhéri állást pályázta meg. Mint utóbb kiderül, a főügyész, kényes helyzetben, hatalmas protektorok terrorja között, dr. Bárányt nevezte ki hóhérnak. A délutáni lapok már hírül hozzák a kis budai háznak, hogy a csendes, nyugodt Bárány dr. hóhér lett. Anyák rémüldözve jönnek a gyermekeikért, a lakásadónője felmond, és Bárány már öngyilkossági szándékokkal foglalkozik, midőn megérkezik Szalai. Újságírók és fényképészek jönnek. Szalai álláspontja az, hogy Bárány vállalja a megbízást, mert lehet, hogy két-három hónapig nem kerül sor akasztásra, és azalatt húzni lehet a szép hóhéri fixumot. Bárány belemegy ebbe, és letörten, kimerülten ül a szobájában, mikor megjelenik Zolestyák úr. A hóhérségéd vagy ahogy ő nevezi magát: a laboráns. Szakszerű diskurzust akar kezdeni új főnökével. Nem is csodálja, hogy az ügyvéd, mert hiszen ő is entellektüel, öt év előtt megjelent egy kis verseskötete. Zolestyák főpróbát akar tartani, mert ahány kéz, annyi szokás. Az első felvonásnak az a vége, hogy eljön Bárány menyasszonya kétségbeesetten, kitétték az állásából, mert a hóhér menyasszonya nem lehet tisztviselő. Bárány végleg kimerülten sóhajt fel: nem marad más hátra számunkra, mint a kötél. Abból talán még meg lehet élni.

Lipótvárosi zsúr. A fiatal hóhér járványszerűen divatba jött a jobb társaságokban. Kitűnően öltözik, és ironikusan fogja fel a helyzetét. Az embereket borzalmakkal traktálja. Cinikussá teszi az a szomorú tanulság, hogy a tudás, a szorgalom, a diploma és a nyomor nem terelte rá a jobb körök figyelmét. Mióta hóhér lett, annyi kliense lehetne, amennyit csak akar. A bankigazgatóhoz mint hóhér jön fel ötórai teára, de lassan jogtanácsos lesz, anélkül hogy ezt észrevenné. Az igazgató leánya átlát a játékon, tudja is Szalaitól az igazat. Bárány előtt hisztérikáknak mutatja magát. Bárány beleszeret. A leány azt mondja, hogy csak akkor megy hozzá, miután az első embert felakasztotta. Szegény hóhér borzasztó dilemmában van. Délután érkezik a hír, hogy egy gyilkos asszonynak visszautasították a kegyelmi kérvényét. A társaság úgy beszél a másnapi akasztásról, mint egy színházi eseményről. Bárány elhatározza, hogy nem hagyja magát többé eltiporni az élettől, a sok kegyetlenség után, ami történt vele, a sok megalázás, úgy érzi, megkeményítették, és elhatározza, hogy hóhér lesz. Hogy példát fog statuálni az életével is. Elhatározza, hogy másnap akaszt! És miután mindezt egy nagy, vádoló beszédben elmondta az egész társaságnak, megjelenik a szobaleány: - Bárány doktor urat kéri a telefonhoz. - Kicsoda? - Zolestyák laboráns úr.

Siralomház. Az asszony, aki állítólag előre megfontolt szándékkal megölte a férjét, egy öreg uzsorást; azt hiszi, hogy az utolsó perceit éli. Az ügyvédje előtt újra és újra elmondja, hogy ártatlan. Megjelenik dr. Bárány. Az asszonynak régi ismerőse, van egy közös báli emlékü. Az

elítelt nem tudja, hogy Bárány az új hóhér, és nem érti, hogy miért jön el most hozzá. Bárány sehogy sem tudja megmondani. Csak akkor derül ki az igazság, mikor a jelenlevő ügyvédet kartársnak szólítja. „Kérem, én nem vagyok hóhér” - tiltakozik az ügyvéd. Az ügyvéd is meg van győződve az asszony ártatlanságáról. Bárányból kiütözik a jogász. Kérdegeti az asszonyt. Neki is az az érzése, hogy ártatlan. Bárány a belépő ügyésznek kijelenti, hogy az ítéletet nem hajtja végre. Szerinte az asszony ártatlan. Az ügyész erélyesen rászól, hogy nincs joga a bíró szerepét játszani. Bárány: a bűnöst elítélni csak a bírónak van joga, de aki ártatlan, azt a hóhér is felmentheti. Nagy vita van. Zolestyák jön, a kis táskájával: - Mi lesz, kérem, mi lesz? Nekem tíz órára egy keresztelőre kell menni. - Az ügyész azt akarja, hogy Zolestyák hajtsa végre az ítéletet, a segéd azonban szintén megsajnálja az asszonyt, és bejelenti a „szolidaritását”. „Az egész akasztást megette a fene” - mondja a börtönőr.

Az új hóhér kinevezéséig kiderül az asszony ártatlansága. Dr. Bárány éppen csomagol. Kivándorol. Az asszony, akit szabadon bocsátottak, feljön hozzá. Keserű, bölcs dialóg folyik közöttük. Sejtteni lehet, hogy az asszony is elutazik Báránnyal. Megjelenik Zolestyák is, akit közben kineveztek hóhérnak, és így megveheti azt a kis kertés házát, ahol öreg napjait akarja leélni, költői békében. Bárányt továbbra is főnök úrnak szólítja, és búcsúképpen ezt mondja az ügyvédnek: - Nagy dolog, uram, a fix és a lakbér. Isten áldja, főnök úr. Kár, hogy ebben az országban a szellemi munkások nem akarnak elhelyezkedni a reális pályákon. Hová is utazik?

Bárány: - Ausztráliába.

Zolestyák: - Ha minden kötél szakad, jövök én is.

Az utolsó szó jogán

*Mottó: A tornádóban panaszkodik, kidőlt
ősfák alatt, egy lehullott, elsárgult, hervadt,
nyílt levél.*

Búcsú élőkől és halottaktól

Akiknek örökre hagyom ezt a világot, nem térhetnek ki a tárgyilagosság látszata elől, és örökrészük kellemetlen kísérő jelenségeként meg kell hallgatniuk védekezésemet.

Helyesebben mondva: mit tudok felhozni mentségükre.

Nagyon sajnálom, és beismerem, hogy ez az elhatározásom igen kínos. Az emberiség az oka, örökös tárgyilagosságával. Magunk között nagyon jól tudjuk, hogy soha, senki ezen a világon nem volt tárgyilagoss. A legjelentéktelenebb napi eseménytől a legmegrendítőbb történelmi átalakulásokig, mindent a hangulat és az elfogultság kiapadhatatlan, roppant erejű energiaforrása hajt ezen a földön. Az energiaforrás mentén ágálnak az emberek, elhullóak és éledők egyaránt, és a legrégebb koroktól napjainkig azon igyekeztek, hogy könyvtárakat és elmegyógyintézeteket megtöltő irományokkal és szónokok útján bebizonyítsák cselekedeteik tárgyilagoss voltát.

Ha az emberek szellemi erőfeszítéseit, melyekkel a mindenható elfogultságot és hangulatot tárgyilagoss véleményükkel álcázzák; összegyűjthetnénk egy erőmű számára, ez az elképzelhetetlen energia olyan turbinát hajtana, esetleg évszázadokig, amely egymagában pótolná a földünk életéhez szükséges természeti erők összességét, a nap melegétől a szél termékenyítő fúvásáig.

A tárgyilagoss fontos és jó játék. Kölcsönös előzékenység a játék alapszabálya. Először az egyik elfogulatlan bírálója saját cselekedeteinek, és a másik helyesel. Ezzel már megváltotta a viszonthelyeslést, amikor a másik nyilatkozik valamiről elfogulatlanul, és az egyik bólogat lojálisan.

Sok fáradságot és időt rabol el eme élvezetes művelet az emberektől, és egyetlen produktuma a jóleső nagyképűség. Gondolkozzunk csak matematikailag vagy szabatosabban: tárgyilagoss alatt értjük a dolgok komplikálását addig, amíg azok tetszetősek lesznek. Mondjuk, az erőviszonyok eltolódása véletlenül erre kedvező és amarra hátrányos. Bárhogy is magyarázzuk, a gyakorlat a kedvező javára, és a hátrányos rovására osztja meg az eredményt.

Mondjuk, az X az erre, és Y az amarra. Miféle végeredmény lehet a kettő összegezéséből, illetve összezsapásából? Ha X egyenlő Y-nal: nem történik semmi; de ha X nem egyenlő, hanem Y-hoz képest aránytalanul megnövekszik, akkor X egyenlő a nem egyenlővel, és Y egyenlő a megsemmisüléssel.

Ez mindig így volt.

Egy csapat etruszk valamiért megnövekedett, egy csapat göröghöz viszonyítva, erre amazok elpusztították emezeket. Jött egy csapat római, és mert az etruszkok kevesebben voltak, megölték az etruszkokat. És senki sem magyarázott sokat. Nem lett volna kinek. Oly világos

az eset, hogy nem szorul megokolásra. Ők többen voltak, azok kevesen, erre természetesen elintézték őket, slussz, pász, kész!

Mielőtt a bölcsességgel együtt a nagyképűség is általános lett földünkön, az emberek egyszerűen és tisztességesen gondolkoztak tisztességtelen, de hagyományos cselekedeteikről. Aszonták: ezek kevesebben vannak, hát öljük meg őket, különben holnap, ha többen lesznek, esetleg ők fognak megölni bennünket.

„Ezeknek jó lefelőjük van, de mi sokkal erősebbek vagyunk, hát menjenek onnan a fenébe.” Ekképp szólának, és aki nem értette, az szerintük hülye vala. Világos, értelmes és helyes beszéd. Ez idő tájt lehetett egy hadvezér, kit a beszivárgott filozófiák megmételtyeztek azzal, hogy az erőviszonyok eltolódásán kívül a jólétért való küzdelemben erkölcsi szempontokat keressen éppen ott, ahol ilyenek feltűnő módon nincsenek, és ez az ember, neve ma, érthetetlen oknál fogva, ismeretlen, feltalálta a nagyképűséget.

És lőn tárgyilagosság!

Ő a régi mondathoz bizonyos bővüléseket talált: „Ezek ugyan kevesebben vannak, és mi többen, de pusztán a gyengébb megsemmisülést kihívó ingerének hatása alatt nem ölnénk meg őket, ha nem lennének olyan szemtelenek.” Vagy: „Ha nem állnának fejlődésünk útjában, nem támadnánk rájuk.” Vagy: „Ha nem szorulnának rá arra, hogy megtanítsuk őket helyesebben legeltetni, nem mészárolnánk le őket.”

Mióta e nagyképű hadvezér feltalálta a tárgyilagosságot, azóta a világon nem létezik gyűlölködés, vége a sarcolás, bitorlás, valamint az eltiprás fogalmainak. Ilyen nincs. Hanem igenis van: bizonyos eltolódása egészséges körülményeknek... Bizonyos reformigénye avult rendszereknek... Bizonyos avulása bizonyos reformoknak... Szükségszerű jelenségek... Szükségtelen szükségletek... És főként: „Kényszerítő körülmények.”

Ez az utóbbi a magva az ügynek.

És ez igaz is. Bizonyos kedvező körülmények kényszerítően inspiráló hatással bírnak kedvezőtlen körülmények kihasználására. A tárgyilagó ember (az elfogultság és a hangulat sodrában úszva) azonban magyaráz. Nem beszél arról, hogy ő úszik, hogy véletlenül erre jött ez az ár, és ez milyen szerencse. Ő megmagyarázza, hogy ez az ár szükségképpen jött erre, és bár számára kényelmes lehetőség enyhe árral sodortatva úszni, esze ágában sem lett volna belefeküdni az elsőrangú sodrásba, ha az az emberiség tárgyilagosan és jól felfogott összérdeke szempontjából nem lenne halaszthatatlanul fontos.

És a többiek, akik kihasználva a kedvező áramlást, szintén együtt fürdenek vele a kellemes tárgyilagosságban, ezek a többiek is, mind egy szálig, elfogulatlanul magyaráznak. Miután ilyenkor az áron kívül ácsorgók elpusztulnak, feltételezhető, hogy egymásnak magyaráznak, talán mert máskülönben szégyellnék a sodrást, vagy esetleg mert megfelelő társaságban könnyebben elhiszik önmaguknak, hogy tárgyilagosak.

Vagy azért, mert kellemes úgy magyarázni egy nagyon megfelelő álláspontot, hogy az egyben szükségszerű, és egy cseppet sem rendellenes. Sokkal jobb ez, mint ősi módra beismerni a titokban tartott, nagy, belső alapigazságot: csak egyszer élünk, tehát éljünk mindenáron lehetőleg jól.

Ehelyett ez a formula megnyugtatóbb befelé: Igaz, hogy csak egyszer élünk, és (mit tesz ember!) véletlenül jól élünk, de ha ez az élet ilyen módon kínos lenne számunkra, akkor is így élnénk, mert ez nekünk és mindenkinek helyes.

No és itt a kultúra. Ez bennünket tárgyilagosságra kötelez. Hogy ki követi el az igazságtalanságot, az ma is hatalom kérdése, de a hatalom birtokosától elvárják az emberek, hogy szónoklatok és irományok útján a tömeg permanens rossz lelkiismeretét megnyugtassa. Az az igazi hatalom, amely bebizonyítja a helytelenről, hogy helyes, a saját javunkra elkövetett igazságtalanságról, hogy igazságos és egyféle híg, de nagyon fűszeres nedűvel átitatott Eszme nevében látszólag következetes, és természetes közérdekű cselekedetté hígítja önző erőszakosságainkat. Az ilyen hatalom a tömeg számára azon illúzió forrása, amelytől berúgva, az igazság nevében, elkövetheti a legnagyobb igazságtalanságokat is. Sőt. Csalódott, kétségbeesett vagy tengődő tömegek ilyen irányú közös lelki kereslete az egyetlen igazi forrása a részeg hatalomnak. A semmiből is hatalom lesz, ha valaki meggyőz egy tömegnyi keserű életű embert, hogy jogában áll jogtalanságot cselekedni. Ha nem, úgy marad a semmi. Adjál nékem, jelentéktelen, rossz életű embernek, fogalmakat, szokat és gyűjtást, hogy emberi mivoltom cáfolása nélkül, emberi mivoltomat megtagadhasam számomra előnyös jogtalan cselekedetek idejére, és lelki következményeire, akkor Eszme vagy és Vezér!

Fojtogat a morál e társadalom gyilkos kereteiben. Adj morált, hogy fojtogassak és gyilkoljak, társadalmi keretek között.

Aki erre képes, arra azt szokták mondani, hogy tud fanatizálni. És egy ideig hordozzák a vállukon. Később leejtik, és hazamennek.

Az így leejtett Vezér azután, teljesítve utolsó és ez alkalommal valóban szent kötelességét, abszorbeálja a gyűlöletet, és fizet pusztulással vagy szenvedéssel azokért, akik most már hazamentek, és szeretnék, ha emésztésük, lelkiismeretük, álmuk és elfogulatlan szemléletük, a történetek ellenére, ismét méltó lenne emberi mivoltukhoz.

Ezért az ilyen hatalom megszemélyesítője nemcsak lelki alibit szolgáltat igaztalan cselekedetekhez, hanem mint a tömeg szimbóluma, a bűnhődést is magára veszi végül.

A tárgyilagosság azonban, sorozatos és nyilvános blamázsai ellenére, mint közbizalom megőrzése fontosságát. A tárgyilagosság szertartásai közé tartozik, hogy mindig, mindenkit meg kell hallgatni. Hogy miért, ezt nem tudja senki, mert mindig és mindenki a saját meggyőződése vagy parancsoló körülményei szerint cselekszik. Aki az utolsó szó jogán beszél, és ezt a jogot mindenkinek megadják, az már legtöbbször a vak világba beleunatkozó egyénekhez intézi szavait. Fel sem tételezhető egy nagyobb per bírójáról, hogy a bizonyítás, a vád és a védelem eljárásai közben hosszan indokolandó ítéletét ne formázza meg magában, jóval az utolsó szó előtt. Ha nem így volna, egyszerűen lehetetlen lenne bíraskodni. És aki az utolsó szó jogán sokat beszél, az legfeljebb mint ellenszenves pasas szerepel a tárgyaláson, mert hiábavalóan elhúzza az időt. A tanácselnök már két éjszaka nem marad fenn éjfél utánig az iratokkal, mert négy nap előtt kialakult az ügyről jogi véleménye, és ezzel együtt bírói ítélete is.

Miért beszél tehát az író most mégis az utolsó szó jogán?

Elsősorban, mert élni akar a tárgyilagosság című játék előnyeivel is, e játék kedvelőinek hátrányára.

Másodsorban, mert az utolsó szó jogán esetleg dokumentum lesz a védekezéséből, amely igazsággá önhibáján kívül nem lehetett. Mert itt csinálja a tárgyilagosság mindig a bajt. Az ember azt mondja: „úgyis ezt vagy amazt tesszük, tegyük hát komolyan és nagyképpen.” Audiatur et altera pars. Ami körülbelül annyit jelent: „Hadd ugasson még utoljára. Kinek árt?”

No de a nagyképszerűség halványának homályos értelmű, inkább titokzatos szertartásokban nyilvánuló istentisztelete úgynevezett jegyzőkönyvek bevonásával történik, így az utolsó szó joga nem is olyan fikció, mint első pillanatban látjuk.

Sokkal nagyobb fikció.

Mert dokumentum lesz belőle. És egy későbbi kor esetleg megváltoztatja az előző kor ítéletét, amikor már az utolsó szó jogával élt egyén számára régen közömbös, hogy melyik végletbe túlozzák el igaztalanul az ügyét. Éppoly közömbös számára régi, lezajlott kivégeztetése, mint a jelenkori megrendelés ama szobrászművésznél, ki közadakozásból márványba örökíti meg.

Remélhetőleg nem imponál a túlvilágon senkinek, hogy mit tartanak jónak vagy rossznak az innensőn. Ott megérkezik a vádlott, és már az első szó jogán azt mondja, amit akar! Ha tetszik, énekelhet vagy fütyülhet! Mindjárt kimondják rá, hogy ártatlan, mert ezeket a gusztustalan, földi históriákat nem szeretik hosszan hallgatni.

Az utolsó szó joga tehát voltaképpen értéktelen. Mint védekezés: kicsinyes pörpatvar, kiteregetés. Ha a vádlókat vádolja: elfogultság gyanúját kelti; mint tanulságos eset: meddő erőfeszítés, hogy meggyőződésükben kényelmesen élő embereket másféle meggyőződésre próbáljon rávenni, melyről nem tudhatják eleve, hogy kényelmesebb-e, mint a jelenlegi meggyőződésük. Az ilyen szellemi hurcolkodásnak nem is volna semmi értelme.

Mi legyen tehát az utolsó szó joga és célja?

Mi legyen a dokumentum értelme és érvénye?

Az, ami a világon mindenféle dokumentum első kötelessége és tartalmának legfőbb értéke: a tényállás tisztázása!

Egy közönséges, bejelentést igazoló szelvénytől Galilei perének töméntelen aktacsomagjáig, ez minden tisztességes okirat egyéb szempontoktól független, fenséges célja és kutya kötelessége. Író az utolsó szó jogán olyan tényállás tisztázását szolgálja, amelyet a korai utókor egyetlen okiratból akkor sem dönthet el, ha feltételezünk egy sok ezer oldalas jegyzőkönyvet.

Kínos lenne, ha e közvetlen utókor megfelelően kialakult ízléssel venné át szedett-vedett struktúrájú társadalmunk pozdorjait, méla utálattal nézegetné egy-egy mocskos, véres darabját, a nagyképű hazudozás rajtaszáradt nyálával, és azt mondaná: hagyjuk fenébe ezt az egész ostoba, hamis, gaszágokkal, ámításokkal, tömegmészárlással, organizált fosztogatással, kinnal, gúnnyal és tehetetlenséggel, önnön túlsúlyában megszakadt és összeroppant, szégyenteljes álcivilizációt. Hiszen itt hazug volt minden. Hazug volt a rossz, mert azt hitte, hogy ő jó. Hazug volt a jó, mert nem hitte, hogy ő jó. A bűnös nem hitte a bűnét, és az ártatlannak fogalma sem volt róla, hogy ő ártatlan. Hazug volt a humanizmusuk, mert minden húsz évben nagyobb tömegekben irtották egymást, és minden húsz év időközben nagyobb tömegeket irtottak, humanizmusról fecsegtve, lassú megnyomorítás útján. Hazug volt a kapitalizmusuk, mert azt akarták, hogy szociális legyen. Hazug volt a szocializmusuk, mert nemcsak prédikálták az evolúciót, hanem hitték is ezt a maszlagot. Hazug volt a maszlagjuk, mert tényleg az evolúció útján haladtak, és így jutottak egyre távolabb, saját céljaik mögé. Az élet árfolyama devizaforgalomban olyan csökkenő irányzatba értéktelenedett, hogy clearingben már garasokra sem számították át az embert mint cserekereskedelmi eszközt.

A megelőző, sokat szidott korokban, ilyesmi sohasem fordult elő. Egy ember (élő súlyban), nemzetközi viszonylatok szerint, váltakozó értékű pénzegységet képviselt, amíg meg nem betegedett, vagy le nem lőtték.

Ezek a régi szép idők elmúltak, és következett az imént lezajlott kor - vagy inkább korszak -, amelyben már senki sem tudta, hogy mit akar, de abból egy jottányit sem engedett. Ezért a meggyőződésükért ha kellett, ölték, ha nem kellett, akkor is! Ha kellett, esetleg meghaltak, de ha nem kellett, ezt szívesen mellőzték. Itt van a korai utókor kezében egy darab hányingert gerjesztő pozdorja, individualizmusának heterogén gigantikus súlyában kavicsokra tört

társadalmunkból. Ahol minden elpusztult, mert alig sikerült az ember cselekedeteit, életét, erkölcsét, jogát, szándékát és tartalmát a valósághoz képest állandóan definiálni. Tudósok, írók, szónokok, bírák és kártyabüvészek minden tudománya csődöt mondott, hogy az ember, a valóság ellenére, embernek hihesse magát továbbra is. Az igazságnak ez a jégkorszaka már olyan fokig lehűtötte a társadalom eszméjének légkörét, hogy hosszú hetek teltek el, anélkül hogy egyetlen szó vagy egyetlen sor előfordult volna, amely a valósággal csak igen kismértékben is megegyeznék.

Lehet ezért, hogy a történetírás márvánsíremlékes temetője helyett egy jól megszervezett közöny tömegsírjába földeli a korai utókor csúfos előéletét; századunkkal, szenvedéseinkkel, örömeinkkel, reményeinkkel, pecsétes dokumentumainkkal, szóval valamennyi hazugságunkkal együtt. És mindössze abban állapodnak meg, hogy valamiféle igazságot leszűrjenek az eseményekből.

Amikor az emberiség vezetői nem képesek többé arra, hogy a földlakók ostobaságát, kicsinyességét, kapzsiságát, kegyetlenségét és igazságtalanságát helyesnek, jónak és szépnek magyarázzák, olyankor megszűnik egy társadalom. A hazugság csak addig él, amíg magyarázni lehet. Az ember csak addig tud másoknak és önmagának hazudni, amíg hazugsága, legalább részben, valószínűsíthető. Amikor a hazugságról leplezhetetlenül kiderül, hogy hazugság, olyankor az emberiség, erkölcsi agóniájában, felkeresi a csodadoktorokat, és orákulumszerű, cinkelt törvényhozásokkal kenegeti elgennyedt és nyílt jogtalanságait. A csodadoktor a hatalom antipólusa. A tömegek rossz lelkiismerete azután, a csodadoktorokat követve, hosszú zarándokutakra indul, idegen országokban keresi a gyógyulást. És kezdetét veszi az agóniában oly sűrűn fellépő hit és remény hevében az emberiség nagyszerűen aljas öngyilkossága: a világháború! Az agonizáló társadalom, hogy ne haljon meg, öt világrészre szóló, csodálatos, villámló és dörgő, bengálifényes autodafével, véget vet az életének.

És ha nem lesz egy szoányírt történetíró, aki hozzányúljon az emberiség e csúf évtizedeinek rendezéséhez, lehet hogy valaki, csak épp mint egy kellemetlen ismerőst üdvözölve, megemeli e hullaszagúan kellemetlen múlt előtt a kalapját, és elmegy gyorsan, mert senki sem akar közösséget vállalni vele, esetleg valaki köp egyet, és azt mondja: „Fuit....”

Az is lehet, hogy összebeszélnek, és letagadják az egészet, hogy mire gyermekeik felnőnek, már ne halljanak erről a disznóságról. De lehetnek akadémuskodó bibliakedvelők, akik Szodoma és Gomorra nevetséges esetére hivatkoznak tán. Ennek a precedensnek ugyanis nem volt semmi értelme. Néhány igaz emberért ne kövessenek el naponta tízezer gátságot, egy romlott helyen. Ne rontsanak el naponta húsz igaz újszülöttet. Inkább tessék elpusztítani a tíz igaz emberrel együtt az egész ronda várost. De, mondom, lehetnek ilyen bibliailag terhelt egyének, akik nem nyugszanak majd bele, hogy századunkat okosan és helyesen letagadják, mint valami fegyházviselt, vidéki rokont, aki örökre blamározta a családot. Ezek a bogaras emberek (megjegyzem, mindig ők kezdik felpiszkálni a dolgokat) esetleg belelovalják embertársaikat, ráveszik majd kortársaikat arra, hogy korunk csodálatosan hülye és elképesztően véres tragédiáját (néhány, szerintük igaz ember kedvéért; tízet előreláthatólag nem tudnak majd felmutatni), hogy e század csodálatos bűnpörét a történetírás zsűrije előtt letárgyalják.

És ez esetben ne hiányozzék jelen dokumentum, melyet - számon már az örökös némaság jelével, de az utolsó szó jogán - még papírra vethetek.

Mivel utolsó írásom dokumentumnak készült, a társadalom katasztrófájáról felvett, hevenyészett jegyzőkönyv, azonfelül nyílt levél az utókorhoz csekélységem elhallgattatása tárgyában is, tehát az írásmű formája nem alkalmazkodik regények vagy esszék törvényeire. Konstrukciója nincs, mert nem történetet akar közölni. Az egységes célra törekvő okfejtést is

nélkülözi, mert nem elvet vagy álláspontot, elméletet, eszmét vagy más kifejezett konklúziót céloz, csak adatokat szolgáltat egy tényálláshoz. Tehát az utolsó szó jogán, olykor egymástól élesen elhatárolt, látszólag össze sem függő eseményekre és jelenségekre mutat rá az író, ha úgy véli, hogy ez vagy az az esemény érthetőbbé teszi a tényállást, a színjátékot, melyben az a legelviselhetetlenebb tragikum, hogy voltaképpen egy ostoba bohózatról van szó, amelyben mégis minden és mindenki belehalódott egy kissé.

Ezért a könyv jegyzőkönyvszerű pedantériával, a szokványos írásművek szerkezetére való tekintet nélkül, drámából, bohózatból, filozófiából és satírából, egyik tételtől a másikig összefüggést nem is keresve, a buta katasztrófa okait és tényezőit sorolja fel. A könyv tehát a szabad asszociáció útján jár, semmiféle rendszer kedvéért, a jelentkező képzettársat, ha az érdekes, és a célt szolgálja, nem mellőzi, így a nyílt levél a nagy kitérések könyve.

Stílszerűen alkalmazkodik témájához, mert joggal nevezhetjük e kort a tömeges és nagy „kitérések” időszakának. Joggal nevezhetjük az utólagos profilaxis korának. A buta emberek leleményessé ébredt századának. Mert mit tesz a buta ember, ha leleményes? Elsőrangú ötleteket valósít meg, és szükséges intézkedéseket foganatosít. Azonban olyan ötletekről és intézkedésekről van szó, amelyek nem eredetiek, csak most lettek aktuálissá a buta emberben. Tehát későn. Ezért buta ember ő. Ezek szükségességét az okos emberek vagy felismerték idejekorán, vagy nem ismerték fel, de megvalósításuk a jelenben céltalan. Ilyenkor a buta ember megvalósítja őket.

És utóbb kiderül, hogy nem is volt céltalan. Ettől az okos embernek megrendül szellemi képességeibe vetett hite, és a buta ember elbizakodott lesz az eszére. Az eseményeknek ebben a stádiumában, a halhatatlanul élhetetlenek a győztesek, és H. G. Wells stílusával élve: „a társadalom katasztrófája előestéjét gyászolja.” De még nem veszett el minden. Erről csak azután történt gondoskodás, amikor az okos emberek rájöttek, hogy ők buták, és a buta embereknél az ész, s így szóltak magukhoz: „Talán még mindig nem késett el a lezajlott események elleni preventív intézkedések útján javítani sorsunkon. Ez ugyan szerintünk marhaság, de a »szerintünk« már nem irányadó, mert hiszen mi vagyunk a buta emberek, akik ezt eddig nem tettük.”

És amikor az ész nem volt képes arra, hogy a tényeknek se higgye el azt, ami nem lehet igaz, amikor az ész a valóság blöffjétől elismerte a butaságot, csatlakozott hozzá, szolgálta és hitte, akkor egy kétezer éves kultúra, egy nem egészen négyszáz éves társadalom megsemmisülése feltartóztathatatlan és befejezett ténnyé érett.

H. G. Wells

Kis idők apró nagyságai. - A száz sebből vérző emberiség sebtolvajai. - Elefántcsonttorony és stukák

1.§

Ha jól emlékszem, Wellsnek egy regényében láttam ilyen alfejezet-beosztást. Bevallom őszintén, hogy Wells mindig imponált nekem egy kissé, és csak nagy titokban.

Egy ember, akinek annyi ideje van!

Akinek annyira nem sürgős semmi!

És ilyen alaptermészettel állandóan szociális problémákat fejteget. Az ilyen emberek nekem imponálnak, és ezeket irigylem. Tudatában küldetésének ezen a földön; vacsora után rágyújt a szivarjára, bemegy a dolgozószobájába, amelynek faburkolású falai minden nesz szigetelnek, és meg vannak rakva tetejükig könyvekkel, fóliánsokkal és forrásművekkel, de a nagy H. G. oda se pislant, mert valamennyit betéve tudja. Ez látszik a könyvein. Elannyira, hogy az emberek adatismerete nagyszerűségén elámulnak és csodálják. Tehát, hogy szája elé veszi a diktafont, amely egy gépírónőben végződik, avagy, mert puritán ember, egyetlen ív papirosra, egyetlen aranyhegyű töltőtollal ír.

És ez a maga egyszerűségében valóságos remekmű.

Egy ilyen töltőtoll. Aranyhegyvel, csodálatos szívószerkezettel, tövére alkalmazott kozmopolita íróval, aki mindent tud mindenféléről, amiről csak gondolkoztak ezen a világon! És ezt nem győzi műveiben hangsúlyozni.

Egy ilyen töltőtoll, a hozzávaló H. G. Wellsszel, akit kabátja felső zsebénél fogva visel a prima gyártmány, úgyszólván megfizethetetlen. De lesz még egy boldog kor, amelyben minden jobb háztartásban feltalálható.

Egy okos és szép betűket író töltőtoll, garnitúraszerűen összeállítva: aranyhegy, szívószerkezet, rögzítő vég és végén a tisztítható, lecsavarható H. G. Wellsszel. Ünnepelesen esküszöm és ígérem, hogy e jövőbeli boldogabb korszak legkülönb vívmánya, a csodálatos, az emberiség javát hihetetlenül szolgáló töltőtoll lesz, melyről majd a H. G. Wellseket lecsavarhatják. És így megszűnik az elemi iskolai írásgyakorlatok közül annyira ismert „úr ír” séma.

A H. G. Wells-szerű nagy gondolkodók, mint korunk többmagával fellépő bélbántalma, mely az emberiség egészséges szellemi anyagcseréjét van hivatva impozáns szellemi eszközeivel állandóan akadályozni, minden világháború karlsbadi sójával rapid eltávozik az egészséges szervezetből, és amikor a békében a heveny szórakozottságban szenvedő tömegek elfoglalják régi helyeiket a sír szélén, H. G. Wells és társainak kötetei is lassanként visszaszívárognak, régi vászon és bőrdíszmű álcáikban, polgári polcok és szekrények gyűjteményébe, majd szétpárolognak meissen és holicsi csészék kávé- és teatartalma felett, társalgás formájában, amikor is egyik polgár a másikat, magas színvonalú csevelő címén, megfertőzi elegáns, szellemi pacsuliszaggal, amit Wellsből kent az agyára.

A szellemi pacsuliszag receptje: sok adat és homályos rezümé. Az adatot ez is, az is elmondja a másiknak. Ő ettől az írótól olvasta, a másik emettől. Hogy az írók mért írták, és hogy ők ezt mért közlik egymással kölcsönösen és megelégedetten, azt befedi a porceláncsészékben hűlő nedűk felhőrpölése.

Kiszámíthatatlan mennyiségű üres locsogás anyagát szolgáltatta a világbuddhaszerű, impozáns, angol töltőtollalkatrész. Valóságos istene az iránytű nélküli, öncélú észnek. Ha van Isten, úgy jogos a megállapítás, hogy egész generációkat formált a saját képtelenségére.

E roppant alkatrészt, amely méretei ellenére, mérhetetlen óvatosságával, kizárólag egy töltőtoll vagy egy diktafon végére helyezkedett el szellemileg ezen a világon, amikor bemegy a dolgozószobájába, mert embertársai nagy részéért illatosan szociális aggodalmak közlésre kényszerítik, az úri ház ünnepélyesen elnémul. Az előszobacsengőt és a telefont kikapcsolják. A személyzet nemeztalpú cipőiben setteng, és zajtalan méregpumpákkal halálra fecskendezik azon unintelligens és vakmerő legyek némelyét, amelyik szálldosni mer az áhítatos időpontban.

„Okuljunk Saint-Simon szavain - kezdi vidáman, de eltűnődve és méltóságteljesen, nagyvonalú és az emberiség valamennyi szenvedését felkaroló működését. - Még hatvan év, száz vagy százhusz, és a világ ráébred teremtetőit tartalmára, a tőke átérzi szent kötelességeit, és...”

És közben esetleg átüzennek H. G.-ék a szomszédba, hogy mi ez a lárma? Ilyenkor! Az egész család veszekszik ott a konyhában, mert nincs vacsora vagy ilyesmik. És saját kicsinyes szempontjaik mocsarában vesztegelve, nem tudnak az összesség érdekében folyó munka nagyszerű pillanatához emelkedni. Micsoda porba ragadt szellemi élet!

Vacsora! Felmondás! Házbér! Micsoda barbár türelmetlenség?

Azt a nyolcvan-százhusz évet nem tudják kívánni! Képtelenek Saint-Simon szavaival élni! Nem a nagy összhangot keresik, hanem közlik a cseléddel, aki átjött Wellséktől, hogy néhány száz éve várnak, és most már öt percig se tűrik ezt a locsogást, hanem kérik a nagyságos urat, küldjön át nekik tíz shillinget vagy meleg ruhát, esetleg egy tányér levest, ha nincs más a háznál.

Természetesen nem akad olyan profán lény, aki a Nagy Alkatrészt emésztéséhez illő, békevággyal eltelt, bölcs, kompromisszumos álmaiban megzavarja. Amikor éppen szellemi muníciót gyárt a legtávolabbi világrészek teácsészéi mellett, egymás elismerésével teniszező széplelkek társalgási asszójához.

Amikor éppen elemiben van!

Úr ír.

Most ír...

... Az óra lassú tik-takkal, komótosabb nyugalomra serkenti, serényebb lomhaságra biztatja kerek és okadatolt mondatai fölött, és agyából ízletes fasírttá darált fóliánsok, egész könyvtárak megemésztett és szellemi tápláléknak wellsi kiadásban felkínált, hogy így mondjam: szőforrását nyugodtan felkeni a papírra.

A műben minden benne van, csak az ember nem látszik sehol. Ez a körülmény adhatta a világfőszerkesztőnek azon ötletét, hogy *A láthatatlan ember* címen regényt írjon. Biztos neki is hiányzott ez az ember, aki a legbutább könyvet is olvasmánnyá teheti jelenlétével, és a legpenetránsabban okos, tendenciátlan kötetet szeméértékűvé teszi távollétével.

A föld forog. H. G. Wells és a világ áll, és ahogy H. G. Wells rostokol a világ összes műveinek igénybevételével, ahogy ő cselleng és ácsorog, szavak és mondatok hihetetlen eszközeivel: az a semmitmondás világrekorderévé avatja.

A doktrinerek, a polgárság hangszóróján keresztül, sokáig féken tartották a tömegeket, ez most a baj. Ezeknek fő-fő vezére, minden idők legostobább doktrinere, kinyomozhatatlan szakú tudósa, elgondolásaival ellenőrizhetetlen megváltója, homályos célú várakozások nagy demagógja H. G. Wells volt.

2. §

Ezért tettem a fejezet elé egy művében tapasztalt jelzését, melyben szintén egy бүдös szónyi értelem nincs, de olyan acélosan és törvényszerűen megformulázva, hogy aki csak olvasta, az mind várt még egy kicsit a nagy megértésre, melyben különböző osztályok mint egyetlen, nagy, haragos rokonság egy népünnepély vagy temetés napján egymás nyakába borul, eltörlik a gyermekhalandóságot, nincs több pénzügyminiszteri expozé, a Wall Street-i tőzsde átalakul ingyentejegyletté, és egy jobb ősökötől származó arisztokrata attól fogva súlyt helyez rá, hogy leánygyermekei vagyontalan zsidó vasesztergályosokhoz menjenek nőül.

Aki a nagy mű eszméjét magáévá tette, az a fentiek biztos tudatában, titokzatos mosollyal és nyugodtan viselte el, hogy kilakoltassák, és tizennégy éves gyermekét a szokásos órabérért felvegyék az Országos Hajtűgyár munkásnői közé. Gyerekség az egész, pár évtized, és a Hajtűgyár igazgatója egy napon, amint éppen a Promenade des Anglaisen üldögél, elgondolkozik e társadalom berendezésének igazságtalanságai felől, nagyot csap a homlokára, haza-rohan, keblére öleli munkásait, és elhatározza, hogy a jövőben kevésbé kies és kellemes nyaralóhelyeket keres fel, gyermekeit külföldi nevelőintézetek helyett nyilvános népiskolákba járattja, és nincs többé semmi baj...

Aki türelmetlen, az magára vessen, ha bezárják. Szociális átalakulásokat nem lehet felfűjni, csak úgy ukmukfukk. Ezért van az evolúció. A fokozatos fejetlenség elve. És ez az igazi megoldás, de ezt már doktriner úr és a klubtársai, mert buták, nem látják. Az egyre szorosabbra hurkolódó problémák egyre több kiagyalt eljárást és megnyugtatót termelnek, a kiagyalt agyatlanságok megoldásai ferde síkban tornyozzák a hibákat, és a fokozatos fejetlenség elve alapján, fokról fokra elhajlik a képtelenségek halmazata, míg hossz tengelye olyan szögbe ferdült az alapjához, illetve alaptalanságához képest, hogy összedőlt az egész szörnyűség, és megoldódott minden probléma. Mi az, amikor a probléma megszűnik, és még sincs megoldás?

Ennek a féken tartó érv- és eszmehalmaznak szolgálatában hordárkodtak korunk legkiválóbb, legcsodáltabb extrém szellemiségei és H. G. Wells, a kapitány. Aki úgyszólván saját életéről írta meg a szemléletének mikéntjét, *William Clissold világtalansága* című művében.

Ez a William Clissold az átlag intelligens angolnál valamivel hülyébb volt, és valóperének téveszméjében, tébolyultan, a világ szociális helyzetét mérlegelte. És e mérlegelés után több kötetnyit kérődzött, ami állatorvosok szerint a legelés természetes velejárója, így végül nem tudja az olvasó, hogy a végső evolúcióban mi fog történni: a világ előítélete elvált asszonyok dolgában annyira liberális lesz-e, hogy ez fokozatosan feljavítja az ipari munkások élet-körülményeit, vagy a nagyipar azon belátása, hogy ennen jól felfogott érdekében enyhítsen a kapitalista rendszer túlkapásain, oda irányul-e végül, hogy a hivatalos statisztikai kimutatásokban erősen csökken majd a válóperek száma?

A nyitva maradt kérdésekre teljes határozottsággal és világossággal nem felel a *Nyílt összeesküvés*, amely *William Clissold világá*-nak folytatása, holott egyesek szerint a két regény nem kezdődhet és nem folytatódhat, mivel egyiknek sincs se vége, se hossza.

H. G. Wellsnek ezt a művét filmre alkalmaztam. A *Nyílt összeesküvés* így oldja meg a világ szociális helyzetét: egy borús, sötét éjszakán a világ kapitalistái, felleghajtó köpenyekbe burkolózva, álszakállban vagy más módon kendőzve magukat, találkoznak egy többszáz éves, elhagyott épületben. Itt a legnagyobb titokban összeesküvést szőnek a világ proletárjai ellen. Arról lenne szó, hogy egy napon rajtaütnek a szerencsétlen dolgozó milliókon, ha kell, akár erőszakkal is elárasztják őket jóléttel, pénzzel, friss kenyérrel, és rájuk tukmálják üzemeik, gyáraik részvénylapkettjeit, olyan mértékig, hogy részesedői legyenek munkájuknak.

Miután ezt megbeszélték, megesküsznek rá, hogy nyilvánosságra hozzák, hadd tudja meg a világ, hogy van még lelkiismeret, belátás és filozófia, továbbá H. G. Wellsnek, aki ezzel a jövőbe látással már száz év előtt nagyobb nyugalomra és megfontolásra intette a dolgozókat, küldöttségileg felkeresik a sírját, egy úri kényelemmel berendezett, összkomfortos mauzóleumot, és körülültetik türelemmel, mivel ez rózsát terem.

Ezután megesküsznek, hogy a *Nyílt összeesküvés*-t a legnagyobb titokban tartják, nehogy az idő előtt kipattanjon, mert tervük lényege, hogy az összeesküvésnek csak az idők végezetével szabad kipattanni.

Később megvacsoráznak, és hogy nyugodtabb álmuk legyen, megalapítják a Rokkant Cipő-felsőrészkészítők Ingyen Iskoláztató Jótékony Egyesületét, melynek elnöknőjévé egy grófnőt fognak felkérni.

Nem akarom a világraszólóan jelentéktelen gondolkozó érdemeit elvitatni, tehát megemlítem, hogy van egy könyve, amelyben szociális mélységek tárulnak fel az olvasó előtt. A mű címe *Dr. Mooro szigete*. A regényben félig nyúzott emberek, továbbá emberhez hasonló, vérengző ragadozók élnek egy szigeten, és senki sem tudja, hogy miért. E mű szimbolikusan feldolgozva (a Világtörténelem Vonal- és Alaptalanságai terjedelmében), hű képét adhatta volna egy szociálisan gondolkozó ember világszemléletének. Minő kár, hogy félig nyúzott, elállatiasodott emberekről ez a világrengetően apró ember csak kevéssé ismert műveiben írt - és akkor sem közgazdasági szemmel nézve - sikerült metaforát.

Sír (a) felirat

Ki itt nyugtalankodik csendesen,
Író volt és elköltözött az élők sorába.
Halt harminchat évig, élt néhány napot,
S ha gondolkozott, csak álmodott
Néhány lapot. S mikor kinevették:
Azt hitte, hogy kacagtatott.
Most itt fekszik e nehéz
Temetői hant alatt,
Zöld koponyáján kiüt a csíra
És azt álmodja, hogy él.
Szegény. Béke hangjaira!

Ámen.

(Rejtő Jenő)

.oOo.